Maa- ja metsätalousministeriö

EU-ohjelmat maaseudun naisten elinolosuhteiden tukena

– selvitys maaseudun kehittämisohjelmien tuloksista ja hyvistä käytännöistä

MMM:n julkaisuja 2/2005

EU-OHJELMAT MAASEUDUN NAISTEN ELINOLOSUHTEIDEN TUKENA
– selvitys maaseudun kehittämisohjelmien tuloksista ja hyvistä käytännöistä

Satu Kumpulainen, Janne Roininen ja Sirkku Wallin
Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus (YTK)/
Teknillinen korkeakoulu (TKK)

Kuvailulehti

Julkaisija	Maa- ja metsätalousministeriö	**Julkaisuaika** 2005
Tekijä(t)	Satu Kumpulainen, Janne Roininen, Sirkku Wallin, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus YTK / Teknillinen korkeakoulu TKK	
Julkaisun nimi	EU-ohjelmat maaseudun naisten elinolosuhteiden tukena - selvitys maaseudun kehittämisohjelmien tuloksista ja hyvistä käytännöistä	
Tiivistelmä	Suomalainen maaseutu on monin paikoin väestön, palvelujen ja toimeentulomahdollisuuksien vähenemisen kierteessä, ja erityisesti nuoret ja naiset muuttavat pois parempien mahdollisuuksien toivossa. Selvityksessä arvioidaan EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien vaikutuksia naisten elinolosuhteisiin maaseudulla. Taustalla on ajatus, että EU -osarahoitteisten kehittämisohjelmien toimenpiteiden avulla on mahdollista tukea naisten elinolosuhteita maaseudulla, ennaltaehkäistä naisten poismuuttoa, tasapainottaa maaseudun vinoutuvaa väestörakennetta sekä lisätä maaseudun elinvoimaisuutta. Tarkasteltavat maaseudun kehittämisohjelmat ovat Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma ALMA, LEADER+- yhteisöaloiteohjelma, Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelma ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelma. Selvityksessä käytetyt menetelmät olivat kehittämisohjelmien sisällönanalyysi, alueellisten toimintaympäristöjen kuvaus, HANKE2000-rekisterianlyysi, sähköpostikysely TE-keskusten maaseutuosastoille, hyvien käytäntöjen naishankkeiden vetäjien teemahaastattelu sekä hankeasiakirjojen sisällönanalyysi. Naishankkeilla tarkoitetaan sellaisia hankkeita, jotka kohdistuvat erityisesti naisten elinolosuhteiden tai toimintaedellytysten kehittämiseen. Tuloksellinen ohjelmaperusteinen kehittäminen edellyttää naisnäkökulman systemaattista valtavirtaistamista sekä naisten elinolosuhteita tukevien täsmätoimenpiteiden sisällyttämistä ohjelmiin. Hanketasolla tuloksellisiksi toimintamuodoiksi osoittautuivat mm. naisten kohtaamispaikkojen perustaminen, naisyrittäjien tietotaidon lisääminen ja verkostoituminen sekä naismetsänomistajien kouluttaminen. Johtopäätösten pohjalta muodostettujen suositusten toivotaan tukevan EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien naisten elinolosuhteiden parantamiseen tähtäävää työtä. Tapaustutkimuksen naishankkeiden pohjalta muodostettujen hankemallien ja hankkeissa hyviksi osoittautuneiden käytäntöjen toivotaan toimivan esimerkkinä naisten aktivoimisessa ja naishankkeiden muodostamisessa.	
Asiasanat	Maaseudun kehittämisohjelmat, hyvien käytäntöjen naishankkeet, tulokselliset kehittämismekanismit, tulokselliset toimintatavat	
Julkaisusarjan nimi ja numero		
Julkaisun teema	EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien vaikutukset naisten elinolosuhteisiin maaseudulla	
	ISSN 1238-2531	**ISBN** 952-453-210-7
	Sivuja 71	**Kieli** Suomi
	Luottamuksellisuus	**Hinta**
Julkaisun myynti/ jakaja		
Julkaisun kustantaja		
Painopaikka ja -aika	Vammalan kirjapaino Oy, Vammala 2005	
Muut tiedot		

Documentation page

Publisher	EU-ohjelmat maaseudun naisten elinolosuhteiden tukena - selvitys maaseudun kehittämisohjelmien tuloksista ja hyvistä käytännöistä	**Date** 2005
Author(s)	Satu Kumpulainen, Janne Roininen, Sirkku Wallin, Centre for Urban and Regional Studies CURS / Helsinki University of Technology HUT	
Title of publication	Promoting the living conditions of rural women through EU programmes - analysis of the results and good practices of rural development programmes	
Abstract	Rural areas in Finland suffer widely from a declining population and a weakening service sector. Possibilities for making a living are poor and especially young people and women leave the countryside in search for a better living. This report analyses the gender-related effects of EU co-funded rural development programmes in Finland. The presumption is, that with the help of rural development programmes it is possible to improve the living conditions of women in rural areas, prevent the depopulation of the countryside and to help make the population structure better balanced in rural areas. The analysed rural development programmes are the Regional Rural Development Programme ALMA, LEADER+ Community Initiative and the Objective 1 Programmes in Eastern and Northern Finland. The methods used in the analysis were the following: content analysis of the development programmes, analysis of the operational environment of women in different parts of the country, analysis of programme results in the HANKE2000 register, E-mail enquiry to the Rural Departments of the TE-Centres (Employment and Economic Development Centres), interviews of the leaders of seven best practice projects and analysis of the project documents. At the programme level the results show that a successful and productive development of women's living conditions requires a systematic mainstreaming of the viewpoint of women as well as the inclusion of measures that promote women's living conditions in the programmes. At the project level successful and productive forms of activities include e.g. founding women's meeting places, increasing the know-how and networking of women entrepreneurs, and instructing female forest owners in efficient and sustainable forestry. The report presents conclusions and recommendations to promote the work of the EU co-funded rural development programmes to improve the living conditions of rural women. The models and good practices found in the seven case study projects can act as an example in activating women and building new projects for women in the Finnish countryside.	
Keywords	Rural development programmes, best practice projects, successful development mechanisms, successful forms of activities	
Publication series and number		
Theme of publication	Analysis of gender-related effects of EU co-funded rural development programmes in Finland	
	ISSN 1238-2531	**ISBN** 952-453-210-7
	No. of pages 71	**Language**
	Restrictions	**Price**
For sale at/distributor		
Financier of publication		
Printing place and year	Vammalan kirjapaino Oy, Vammala 2005	
Other information		

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ 6

1. SELVITYSTYÖN LÄHTÖKOHDAT 8

1.1 Työn toimeksianto ja tavoitteet 8
1.2 Työn käsitteet, tehtävät ja arviointikysymykset 8
1.3 Käytetyt aineistot ja menetelmät 9
1.4 Työn toteuttajat 11

2. MAASEUDUN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA OHJELMAPERUSTEINEN KEHITTÄMINEN NAISTEN ELINOLOSUHTEIDEN NÄKÖKULMASTA 12

2.1 Naisnäkökulma EU-osarahoitteisissa maaseudun kehittämisohjelmissa 12
2.2 Maaseutualueet naisten toimintaympäristönä 16

3. MAASEUDUN NAISHANKKEIDEN OMINAISPIIRTEET JA TULOKSET 23

3.1 Maaseudun naishankkeiden ominaispiirteet 23
3.1.1. Ominaispiirteet rekisterianalyysin valossa 23
3.1.2. Ominaispiirteet tapaustutkimuksen valossa 28
3.2 Hankkeiden aikaansaamat tulokset naisten elinolosuhteisiin maaseudulla 29
3.2.1. Tulokset rekisterianalyysin valossa 29
3.2.2. Tulokset ja vaikutukset tapaustutkimuksen valossa 33

4. MAASEUDUN NAISHANKKEIDEN HYVÄT MALLIT JA KÄYTÄNNÖT 36

4.1 Hyviä hankemalleja 36
4.2 Hyviä toteuttamiskäytäntöjä 37

5. MAASEUDUN OHJELMAPERUSTEISEN KEHITTÄMISEN TULOKSELLISUUS NAISNÄKÖKULMASTA 38

5.1 Kehittämismekanismit 38
5.2 Toimintamuodot 39
5.3 Alueelliset tavoitteet ja strategiat 40

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET 42

LÄHTEET 44

LIITTEET 45

Tiivistelmä

Suomalainen maaseutu on monin paikoin väestön, palvelujen ja toimeentulomahdollisuuksien vähenemisen kierteessä, ja erityisesti nuoret ja naiset muuttavat pois maaseudulta parempien mahdollisuuksien toivossa. Tässä selvityksessä arvioidaan EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien vaikutuksia naisten elinolosuhteisiin maaseudulla. Taustalla on ajatus, jonka mukaan EU -osarahoitteisten kehittämisohjelmien toimenpiteiden avulla on mahdollista tukea naisten elinolosuhteita maaseudulla, ennaltaehkäistä naisten poismuuttoa, tasapainottaa maaseudun vinoutuvaa väestörakennetta sekä lisätä maaseudun elinvoimaisuutta.

Ohjelmapohjaisen kehittämistoiminnan vaikutusten arviointi on monitahoinen tehtävä, johon vaikuttavat niin käytetyt menetelmät kuin käytössä oleva aineisto. Tämä selvitys tarjoaa yhden näkökulman ohjelmatoiminnan vaikuttavuuteen naisten elinolosuhteiden kannalta. Arvioinnin pohjalta voidaan yleisesti todeta, että ohjelmatoiminnalla on vaikutuksia naisten elinolosuhteisiin maaseudulla ja naishankkeista voidaan löytää toimivia ja siirrettävissä olevia toteuttamiskäytäntöjä.

Tarkasteltavat maaseudun kehittämisohjelmat ovat Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma ALMA, LEADER+- yhteisöaloiteohjelma, Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelma ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelma. Ohjelmatoiminnan tarkastelussa on kiinnitetty erityistä huomiota naisten aktivointia ja naisten toimeentuloedellytyksiä parantavaan kehittämistoimintaan.

Ohjelmien sisällönanalyysin perusteella selvisi, että naisiin kohdistuviin toimenpidekokonaisuuksiin kohdistettiin eniten rahoitusta LEADER+ -ohjelmassa. ALMAssa ei ole tällaisia naisiin kohdistuvia täsmätoimenpiteitä laisinkaan ja tavoite 1-ohjelmissa niihin suunnattava rahoitus on hyvin vähäistä. HANKE2000-rekisterianalyysin perusteella kävi ilmi, että käytännössä ohjelmatoiminnalla aikaansaadaan naishankkeita sekä naisiin kohdistuvia tuloksia ja vaikutuksia paremmin kuin sisällönanalyysi antaisi odottaa. LEADER+ on tässäkin vahvin ohjelma, mutta myös muut ohjelmat onnistuvat kohtalaisesti kohdistamaan toimintaansa naisiin. Erityisesti ALMA toimii oletettua paremmin, mikä johtunee helposti naisia aktivoivista paikallistason toimintatavoista.

Ohjelmatoiminnan toteuttaminen kulkee käytännössä TE-keskusten kautta. Selvityksessä alueellista tarkastelua tehtiin TE-keskusalueittain tarkoituksena etsiä tekijöitä, jotka vaikuttavat naisten aktivointiin. Yleisellä tasolla voidaan sanoa, että naishankkeisiin tai naisten aktivointiin ei erityisesti panosteta, vaan asiassa luotetaan maaseudun paikallisten toimintaryhmien työhön. Ajatus tuntuu olevan, että ruohonjuuritason toimintaryhmätyö aktivoi naisia ja tämä on riittävä toimi myös TE-keskuksen puolelta. Toisaalta ajatellaan, että naiset ovat jo aktiivisia eivätkä he tarvitse erityistoimia. Naisten aktivoinnin nähdään myös sujuvan sen kautta, että panostetaan perinteisiin naisten aloihin, joista esimerkiksi hoiva-ala on nykysuomessa kasvava ala. Poikkeuksia toki on, ja joissakin TE-keskuksissa kiinnitetään erityistä huomioita naisten mahdollisuuksien vähenemiseen maaseudulla ja toimintaa suunnataan tämän mukaisesti.

Selvityksessä esitellään niin sanottujen hyvien naishankkeiden hyviksi osoittautuneita käytäntöjä, onnistuneita hanke-esimerkkejä sekä näiden pohjalta muodostettuja hankemalleja. Naishankkeilla tarkoitetaan tässä sellaisia hankkeita, jotka kohdistuvat erityisesti naisten elinolosuhteiden tai toimintaedellytysten kehittämiseen. Hyvien käytäntöjen naishanke määritellään selvityksessä sellaiseksi, jossa tavoitteena on naisten elinolosuhteiden tai toimintaedellytysten kehittäminen, jossa saavutetaan hankkeessa ja ohjelmassa tavoitellut tulokset sekä vaikutetaan laajemmin naisten elinolosuhteisiin alueella, jossa käytetään uusia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja ja jossa huomioidaan ja varmistetaan toimintatapojen siirrettävyys.

Hyvien käytäntöjen naishankkeita selvityksessä edustaa seitsemän kehittämishanketta. Yritystukihankkeita ei löydy joukosta sen vuoksi, että niiden avulla ei vaikuteta laajasti naisten elinolosuhteisiin, vaan toiminta kohdistuu yleensä yritysinvestointeihin. Valitut kehittämishankkeet puolestaan kohdistuvat naisiin ja niiden tavoitteena on naisten elinolojen kohentaminen ja mahdollisuuksien parantaminen

maaseudulla. Hankkeiden tavoitteena on esimerkiksi naisyrittäjyyden lisääminen tai naismetsänomistajien kouluttaminen sekä naisten taitojen ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen. Kehittämistoimet kohdistuvat mm. hoiva-alalle, metsätalouteen, jatkojalostukseen ja myyntiin. Erityisen mielenkiintoista valituissa kehittämishankkeissa on niiden vahva painotus naisyrittäjyyteen. Monet kehittämishankkeista voidaan nähdä myös laaja-alaisina yritystukihankkeina, jotka kohdistetaan yksittäisten investointien sijasta koko toimialaa tai yrittäjäryhmää koskevaksi tueksi.

Hyvien käytäntöjen naishankkeiden hankevetäjien haastattelujen ja hankeasiakirjojen pohjalta muodostettiin seuraavat hyvät toteuttamiskäytännöt:

Hankkeen lähtökohdat

- Hankkeen tarve: hankkeen tulee olla vastaus olemassa olevaan tarpeeseen ja sillä tulee olla laajempaa merkitystä
- Rahoitus: hankkeen suunnitteluvaiheessa on tärkeää tehdä tarkat laskelmat omarahoitusosuuden kattamisesta
- Toimijoiden yhteishenki: pienelläkin paikalla muutama aktiivinen ihminen voi polkaista liikkeelle toimivan hankkeen

Onnistunut käytännön kehittämistoiminta

- Toiminnan osallistava suunnittelu: toiminnan suunnittelu ja organisointi naisten tarpeiden pohjalta, naisten toiveiden ja aikataulujen huomioiminen
- Koulutuksen käytännönläheisyys: naiset arvostavat tekemällä oppimista, esimerkkinä raivaussahan käyttö metsäkoulutushankkeessa
- Naisyrittäjyysneuvonta: naisyrittäjät tarvitsevat luottohenkilön jolle voi puhua avoimesti, ja tämä henkilö on parhaassa tapauksessa nainen
- Pienryhmät: koulutusta tehostaa yrittäjien jakaminen pienryhmiin, jolloin opetus on henkilökohtaisempaa ja voidaan keskittyä osallistujia kiinnostaviin teemoihin.
- Säännölliset tapaamiset: parantaa osallistujien sitoutumista
- Vertaisryhmä: opitaan toisilta tekijöiltä ja jaetaan kokemuksia
- Opintokansio: kansiossa on osallistujille hyödyllistä tietoa, kuten oppimateriaalia, esitteitä, alan sanastoja, toimijoiden yhteystietoja ja linkkilista

Hankkeen vetäjän ominaisuudet ja rooli

- Aiheen tunteminen: vetäjällä on oltava hyvä tuntemus hankkeen aihepiiristä ja mielellään henkilökohtaista käytännön kokemusta alalta
- Vetäjän luonne: vetäjällä oltava asiakaspalvelu- ja vuorovaikutustaitoa sekä optimistinen asenne, hänen tulee olla innostava, kannustava ja aikaansaava
- Alueen kehittämisen tuntemus: vetäjällä olisi hyvä olla laaja tuntemus maakunnan hankkeista, jotta jo suunnitteluvaiheessa vältettäisiin turhat päällekkäisyydet
- Henkilökohtaiset suhteet vetäjän ja osallistujien välillä: suhteiden muodostumista auttaa, jos hankkeen vetäjä tutustuu hankkeen alussa kaikkiin osallistujiin henkilökohtaisesti

Toteuttajaorganisaatio ja kouluttajat

- Hankkeen organisoijatahon tunnettavuus: tunnettu organisoijataho saa hankkeen tehokkaasti esiin tiedotusvälineissä
- Kouluttajien oikea valinta: kouluttajan tulee olla osaava ihminen, lähestymistapa ei saa olla liian teoreettinen ja koulutuksen tulee tapahtua ymmärrettävällä arkikielellä

Tiedottaminen ja avoimuus

- Säännöllinen tiedottaminen: parantaa osallistujien sitoutumista
- Toiminnan avoimuus: toiminnan esittely julkisuudessa ja avoimien ovien päivät
- Suorat kontaktit: kohderyhmään kuuluvat ihmiset on parempi etsiä suorien kontaktien kautta kuin esim. lehtimainonnalla

Selvityksen lopussa on esitetty kiteytetysti selvitystyön pohjalta syntyneet johtopäätökset ja niihin liittyvät suositukset. Suositusten toivotaan tukevan EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien naisten elinolosuhteiden parantamiseen tähtäävää työtä.

1. Selvitystyön lähtökohdat

1.1 Työn toimeksianto ja tavoitteet

Maa- ja metsätalousministeriön Maaseutu- ja tukipolitiikkayksikkö järjesti keväällä 2004 tarjouskilpailun selvityksen tekemisestä EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien vaikutuksista naisiin. Työn toteuttajaksi valittiin Teknillisen korkeakoulun Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus (YTK). Työ aloitettiin työohjelman täsmentämisellä tilaajan kanssa toukokuussa 2004 ja työ toteutettiin kesä- ja joulukuun 2004 välisenä aikana.

Selvitystyön tavoitteena on arvioida EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien vaikutuksia naisten elinolosuhteisiin maaseudulla ja esitellä vaikutuksiltaan onnistuneiden naishankkeiden hyviksi osoittautuneita käytäntöjä sekä onnistuneita hanke-esimerkkejä. Lisäksi analysoidaan tuloksellisiksi osoittautuneita kehittämismekanismeja ja toimintatapoja sekä niiden suhdetta alueellisiin tavoitteisiin ja strategioihin.

Selvityksessä tarkasteltavat EU-osarahoitteiset maaseudun kehittämisohjelmat ovat Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma ALMA, LEADER+- yhteisöaloiteohjelma, Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelma ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelma. Ohjelmatoiminnan tarkastelussa kiinnitettiin erityistä huomiota naisten aktivointia ja naisten toimeentuloedellytyksiä parantavaan kehittämistoimintaan sekä naisyrittäjyyttä tukeviin toimenpiteisiin. Taustalla on ajatus, jonka mukaan EU -osarahoitteisten kehittämisohjelmien toimenpiteiden avulla tuetaan naisten elinolosuhteita maaseudulla, ennaltaehkäistään naisten poismuuttoa, tasapainotetaan maaseudun vinoutuvaa väestörakennetta sekä lisätään maaseudun elinvoimaisuutta.

Suomalaista maaseutua on jo pidemmän aikaa vaivannut väestökato. Etenkin nuoret muuttavat keskuksiin koulutuksen ja työpaikkojen perässä (ks. esim. Volk 1999). Vinoutuvan ikärakenteen lisäksi maaseudun ahdinkoa lisää vinoutuva sukupuolirakenne, ”maaseudun ukkoutuminen”. Erot miesten ja naisten määrässä maaseudun koko väestössä ovat pienet, mutta ongelmia aiheuttaa erityisesti nuorten, perheenperustamis- ja työiässä olevien naisten vähäinen osuus (Hyvinvointipalvelujen… 2003). Seuraavan sukupolven ollessa aina edellistä pienempi väestö vähenee ja vanhenee. Seurauksena on noidankehä, jossa työpaikat vähenevät, työikäinen väestö muuttaa pois, palvelut heikkenevät, syntyvyys pienenee jne. Tilanne on erityisen ongelmallinen syrjäisellä maaseudulla, joka ei kaupungin läheisen maaseudun tavoin hyödy vuorovaikutuksesta kaupunkien kanssa.

Tilanteen parantamiseksi haasteena on tarjota maaseudun naisille uusia toimeentulomahdollisuuksia yhä harvemman saadessa elantonsa maataloudesta. Kun maaseudun naisten toimintamahdollisuudet lisääntyvät, on sillä vaikutuksia koko maaseudun elinvoimaisuuden lisääntymiseen. Erilaiset maaseudun kehittämisohjelmat ja erityisesti ohjelmissa tapahtuva ruohonjuuritason hanketyö tarjoavat naisille mahdollisuuden kehittää elinympäristöään ja luoda toimeentulonsa omaehtoisesti. Maaseudun naisten elinolosuhteiden parantaminen on hyvä esimerkki sukupuolispesifistä kehittämistoiminnasta, jolla edistetään kriittisessä, ei välttämättä heikommassa, asemassa olevan sukupuolen asemaa. Tällaisilla täsmätoimenpiteillä luodaan hyvinvointia koko maaseudulle ja oletettavasti edistetään samalla välillisesti maaseudun miesten elinolosuhteita. Selvityksessä ei tarkastella miesten elinolosuhteita, ja vastaavanlainen täsmäselvitys ohjelmien vaikutuksista miesten elinolosuhteisiin maaseudulla täydentäisi hyvin nyt tehtyä työtä.

1.2 Työn käsitteet, tehtävät ja arviointikysymykset

Tässä selvityksessä ***naishankkeilla tarkoitetaan sellaisia hankkeita, jotka kohdistuvat erityisesti naisten elinolosuhteiden tai toimintaedellytysten kehittämiseen***. Naishanke erotetaan siis tasa-arvohankkeista, joissa kehittämistoimet kohdistetaan suoraan sekä naisiin että miehiin. Arvioinnissa naishankkeiksi luokiteltiin kehittämis- ja yritystukihankkeet, joissa HANKE2000 -rekisterissä:

1. tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen on merkitty huomattaviksi (indikaattori TO16)

2. tasa-arvovaikutukset naisten koulutukseen on merkitty huomattaviksi (TO18)
3. vetäjät ovat pääosin naisia (TO19)
4. osanottajat ovat pääosin naisia (TO20).

Hyvien käytäntöjen naishanke on tämän selvityksen määritelmän mukaan sellainen, jossa:

1) tavoitteena on naisten elinolosuhteiden tai toimintaedellytysten kehittäminen
2) saavutetaan hankkeessa ja ohjelmassa tavoitellut tulokset sekä vaikutetaan laajemmin naisten elinolosuhteisiin alueella
3) on käytetty uusia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja
4) huomioidaan ja varmistetaan toimintatapojen siirrettävyys.

Käytännössä hyvien käytäntöjen hankkeeksi luokitellaan myös sellaiset hankkeet, jotka täyttävät vain kaksi tai kolme edellä mainittua kriteeriä. Erityisesti maaseudun naisiin kohdistuvia hyvien käytäntöjen hankkeita ei ole ennen tätä arviointia tarkasteltu.

Selvitystyölle määriteltiin neljä työtehtävää:

1) *Aluekuvaukset ja ohjelma-asiakirjojen sisällönanalyysit naisnäkökulmasta.* Tämän työvaiheen tarkoituksena oli tuottaa maaseudun alueellinen toimintaympäristön kuvaus ja ohjelma-asiakirjojen sisällönanalyysit naisnäkökulmasta. Alueellinen toimintaympäristö luo raamit maaseudun kehittämisohjelmille ja kehittämisohjelmien ohjelma-asiakirjoissa on osoitettu resurssit kehittämis- ja yritystukihankkeille. Tämä työvaihe loi pohjan muille työvaiheille ja mahdollisti niiden tulosten peilaamisen laajempaan kontekstiin.
2) *Hyvien mallien esittäminen maaseudun naishankkeista.* Tässä työvaiheessa etsittiin maaseudun kehittämis- ja yritystukihankkeiden joukosta erityisen onnistuneita naishankkeita. Hyvien hankkeiden mallien esittely saattaa auttaa ja innostaa kaikkia maaseudun naishankkeiden toteuttajia vertaisarvioinnin tavoin hyviin tuloksiin.
3) *Hyvien käytäntöjen esittäminen maaseudun naishankkeiden toteuttamiseksi.* Edellä mainittujen yksittäisten hyvien hankemallien lisäksi selvitystyössä etsittiin hyviä käytäntöjä maaseudun naishankkeiden joukosta. Hyviä toteuttamiskäytäntöjä etsittiin useista eri hankkeista, mikä mahdollistaa hyvien toteuttamiskäytäntöjen profiloinnin.
4) *Kuvaus naisiin kohdistuvista maaseudun kehittämisohjelmien tuloksista.* Neljännessä työvaiheessa koottiin katsaus maaseudun naishankkeiden keskeisiin tuloksiin. Tuloksia peilattiin työvaiheessa 1 tehtyihin aluekuvauksiin ja ohjelma-asiakirjojen sisällönanalyyseihin.

Työlle asetettiin kuusi arviointikysymystä. Ne jaettiin seuraavalla tavalla ohjelma- ja hanketason kysymyksiin:

Ohjelmatason kysymyksiä olivat:

1) Mitkä ovat ne kehittämistyön mekanismit, joilla voidaan varmistaa alueellisten kehittämisohjelmien tasa-arvo, erityisesti naisten asemaa edistävät vaikutukset?
2) Onko osoitettavissa erityisiä toimintamuotoja, joiden kautta maaseudun naiset saadaan parhaiten aktivoitua maaseudun kehittämistoimintaan?
3) Mitkä alueelliset tekijät selittävät naisten aktivoinnin, työpaikkojen ja yritysten tuloksellisuutta?

Hanketason kysymyksiä olivat:

1) Onko kehittämis- ja yrityshankkeiden välillä havaittavissa eroavaisuuksia naishankkeiden määrän ja muiden tulosten suhteen, verrattuna myös kaikkiin muihin kehittämis- ja yrityshankkeisiin?
2) Millaisia ovat naishankkeiden ominaispiirteet, ja onko näiden osalta alueellisia eroavaisuuksia, sekä eroavatko naishankkeiden ominaispiirteet muiden hankkeiden vastaavista?
3) Miksi naishankkeet ovat pieniä, ja miten tämä näkyy hankkeiden vaikuttavuudessa?

Arviointikysymyksiin vastataan johtopäätösten yhteydessä.

1.3 Käytetyt aineistot ja menetelmät

Selvitystyössä koottiin sekä määrällisiä että laadullisia aineistoja, joita analysoitiin arviointimenetelmin. Selvitystyölle asetettujen arviointikysymysten luonteen johdosta laadulliset aineistot ja menetelmät saivat työssä suuremman painoarvon. Kuvassa 1 on esitetty selvitystyön vaiheet sekä käytetyt aineistot ja menetelmät.

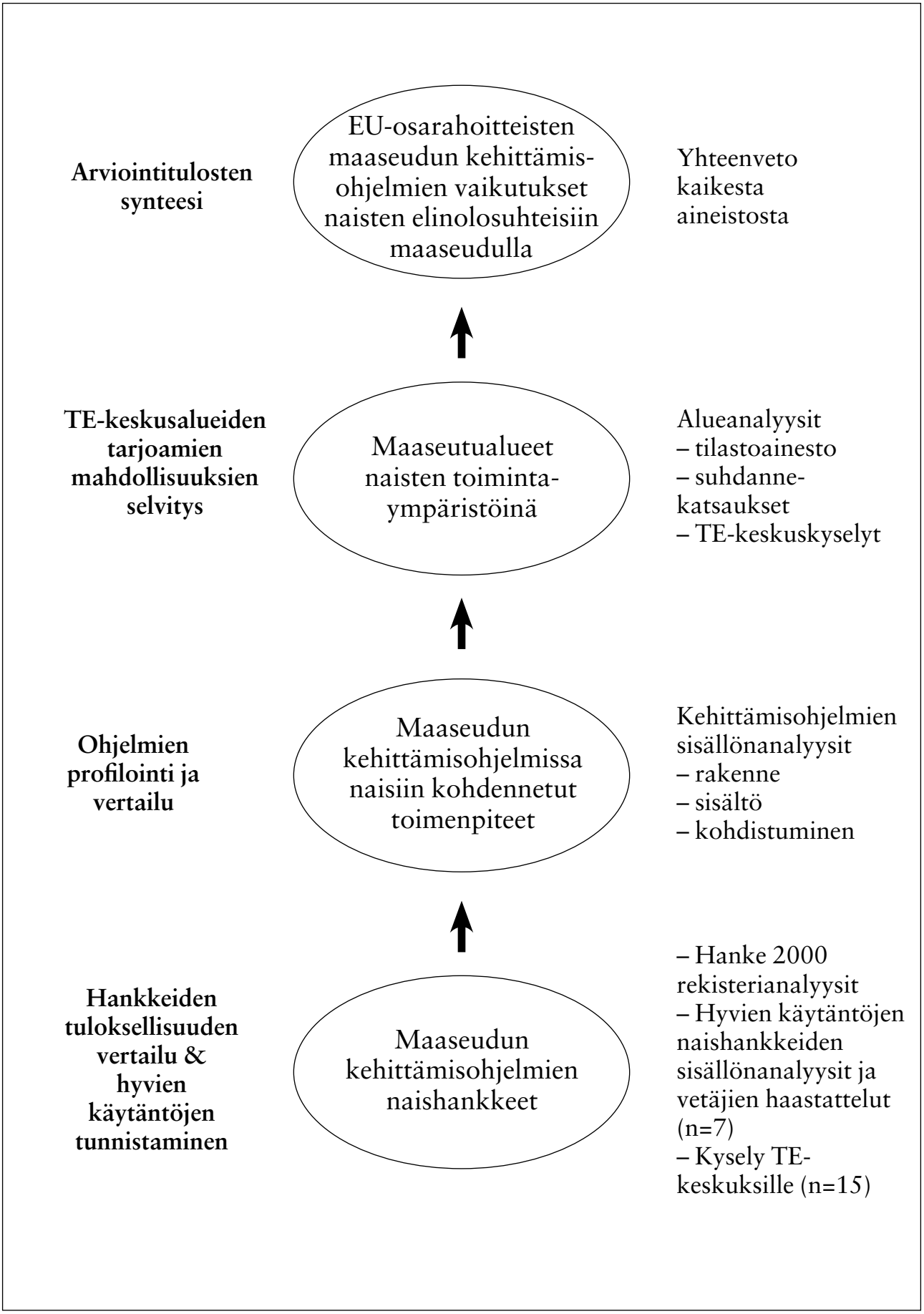

Kuva 1. Selvitystyön vaiheet sekä käytetyt aineistot ja menetelmät.

Kehittämisohjelmien sisällönanalyysit tehtiin tasa-arvoseulamenetelmällä (Horelli & Roininen 1998). Seulalla luokiteltiin toimenpidekokonaisuudet merkittävästi tasa-arvoa edistäviin, tasa-arvopainotteisiin ja sukupuolineutraaleihin. Muita sisällönanalyysin kohteita olivat ohjelmien rakenne, ohjelmien sisältö ja ohjelmien toimenpiteiden kohdentuminen toiminta-aloittain. Sisällönanalyysin pohjalta laadittiin ohjelmaprofiilit valtavirtaistamisen asteista, tavoitteiden laaja-alaisuudesta sekä strategioiden ja toimenpiteiden kohdistumisesta.

Alueanalyyseissä etsittiin TE-keskusalueittain taustatekijöitä, jotka vaikuttavat naisten aktivointiin sekä maaseudun toimintaympäristön dynaamisuuteen työpaikkojen ja yritysten luomisessa. Aineistona käytettiin tilastotietojen lisäksi aluekehittämiseen liittyvää kirjallisuutta sekä TE-keskusten maaseutuosastoille suunnattua kyselyä.

HANKE2000 -rekisterianalyysillä selvitettiin rekisteröityjen naishankkeiden ominaispiirteitä ja tuloksia. Erityistä huomiota kiinnitettiin kehittämis- ja yritystukihankkeiden ohjelmakohtaisiin, TE-keskuskohtaisiin ja toimialakohtaisiin vertailuihin.

Sähköpostikysely suunnattiin TE-keskusten maaseutuosastojen osasto- ja kehittämispäälliköille. Kyselyssä etsittiin vastauksia naishankkeiksi luokiteltujen kehittämis- ja yrityshankkeiden vaikuttavuuteen, kehittämistyön mekanismeihin ja toimintamuotoihin liittyviin arviointikysymyksiin. Lisäksi TE-keskuksilta pyydettiin esityksiä yksittäisiksi hyvien käytäntöjen naishankkeiksi.

Tapaustutkimukseen kuuluneissa hankeraporttien sisällönanalyyseissä analysoitiin hankkeiden naisten elinolosuhteita edistävät tavoitteet, toimintamallit ja saavutetut tulokset. Lisäksi etsittiin hankkeiden yhteisiä ja alueellisia ominaispiirteitä. Suurin osa hankkeista oli selvityksen tekovaiheessa vielä käynnissä, joten loppuraporttien sijasta analysoitiin väliraportteja ja muita asiakirjoja.

Tapaustutkimukseen kuuluivat hankekohtaiset teemahaastattelut. Haastateltavat olivat hyvien käytäntöjen naishankkeiden projektipäälliköitä tai vastaavia. Hankkeet valittiin pääosin TE-keskuksilta sähköpostikyselyiden yhteydessä pyydettyjen hanke-ehdotusten joukosta. TE-keskusten ehdotuksissa oli enemmän kehittämishankkeita kuin yritystukihankkeita. Kiinnostavia hankkeita etsittiin myös internetistä, HANKE2000 -rekisteristä (huomattavasti naisille tasa-arvovaikutuksia synnyttävien hankkeiden joukosta) sekä ottamalla yhteyttä toimintaryhmiin.

1.4 Työn toteuttajat

Selvitystyön toteuttivat maantieteilijät FM Satu Kumpulainen, FM Janne Roininen ja FM Sirkku Wallin. He toimivat tutkijoina Teknillisen korkeakoulun Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksessa (YTK). Työn etenemisestä aikataulussaan vastasi YTK:n tutkimuspäällikkö VTT Rauno Sairinen.

Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus (YTK) on Teknillisen korkeakoulun erillislaitos, jonka tehtävänä on monitieteinen yhdyskunta- ja kaupunkitutkimus sekä yhdyskuntasuunnittelun jatko- ja täydennyskoulutus. Aiempina maaseudun tasa-arvoasioihin liittyvinä selvitys- ja arviointihankkeina YTK:lla on toteutettu muun muassa Euroopan sosiaalirahaston (ESR) viitekehyksen horisontaalisen tasa-arvonäkökulman arviointi työministeriölle, Etelä-Suomen tavoite 2-ohjelman horisontaalinen tasa-arvoteeman arviointi sisäministeriölle sekä uuden maankäyttö- ja rakennuslain valtakunnallinen seuranta- ja arviointihanke kansalaisten osallistumisen ja kaavoitustoimijoiden vuorovaikutuksen näkökulmista ympäristöministeriölle.

2. Maaseudun toimintaympäristö ja ohjelmaperusteinen kehittäminen naisten elinolosuhteiden näkökulmasta

2.1 Naisnäkökulma EU-osarahoitteisissa maaseudun kehittämisohjelmissa

EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien rakennetta, sisältöä ja kohdentamista tasa-arvon ja erityisesti naisten kannalta arvioitiin ohjelma-asiakirjoista tehtyjen sisällönanalyysien perusteella. Analyysien tavoitteena oli arvioida, miten ohjelmissa on huomioitu tasa-arvon valtavirtaistaminen eli naisten ja miesten erilaisten tarpeiden ja mahdollisuuksien tukeminen.

Analyysissä kiinnitettiin erityistä huomiota ohjelmissa esiintyviin valtavirtaistamista täydentäviin sukupuolispesifeihin erityistoimiin. Siksi ohjelman toimenpiteet luokiteltiin naisille tai miehille suunnatuiksi täsmätoimenpiteiksi, tasa-arvopainotteisiksi tai sukupuolineutraaleiksi toimenpiteiksi. Miehille suunnattu täsmätoimenpiteitä ei ohjelmissa ole lainkaan, joten kaikkia tällaisia toimenpiteitä voidaan pitää suoraan maaseudun naisiin kohdistuvina toimenpiteinä.

Sisällönanalyysien yhteenvetoa ja ohjelmien vertailua

Neljän maaseudun kehittämisohjelman sisällönanalyysien vertailu on suoritettu nk. megamatriisin avulla (taulukko 1). Matriisiin on koottu yhteen ohjelmien kaikista ohjelmaosioista saamat pisteet. Kokonaispistemäärän avulla ohjelmille on annettu 1–3 pistettä niiden valtavirtaistamisen asteen mukaisesti. Kolme ohjelmista sai kaksi pistettä ja yksi yhden pisteen.

Maaseudun kehittämisohjelmat huomioivat naiset ja tasa-arvon hyvin eri tasoisesti. Ohjelmien heikkoudet tulevat esiin tarkasteltaessa niiden rakennetta. Tavallisesti heikoimmin naisten erityistarpeet huomioidaan kontekstin kartoituksessa eli ohjelman toimintaympäristön kuvauksessa sekä kumppanuusperiaatteen toteuttamisessa eli ohjelman rakentamisen ja toteuttamisen kuvauksessa. Parhaiten naiset huomioidaan ohjelmien tavoitteissa ja strategioissa. Tämän osion pistemäärien kohoaminen johtuu ohjelmissa esitetyistä määrällisistä tavoitetasoista, jotka on asetettu ohjelmatoiminnan valtavirtaistamista edellyttävien sääntöjen pohjalta.

Naiset on huomioitu heikoiten ALMAssa, jonka valtavirtaistamisen aste on 1. Tämä tarkoittaa sitä, että naisten elinolosuhteet on otettu huomioon vain yhdessä tai korkeintaan kahdessa ohjelmointivaiheessa. ALMAn ainoa onnistunut osio tässä suhteessa on ohjelman tavoitteet ja strategiat, jossa otetaan huomioon naisten elinolosuhteet ja korostetaan tasapainoista sukupuolirakennetta. Ohjelman heikkous on ristiriita tavoitteiden ja toimenpiteiden välillä. Ohjelmassa ei ole lainkaan sukupuolispesifejä toimenpiteitä ja tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiinkin käytetään alle viisi prosenttia ohjelman varoista (ks. ohjelman tasa-arvoseula liite 1).

Sekä LEADER+ että Tavoite 1-ohjelmat on valtavirtaistettu kohtalaisesti. LEADER+ -ohjelma saa sisällönanalyysistä korkeimman pistemäärän, vaikka ero Pohjois-Suomen ja Itä-Suomen tavoite 1-ohjelmiin onkin pieni. LEADER+ erottuu edukseen tavoitteiden ja strategian sekä toimenpiteiden ja toimintalinjojen laadinnassa, ja nämä osiot ovat melko hyvin tasapainossa keskenään. LEADER+ -ohjelmassa täsmätoimenpiteisiin kohdistetaan lähes 40 % varoista. Kaikkiaan vain 13 % varoista kohdistetaan sukupuolineutraaleihin toimenpidekokonaisuuksiin, minkä perusteella LEADER+ -ohjelmaa voidaan pitää selvästi tasa-arvoa edistävänä kehittämisohjelmana (ks. ohjelman tasa-arvoseula liite 1).

Pohjois-Suomen ja Itä-Suomen tavoite 1-ohjelmien valtavirtaistamisen aste on kaksi kuten LEADER+ -ohjelmalla, mutta aivan samoihin kokonaispisteisiin ei tavoite 1-ohjelmissa ylletä. Suurin ero löytyy tasa-arvoseulasta, eli siitä miten rahat kohdistetaan eri toimenpiteisiin. Tavoite 1-ohjelmissa täsmätoimenpiteisiin eli tässä tapauksessa naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin kohdistettujen varojen osuus jää noin kolmeen prosenttiin kokonaisvaroista. Positiivisena voidaan kuitenkin pitää sitä, että Itä-Suomen tavoite 1-ohjelmassa lähes 80% varoista kohdennetaan tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin (ks. ohjelmien tasa-arvoseulat liite 1).

Seuraavilla sivuilla esitetään kiteytykset arvioitujen ohjelmien sisällönanalyysien tuloksista.

Taulukko 1. Ohjelmien sisällönanalyysin tulosten yhteenveto eli ns. megamatriisi.

OHJELMAT	ANALYSOIDUT OHJELMAOSIOT					OHJELMAN PISTEET YHTEENSÄ max 100p.	OHJELMAN VALTAVIRTAIS-TAMISEN ASTE [1]	KOMMENTIT OHJELMASTA
	Ohjelman kontekstin analyysi max 20p.	Ohjelman tavoitteet ja strategiat max 20p.	Toimintalinjojen ja toimenpidekokonai-suuksien laadinta max 40p.	Seurannan ja arvioinnin mahdollistava tietopohja max 10p.	Kumppanuus-periaatteen toteutuminen max 10p.			
ALMA	8,5	14,5	3,5	5	3	34,5	1	Onnistunut osio on strategia ja tavoitteet. Suurin ongelma ohjelmassa on tasa-arvonäkö-kulman puuttuminen toiminta-linjoissa ja toimenpiteissä.
LEADER+	8	15,5	28	5	7	63,5	2	Tasa-arvo ja naisten ongelmat ja kehitysmahdollisuudet on tiedostettu hyvin. Heikko kohta on konteksti, etenkin tilastot.
Itä-Suomen tavoite 1	8,5	15	22	8	3,5	57	2	Tasa-arvo esillä ohjelmassa monessa kohdassa, mutta ei systemaattisesti ohjelmaa läpileikkaavana teemana. Esim. tavoitteet ja strategia ovat moni-puoliset, mutta kontekstin kuvaus jää puolitiehen.
Pohjois-Suo-men tavoite 1	15	12	18	8	5	58	2	Ohjelman kontekstin kuvaus onnistuu. Tasa-arvoasiat on systemaattisesti huomioitu ohjelmassa, mutta tasa-arvo välittyy odotettua huonommin toimenpide-kokonaisuus- ja seurantasolle.
KESKIARVO	10	14,3	17,9	6,5	4,6	52	1,75	

[1] *Ohjelmien valtavirtaistamisen asteet: 0–49p.=1: Naisten elinolosuhteet on otettu huomioon vain yhdessä tai korkeintaan kahdessa ohjelmointivaiheessa.*
50–65p.=2: Naisten elinolosuhteet on otettu huomioon useammassa, mutta ei läpäisevästi kaikissa ohjelmointivaiheissa.
66–100p.=3: Naisten elinolosuhteet on integroitu strategisesti (lähes) kaikkiin ohjelmointivaiheisiin.

Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma ALMA

Alueellisen maaseudun kehittämisohjelma ALMAn sisällönanalyysin kokonaispistemäärä jää selvästi muita kolmea ohjelmaa alhaisemmaksi (Taulukko 1). Ohjelman suurin puute on se, että toimintalinjoissa ja toimenpiteissä ei erikseen huomioida naisia tai miehiä. Tämä on tietoinen päätös, sillä ohjelmassa kirjoitetaan, että "Ohjelma ei sisällä varsinaisesti nuorille tai naisille suunnattuja toimenpiteitä" (Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma vuosille 2000–2006:89).

ALMAn *kontekstin* kuvauksessa erityisessä tasa-arvo-kappaleessa mainitaan niin erityistoimet naisten työllisyyden lisäämiseksi kuin maaseudun syrjäytyvät miehet, mutta tasa-arvo ei ole kontekstin kuvauksen läpileikkaavana teemana. Maaseudun nykytilaa kuvaava tilastotieto naisten ja miesten työllisyydestä, yrittäjyydestä ja koulutuksesta puuttuu täysin eikä yrittäjyysteemaa käsitellä sukupuolten osalta muuten kuin maatalousyrittäjyytenä. Kontekstin kuvaus jää valitettavan ohueksi.

Tavoitteet ja strategia on ohjelman onnistunein osio. Esiin on yhtenä ohjelman viidestä päätavoitteesta nostettu tasapainoinen väestönkehitys, keinona on erityisesti nuorten ja naisten työmahdollisuuksien parantaminen. Määrällisenä tavoitteena on saada sukupuolirakenne vastaamaan koko maan keskiarvoa. Naisten ja miesten erityistarpeet eivät kuitenkaan ole strategian läpileikkaava teema.

Naisnäkökulma puuttuu lähes täysin valituista *toimintalinjoista ja toimenpiteistä*.

ALMAn toimenpidekokonaisuuksista yksikään ei ole ns. täsmätoimenpidekokonaisuus, ja kymmenestä toimenpidekokonaisuudesta vain yksi on tasa-arvopainotteinen. Tähän yhteen tasa-arvopainotteiseen toimenpiteeseen on suunnattu vain 4,2 % ohjelman kokonaisrahoituksesta (ks. liite 1).

Toimenpiteiden tuotosindikaattoreissa ei mitata erikseen naisten ja miesten osuuksia esim. uusista ja uudistetuista työpaikoista. Kuitenkin *seuranta* mahdollistuu hyvin, sillä kunkin toimenpiteen osalta seurataan erikseen naisille ja nuorille syntyneitä työpaikkoja ja yrityksiä sekä naisvetoisten ja naisvaltaisten hankkeiden määrää. Tasa-arvoseurannan liittämisestä ohjelman seurantarekistereihin ei ole mainintaa, kuten ei myöskään naisten ja miesten osuuksia ohjelman laadinnassa. Ohjelmatyöryhmän lopullisesta ehdotuksesta pyydettiin kuitenkin lausunto melko laajalta piiriltä, ja naisyhdistyksistä mukana oli Maa- ja kotitalousnaiset (*kumppanuusperiaate*).

LEADER+ -yhteisöaloiteohjelma

LEADER+ -ohjelmassa naisten elinolosuhteet on huomioitu kehittämisohjelmista parhaiten. Ohjelman vahvuutena on tavoitteiden ja strategian sekä toimenpiteiden ja toimintalinjojen laadinta. Yleisesti voidaan sanoa, että miesten ja naisten erityisongelmat ja kehitysmahdollisuudet on huomioitu ohjelmassa kauttaaltaan hyvin.

Konteksti on valtavirtaistamisen kannalta ohjelman heikoin osa. Yleiskuvan muodostamista vaikeuttaa maaseudun nykytilan esittäminen neljässä osa-alueessa, etenkin kun esitykset eivät ole sisällöltään täysin toisiaan vastaavia. Erillisessä tasa-arvo-kappaleessa on esitetty koko alueen tiedot työllisyydestä, työttömyydestä ja koulutuksesta naisten ja miesten osalta, mutta sukupuolten erilaiset elinolosuhteet eivät ole kontekstia läpileikkaava teema.

Naisten ja miesten erityisongelmat huomioidaan kuitenkin hyvin ohjelman *tavoitteissa ja strategiassa*. Tasa-arvoa eri sukupuolten välillä painotetaan ja erityisesti huomioidaan naisten yritystoiminnan kannustaminen. Määrällisissä ja laadullisissa tavoitteissa huomioidaan molemmat sukupuolet.

Ohjelman vahvuutena on *toimintalinjojen ja toimenpidekokonaisuuksien laadinta*. Kymmenestä toimenpidekokonaisuudesta yksi on ns. täsmätoimenpidekokonaisuus, joka kohdistaa toimenpiteitä erityisesti naisille. Lopuista yhdeksästä toimenpidekokonaisuudesta neljä on tasa-arvopainotteisia. Rahoitus suuntautuu hyvin näihin viiteen toimenpidekokonaisuuteen, eli yhteen täsmätoimenpidekokonaisuuteen suunnataan 38,6 % ja neljään tasa-arvopainotteiseen toimenpidekokonaisuuteen 48,5% ohjelman kokonaisrahoituksesta (ks. liite 1). Naiset ja nuoret on huomioitu systemaattisesti kaikkien toimenpidekokonaisuuksien määrällisissä tavoitteissa siten, että naisten osuus on vähintään puolet tavoitteesta (esim. uudet työpaikat 2400, naisten osuus 1200).

Toimenpidekokonaisuuksien tavoitteiden toteutumista *seurataan* kaikille yhteisten perusindikaattorien avulla, joiden lisäksi jokaisella toimenpidekokonaisuudella on omat erityisindikaattorinsa. *Kumppanuusperiaate* ohjelman laatimisessa ja seurannassa toteutuu melko hyvin, sillä ohjelmaa tehtäessä on kuultu erilaisia yhdistystason toimijoita (mm. NYTKIS naisjärjestöt yhteistyössä, Maa- ja kotitalousnaiset ja Martta-liitto). Sidosryhmistä seurantakomiteaan on kutsuttu mm. Suomen 4H-liiton ja Käsi- ja taideteolli-

suusliiton edustajat. Seurantakomitean jäsenistä sekä miehiä että naisia on oltava 40–60 % .

Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma

Itä-Suomen tavoite 1-ohjelmassa naisten elinolosuhteet on huomioitu melko monipuolisesti, mutta ei systemaattisesti. Vahvin osio on tavoitteet ja strategia, joka kuitenkin kaipaisi tiiviimpää yhteyttä toimintalinjoihin ja toimenpidekokonaisuuksiin.

Kontekstin kuvaus on monipuolinen, vaikka jääkin naisten elinolosuhteiden osalta ohueksi. Ohjelmaprosessin selostuksessa esitetään, että tasa-arvonäkökulmaan on kiinnitetty erityistä huomiota ohjelman valmistelun aikana. Valtavirtaistaminen ei ole aluekuvauksessa kuitenkaan systemaattista, vaikka miesten ja naiset osuudet on ilmoitettu erikseen joidenkin teemojen yhteydessä.

Tavoitteet ja strategia on esitetty ohjelmassa monipuolisesti sekä naisten että miesten osalta. Tasa-arvon periaate on olennainen osa laadullisia tavoitteita ja ohjelmatekstin mukaan kaikissa toiminnoissa noudatettava läpäisevä periaate. Sukupuolten välinen tasa-arvo on myös yksi hankevalintaa ohjaava kriteeri. Tavoitteeksi on asetettu, että tasa-arvohankkeisiin kohdistetaan 6 % ohjelman rahoituksesta. Määrälliset tavoitteet on kirjattu ylös melko kattavasti erikseen miesten ja naisten osalta toimenpidekokonaisuuksissa.

Toimintalinjoissa ja toimenpidekokonaisuuksissa sukupuolten välinen tasa-arvo on huomioitu kohtalaisesti. Ohjelman 16 toimenpidekokonaisuudesta kolme on erityisesti naiset huomioivia, seitsemän tasa-arvopainotteisia ja loput kuusi sukupuolineutraaleja. Tilanne ei ole naisten kannalta yhtä hyvä kun tarkastellaan toimenpidekokonaisuuksiin suunnattuja rahamääriä. Kolmeen erityisesti naiset huomioivaan toimenpidekokonaisuuteen suunnataan vain 2,4 % ohjelman kokonaisrahoituksesta. Tasa-arvon edistämisen kannalta tilanne on valoisampi, kun 78,4 % rahoista suunnataan tasa-arvopainotteisiin toimenpidekokonaisuuksiin (ks. liite 1).

Seurantajärjestelmä antaa mahdollisuuden arvioida tuloksia naisnäkökulmasta hyvin ja monella tasolla. Ohjelmassa on naisnäkökulman huomioivia aluetalouden seurantaindikaattoreita, ohjelmatason indikaattoreita sekä toimintalinja- ja toimenpidekokonaisuustason indikaattoreita.

Erilaiset järjestöt ja yhdistykset ovat voineet osallistua ohjelman laadintaan, ja myös tasa-arvojärjestöt mainitaan näiden joukossa. Ohjelmaan ei kuitenkaan ole kirjattu ylös naisten ja miesten osuuksia ohjelman laadinnan eri vaiheissa (*kumppanuusperiaate*).

Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma

Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma erottuu muista kolmesta ohjelmasta positiivisesti kattavalla kontekstin kuvauksellaan. Naisnäkökulma on muutenkin huomioitu ohjelmassa melko systemaattisesti, mutta se ei välity odotetulla tavalla ohjelman toimenpidekokonaisuuksiin ja seurantajärjestelmään.

Aluekuvaus, eli *konteksti* on esitetty naisten elinolosuhteiden osalta huolellisesti, huomattavasti paremmin kuin kolmessa muussa ohjelmassa. Naisten ja miesten tiedot on esitetty kaikissa tärkeimmissä toimintaympäristöä kuvaavissa tilastoissa. Lisäksi toimintaympäristön esittely-osiosta löytyy erikseen naisten demografisia sekä työllisyys- ja koulutustilastoja ja tasa-arvolle on omistettu oma kappale.

Yhtenä ohjelmaa läpäisevänä *tavoitteena* on sosiaalisesti ja väestöllisesti tasapainoinen kehitys. Tähän liittyy mm. sukupuolirakenteen tasapainottaminen, työmarkkinoiden sukupuolisegregaation vähentäminen ja naisten yrittäjyyden lisääminen. Toimintalinjojen määrällisissä tavoitteissa on esitetty erikseen naisten ja miesten osuudet esimerkiksi uusista työpaikoista. Naisten tavoitteellinen määrä jää kuitenkin lähes kauttaaltaan miehistä jälkeen näissä määrällisissä tavoitteissa.

Toimintalinjoissa ja toimenpidekokonaisuuksissa valtavirtaistaminen nousee esiin, mutta ei läpileikkaavana teemana. Yhtenä hankevalintaa ohjaavana kriteerinä on sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. Naisnäkökulma huomioidaan toimenpidekokonaisuuksissa seurantaindikaattorein. Ohjelman viidestätoista toimenpiteestä yksi on erityisesti naiset huomioiva. Neljä toimenpidekokonaisuutta on tasa-arvopainotteisia ja kymmenen sukupuolineutraaleja. Suurin osa ohjelman varoista (78 %) suunnataan sukupuolineutraaleihin toimenpidekokonaisuuksin. Erityisesti naiset huomioiva toimenpidekokonaisuus saa vain kolme prosenttia rahoista, tasa-arvopainotteiset toimenpidekokonaisuudet 19 % (ks. liite 1).

Seuranta mahdollistuu hyvin ja seurantajärjestelmän kokoonpano on selostettu selkeästi. Kaikille toimintalinjoille on olemassa yhteisiä seurantaindikaattoreita, joissa huomioidaan miesten ja naisten määrät. Lisäksi ohjelmassa on toimenpidekokonaisuuskohtaisia indikaattoreita, kuten segregaation purkua seu-

raava erillisindikaattori. Myös ohjelmatasolla on indikaattoreita, joissa seurataan miesten ja naisten osuuksia esim. uusista työpaikoista. *Kumppanuusperiaate* toteutuu siinä mielessä, että ohjelmassa tulee esiin järjestöjen palautteen merkitys asiakirjan laadinnassa. Tässä yhteydessä mainitaan mm.

2.2 Maaseutualueet naisten toimintaympäristönä

Maaseutualueet eri puolilla Suomea ovat naisten elinolosuhteiden näkökulmasta toimintaympäristöltään hyvin erilaisia. Hyvässä toimintaympäristössä naisille on tarjolla töitä, koulutusta ja harrastuksia, erityisesti naisia koskettavat asiat huomioidaan alueen kehittämisessä ja työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen onnistuu. Toimintaympäristön tilaa voidaan selvittää esimerkiksi tarkastelemalla tilastojen pohjalta naisten tilannetta erilaisin indikaattorein eri puolilla maata, tutustumalla alueellisen kehittämisen painotuksiin sekä haastattelemalla ihmisiä. Kehittämispolitiikassa maaseudun naisiin kohdistuvien erityistoimien ja asenteiden tunnistaminen on erityisen tärkeää.

Edellisen luvun kehittämisohjelmien sisällönanalyysit kertovat ohjelmatasolla alueellisen kehittämisen painotuksista. Tässä kappaleessa analyysiä syvennetään käymällä läpi koko Manner-Suomi TE-keskus kerrallaan tarkoituksena pohtia millainen kukin alue on maaseudun naisten toimintaympäristönä. Aluksi luodaan katsaus naisten lukumäärään ja sen muutokseen kuntatasolla ajanjaksolla 1996–2003. Naisten lukumäärän muutos ennakoi alueen yleistä kehitystä sekä kertoo osaltaan naisten elinolosuhteiden tilasta alueella. Aineistona on käytetty Tilastokeskuksen tilastoaineistoa, joka kuvaa naisten lukumäärää kunnittain vuosina 1996–2003 (Tilastokeskus 2004).

Kartassa 1 esitetty kaupunki- ja maaseutujako osoittaa harvaan asutun maaseudun, ydinmaaseudun, kaupunkien ja paikallisten keskusten sekä kaupungin ja maaseudun vuorovaikutusalueen sijoittumisen Suomessa kunnittain. Yleisellä tasolla voidaan sanoa, että harvaan asuttua maaseutua on pääasiassa Lapissa, Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa sekä jonkin verran Keski-Suomen ja Järvi-Suomen alueella. Ydinmaaseutua on puolestaan runsaasti Pohjois-Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla sekä Satakunnassa ja Kymenlaaksossa. Toki myös maakuntien sisällä on löydettävissä tämän luokituksen mukaan erilaisia kuntia.

Valtakunnallinen väestönmuutoksen tarkastelu osoittaa, että väestö on keskittynyt vuosina 1996–2003 entistä voimakkaammin kaupunkeihin ja paikallisiin keskuksiin. Naisten määrän vähentyminen on ollut erityisen voimakasta harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla. Suhteellinen muutos on samalla ajanjaksolla ollut suurta myös sellaisilla alueilla, jotka ovat aiemmin olleet vahvan perusmaatalouden alueita, kuten esimerkiksi Pohjanmaan maakunnat, Varsinais-Suomi, Satakunta ja Keski-Suomi. Naisten määrä on kasvanut keskusten lisäksi vain kaupungin ja maaseudun vuorovaikutusalueilla. (Ks. tarkemmat tiedot Tilastokeskus 2004)

TE-keskuskohtaisessa analyysissä aineistona on käytetty TE-keskusten maaseutuosastoille suunnattua kyselyä sekä maakuntakohtaista tilastoaineistoa naisten aktivointiin ja heidän toimintaympäristöönsä vaikuttavista tekijöistä. Maakuntakohtaisia tilastotietoja on tarvittaessa yhdistelty siten, että tulokset voidaan esittää TE-keskuksittain. Tilastotarkastelussa alueellista tilannetta lähestyttiin kuuden, tasa-arvon edistämisen kannalta keskeisen toimialan näkökulmasta (European Commission, Technical Paper 3 2000). Toimialoittain tarkasteltiin seuraavia asioita:

1. naisten työmarkkinat: työllisyys, työmarkkinoiden segregaatio (jako naisten ja miesten toimialoihin)
2. naisten koulutus ja osaaminen: koulutustaso
3. naisten yrittäjyys ja taloudellinen kasvu: naisyrittäjien määrä, toimialarakenne
4. naisten työ- ja perhe-elämä: lasten lukumäärä, alle 7-vuotiaiden lasten hoitomuodot
5. naisten osallistuminen: työvoimaan kuuluminen, osallistumisaktiivisuus politiikassa
6. naisten itsetunto ja elämänhallinta: työttömyyden määrä, toimeentulorajan alapuolella elävien määrä yhteensä

Tilastoaineisto käsittää noin vuoden 2000 tilanteen, eli on selvää että tiedot ovat jossain määrin muuttuneet tästä. Tilanne kuvaa sitä hetkeä, jolloin alueelliset kehittämisohjelmat on kirjoitettu ja alueanalyysien tilasto-osio voidaan näin suhteuttaa ohjelmien sisällönanalyyseihin. Tarkoituksena ei ole tarkastella absoluuttisia arvoja vaan antaa suuntaviivoja alueiden toimintaympäristöstä naisten osalta. Tilastoanalyysissä ei ole mahdollista erotella kaupungin ja maaseudun naisia, joten analyysi käsittelee kokonaisuudessaan TE-keskusalueiden naisten tilannetta.

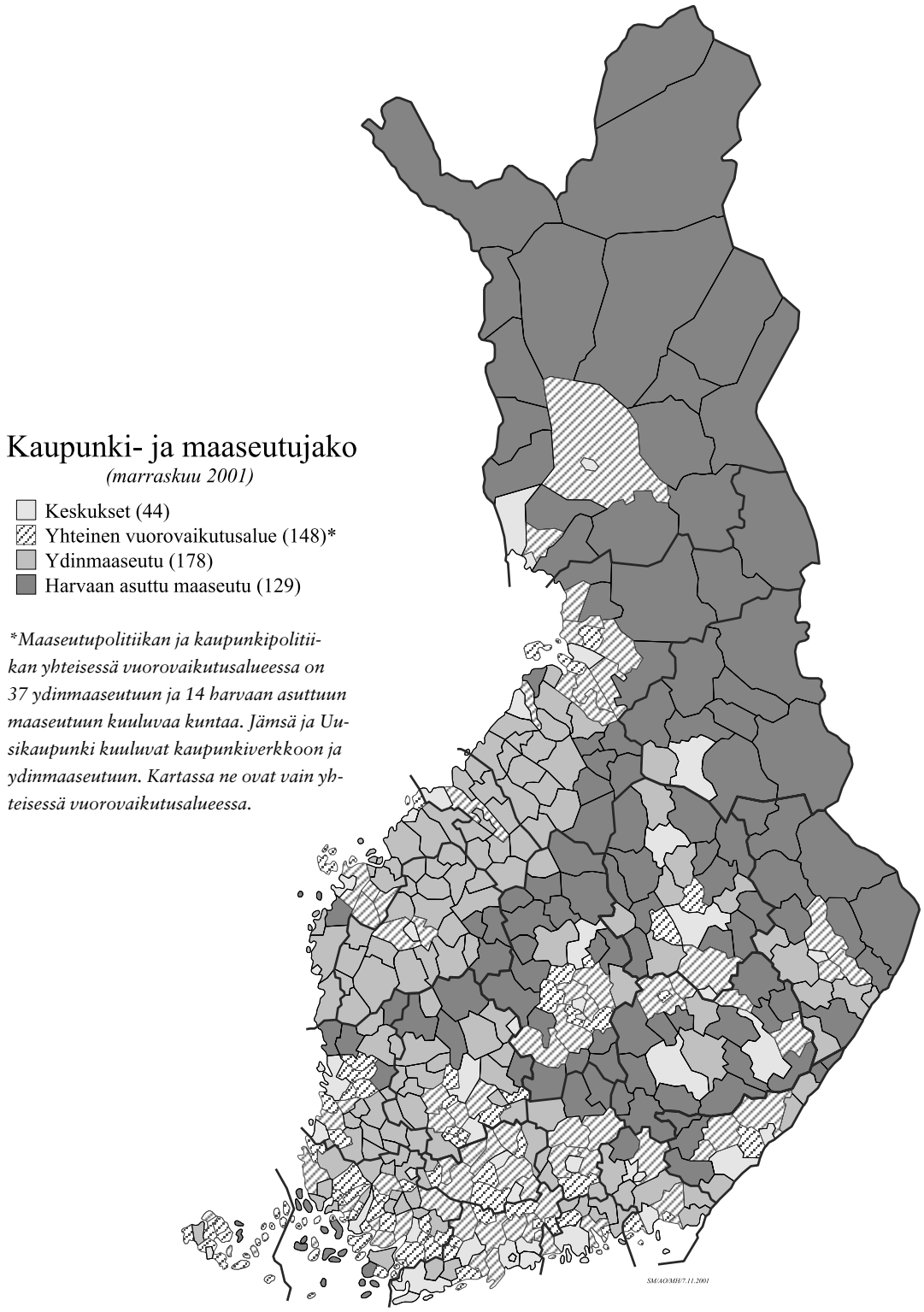

Kartta 1. Maaseutualuejako Suomessa (Maa- ja metsätalousministeriö 2004).

Alla olevassa taulukossa luodaan tärkeimpien indikaattorien avulla lyhyet tiivistelmät naisten tilanteesta aluekohtaisesti. Kiinnostavimpia naisten olosuhteita mittaavia tilastollisia tekijöitä ovat työttömyyden taso, naisten koulutustaso, naisten työvoimaosuus sekä naisten aktiivisuus politiikassa. Naisten työttömyysluvut ovat useimmissa maakunnissa korkeammat kuin miehillä. Kuitenkin voidaan todeta, että korkean ja matalan työttömyyden maakunnissa naisten työttömyys on miehiä alhaisempaa. Koulutustaso on lähes kaikissa maakunnissa naisilla korkeampi kuin miehillä, naisten työvoimaosuus ja naisten aktiivisuus politiikassa puolestaan alhaisempia kuin miehillä. Naisyrittäjien määrästä voidaan yhteisesti todeta, että se jää lähes joka alueella miehistä jälkeen. (Tasa-arvotietopankki 2004)

Taulukko 2. Maaseudun naisten elinolosuhteisiin vaikuttavat tekijät tilastojen perusteella TE-keskusalueittain.

TE-keskus	Naisten elinolosuhteita tukevat tekijät	Kehittämiskohteet
Etelä-Pohjanmaa	Naisyrittäjiä selvästi keskimääräistä enemmän.	Naisten alhainen työvoimaosuus. Korkea työttömyys. Ero naisten ja miesten työttömyysluvuissa keskimääräistä suurempi miesten hyväksi.
Etelä-Savo	Naisyrittäjiä keskimääräistä enemmän. Naisten miehiä matalampi työttömyysaste.	Naisten alhainen työvoimaosuus ja koulutusaste. Korkea työttömyys.
Häme	Naisyrittäjiä keskimääräistä enemmän. Naiset melko aktiivisia politiikassa.	Naisten alhainen koulutusaste. Korkea työttömyys. Selvä ero Päijät-Hämeen ja Kanta-Hämeen maakuntien välillä.
Kaakkois-Suomi	Naisyrittäjiä keskimääräistä enemmän. Naiset melko aktiivisia politiikassa.	Naisten alhainen työvoimaosuus ja koulutusaste. Korkea työttömyys.
Kainuu	Naisyrittäjiä keskimääräistä enemmän. Naisten miehiä matalampi työttömyysaste.	Naisten alhainen koulutusaste ja hyvin alhainen työvoimaosuus. Hyvin korkea työttömyys.
Keski-Suomi	Naisyrittäjiä keskimääräistä enemmän. Naiset aktiivisia politiikassa.	Naisten alhainen työvoimaosuus. Korkea työttömyys.
Lappi	Naisten miehiä matalampi työttömyysaste.	Naisten alhainen koulutusaste ja hyvin alhainen työvoimaosuus. Hyvin korkea työttömyys.
Pirkanmaa	Naiset melko aktiivisia politiikassa.	Naisten hieman keskimääräistä korkeampi työttömyys. Ero naisten ja miesten työttömyysluvuissa keskimääräistä suurempi miesten hyväksi.
Pohjanmaa	Naisyrittäjiä selvästi keskimääräistä enemmän.	Naisten korkea työttömyys. Suuret erot Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakuntien välillä.
Pohjois-Karjala	Naisyrittäjiä keskimääräistä enemmän. Naisten miehiä matalampi työttömyysaste.	Naisten alhainen työvoimaosuus ja koulutusaste. Korkea työttömyys.
Pohjois-Pohjanmaa	Paljon naisia kunnanjohtajina ja maan korkein lapsiluku.	Naisten alhainen työvoimaosuus. Korkea työttömyys.
Pohjois-Savo	Naisyrittäjiä keskimääräistä enemmän. Naisten miehiä matalampi työttömyysaste.	Naisten alhainen työvoimaosuus. Korkea työttömyys.
Satakunta	Naisyrittäjiä hieman keskimääräistä enemmän.	Naisten alhainen työvoimaosuus ja koulutusaste. Korkea työttömyys.
Uusimaa	Naisten alhainen työttömyys ja korkea koulutusaste. Naiset hyvin aktiivisia politiikassa. Uudellamaalla työmarkkinat Manner-Suomen vähiten segregoituneet.	Selvät erot Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan maakuntien välillä.
Varsinais-Suomi	Naisten alhainen työttömyys ja korkea koulutusaste. Naiset aktiivisia ja menestyneitä politiikassa.	Työmarkkinat hieman segregoituneet.

Alla on esitetty tarkemmin TE-keskuskohtaisia tuloksia. Tilastoaineiston lisäksi lähteenä on käytetty tietoa alueellisista suhdannenäkymistä (Rantala 2001) sekä TE-keskusten maaseutuosastoille suunnattua kyselyä. Kyselyvastaukset kertovat ennen kaikkea siitä, miten maaseudun kehittämistoiminnassa huomioidaan naiset ja tasa-arvo. Tämä asia on tärkeä tekijä pohdittaessa millainen maaseudun naisten alueellinen toimintaympäristö on.

Etelä-Pohjanmaa

Naisten työllisyys ja työvoimaosuus ovat Etelä-Pohjanmaalla matalat ja työttömyys korkea. Naiset jäävät

työllisyysasteen osalta enemmän miesten jälkeen kuin koko maassa keskimäärin. Työmarkkinat ovat myös jakautuneet selkeästi naisten ja miesten toimialoihin. Naisia oli vuosina 2001/2002 huomattavasti maan keskiarvoa vähemmän kuntien johtotehtävissä. Positiivista on se, että alueella on naisia yrittäjinä selvästi enemmän kuin maassa keskimäärin, vaikka ero sukupuolten välillä onkin selkeä miesten eduksi.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Etelä-Pohjanmaalla toteutetaan ALMA ja LEADER+ -ohjelmia. Ongelmallista on, että alueen erityispiirteet eivät TE-keskuksen maaseutuosaston mukaan heijastu riittävästi alueen maaseudun kehittämisohjelmien naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin. Tärkein syy tähän on se, että Etelä-Pohjanmaalla painotetaan kolmea keskeistä toimialaa eli elintarvike-, metalli- ja puuteollisuutta, jotka eivät heijastu vahvasti naishankkeina. Painopisteissä näkyy työmarkkinoiden segregoituminen ja panostaminen perinteisiin miesten toimialoihin.

TE-keskuksen maaseutuosastolla ei ole erityistoimin viety eteenpäin naisten olosuhteita edistäviä hankkeita, vaan naishankkeita on käsitelty samalla lailla kuin muitakin hankkeita. Erityisiä toimintamuotoja naisten aktivoimiseksi on maaseutuosaston mukaan lähinnä maaseudun paikallisten toimintaryhmien työssä. Ryhmillä on naisiin kohdistuvia hankkeita ja ne ovat pyrkineet ruohonjuuritasolla saamaan aikaan sekä kehittämishankkeita että naisyrityshankkeita.

Etelä-Savo

Etelä-Savossa naisten koulutusaste on alhainen ja työttömyys korkea. Maan keskiarvoluvuista poiketen voidaan todeta, että Etelä-Savossa naisten työttömyysaste on miehiä matalampi. Työmarkkinat ovat jakautuneet selkeästi naisten ja miesten toimialoihin, mutta naisyrittäjiä alueella on keskimääräistä enemmän.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Etelä-Savossa toteutetaan Itä-Suomen tavoite 1 ja LEADER+ -ohjelmia. Etelä-Savon TE-keskuksen maaseutuosaston mukaan alueen ominaispiirteet heijastuvat alueen maaseudun kehittämisohjelmien naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin hyvin. Naishankkeita on erityisesti seuraavilla ohjelmien mukaisilla aloilla: metsäala, hoiva- ja hyvinvointipalvelut sekä matkailuun ja vapaa-ajanviettoon liittyvät palvelut.

Naisten toimintamahdollisuuksia heikentää kuitenkin se, ettei naisten olosuhteita edistäviä hankkeita ole TE-keskuksen maaseutuosaston mukaan erityistoimin edistetty. Erityisiä toimintamuotoja naisten aktivoimiseksi ei myöskään ole.

Häme

TE-keskusalueella voidaan nähdä selvä ero Päijät-Hämeen ja Kanta-Hämeen maakuntien välillä, sillä Kanta-Hämeessä naisten mahdollisuudet ovat tilastojen valossa paremmat kuin Päijät-Hämeessä. Ongelmana koko TE-keskusalueella on naisten korkea työttömyys ja alhainen koulutustaso. Kanta-Hämeen naisten työllisyys on koko maan keskiarvoa parempi, mutta Päijät-Hämeessä luku on selkeästi keskiarvoa matalampi. Työmarkkinoissa on havaittavissa jakautumista naisten ja miesten toimialoihin. Positiivista on kuitenkin se, että naiset ovat melko aktiivisia politiikassa ja naisyrittäjiä on alueella keskimääräistä enemmän.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Hämeessä toteutetaan ALMA ja LEADER+ -ohjelmia. Hämeessä alueen erityispiirteet eivät heijastu alueen maaseudun kehittämisohjelmien naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin. Tätä asiaa ei TE-keskuksen maaseutuosaston mukaan ole riittävästi tiedostettu eikä analysoitu kehittämisohjelmien laatimisvaiheessa.

Naisia ei ole huomioitu maaseudun kehittämisessä myöskään hanketasolla. Naisiin ei ole kohdistettu mitään eritystoimenpiteitä tällä ohjelmakaudella eikä erityisiä toimintamuotoja naisten aktivoimiseksi ole. Maaseutuosastolta todetaankin, että mitään pelkästään naisilla kohdennettuja hankkeita ei ole ja suurin osa yritystuista on kohdistunut miesten yritystoiminnan edistämiseen.

Kaakkois-Suomi

Naisten työttömyysaste on koko Kaakkois-Suomen TE-keskusalueella selvästi maan keskiarvoa korkeampi ja koulutusaste puolestaan selvästi matalampi. Työmarkkinat ovat jakautuneet selkeästi naisten ja miesten toimialoihin. Positiivista on kuitenkin se, että naisyrittäjiä on alueella keskimääräistä enemmän ja naiset ovat melko aktiivisia politiikassa. Erot Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan maakuntien välillä ovat pienet.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Kaakkois-Suomessa toteutetaan ALMA- ja LEADER+ –ohjelmia. TE-keskuksen maaseutuosastolta kerrotaan, että Kaakkois-Suomen maatalousväestön määrä on viime vuosina vähentynyt ja kokonaisuudessaan väestö vähenee ja vanhenee. Ne harvat nuoret ja keski-ikäiset naiset jotka vielä asuvat maaseudulla, työl-

listyvät täysin tiloillaan eivätkä mieti uutta yritystoimintaa. Nämä alueen erityispiirteet näkyvät hanketoiminnassa sillä tavalla, että maaseudun naiset osallistuvat lähinnä tilojen kehittämiseen pyrkiviin hankkeisiin tai kylien kehittämishankkeisiin eivätkä niinkään yritystoimintaa tukeviin hankkeisiin. Niinpä uuden yritystoiminnan aloittamiseen ei maaseutuosaston tulkinnan mukaan löydy halukkaita naisia maaseudulla. Kaakkois-Suomessa ei löydy erityisiä toimintatapoja tai -muotoja maaseudun naisten aktivoimiseksi eikä alueen naisten olosuhteita edistäviä hankkeita ole pyritty erityistoimin varmistamaan.

Kainuu

Kainuussa naisten työllisyysluvut ja työvoimaan kuuluminen sekä koulutustaso ovat hyvin alhaisia ja vastaavasti työttömyysluvut hyvin korkeita. Työmarkkinat ovat jakautuneet melko selkeästi naisten ja miesten toimialoihin. Positiivista on se, että alueen yrittäjistä keskimääräistä enemmän on naisia. Maan keskiarvoluvuista poiketen Kainuussa naisten työttömyysaste on miehiä matalampi.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Kainuussa toteutetaan Itä-Suomen tavoite 1- ja LEADER+ –ohjelmia. Alueen erityispiirteet heijastuvat TE-keskuksen maaseutuosaston mukaan ohjelmien naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin siten, että ikääntyvä väestörakenne aiheuttaa palvelutarpeen kasvua, johon pääasiassa naisyrittäjät ovat tarttuneet hoiva-alan hankkeissa. Kainuussa yritysrahoituksen käynnistystukea onkin käytetty enemmän hoiva-alalla kuin muilla toimialoilla. Toisaalta TE-keskuksen maaseutuosastolla ajatellaan, että naiset eivät niinkään tarvitse erityistoimia, koska he ovat jo muutenkin aktiivisesti mukana kehittämistyössä. Tätä vastoin tarvetta koetaan mahdollisesti olevan mieshankkeiden aikaansaannissa ja rohkaisussa.

Naisten aktivoinnissa Kainuussa luotetaan vahvasti alueen kahteen LEADER+ -toimintaryhmään, joiden vetäjät ovat naisia. Kainuussa toimii mm. Kainuun naisyrittäjyys LEADER ry, jonka kehittämisohjelman tavoitteena on rohkaista naisia yritteliäisyyteen sekä yritysten perustamiseen.

Keski-Suomi

Naisten työttömyysaste on Keski-Suomessa korkea ja vastaavasti työllisyysluku ja työvoimaosuus ovat matalia. Työmarkkinat ovat jakautuneet melko selkeästi naisten ja miesten toimialoihin. Toisaalta naiset ovat aktiivisia politiikassa ja alueella on hieman keskimääräistä enemmän yrittäjiä.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Keski-Suomessa toteutetaan ALMA-ohjelmaa (osia Keski-Suomesta), Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmaa (osia Keski-Suomesta) ja LEADER+ -ohjelmaa. Keski-Suomen TE-keskuksen maaseutuosastolla ei ole tuettu erityistoimin naisten elinolosuhteita edistäviä hankkeita eikä pyritty varmistamaan hanketoiminnan tasa-arvoisuutta. Maaseutuosastolla sukupuolierojen erityistä korostamista ei pidetä tarpeellisena maaseudun kehittämisessä. Naisia on mukana kehittämisohjelmien toimenpiteissä ja naishankkeitakin on, mutta kyse on naisten omasta aktiivisuudesta. Naisia toimii hankevetäjinä etenkin kylätason sekä maaseutumatkailu- ja elintarvikealan hankkeissa.

Maaseutuosastolta todetaan, että Keski-Suomessa tehdyn esiselvityksen mukaan kiinnostusta maaseudun naisverkostojen kokoamiseen on ja naisyrittäjyyshankkeita pidetään tarpeellisina. Asia ei ole kuitenkaan edennyt konkreettisiin toimenpiteisiin.

Lappi

Naisten työllisyysluvut ja työvoimaan kuuluminen sekä koulutustaso ovat Lapissa hyvin alhaisia ja vastaavasti työttömyysluvut hyvin korkeita. Työmarkkinat ovat jakautuneet melko selkeästi naisten ja miesten toimialoihin. Maan keskiarvoluvuista poiketen voidaan kuitenkin todeta, että Lapin naisten työttömyysaste on miehiä matalampi.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Lapissa toteutetaan LEADER+ ja Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmia. Lapissa alueen erityispiirteet on TE-keskuksen maaseutuosaston mukaan huomioitu alueen maaseudun kehittämisohjelmien naisiin kohdistuvissa toimenpiteissä. Naiset ja erityisesti nuoret naiset on huomioitu alueen maakuntaohjelmassa ja pyrkimyksenä on luoda naisille työpaikkoja erityisesti maaseudulle. Toimenpiteillä pyritään toisaalta ehkäisemään naisten poismuuttoa ja toisaalta helpottamaan heidän paluumuuttoaan kotiseudulle.

Lapin TE-keskuksen maaseutuosastolla ei ole erityistoimin tuettu naisten olosuhteita edistäviä hankkeita eikä erityisiä toimintamuotoja naisten aktivoimiseksi ole. Alueella tunnutaan luottavan kehittämisen painopistealojen (kotieläintalouden kehittäminen, porotalous, maaseutumatkailu ja luonnontuoteala) innostavan naisia hanketoimintaan.

Pirkanmaa

Pirkanmaalla erot naisten ja miesten työllisyys- ja työttömyysluvuissa ovat korkeammat kuin koko maassa miesten hyväksi. Työmarkkinoissa on havaittavissa jakautumista naisten ja miesten toimialoihin. Toisaalta Pirkanmaalla toimi naisia kunnanvaltuutettuina kaudella 2001–2004 enemmän kuin maassa keskimäärin.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Pirkanmaalla toteutetaan ALMA ja LEADER+ -ohjelmia. Pirkanmaan TE-keskuksen maaseutuosastolla ei ole tuettu erityistoimin naisten elinolosuhteita edistäviä hankkeita eikä erityisiä toimintamuotoja naisten aktivoimiseksi ole. Maaseutuosastolta todetaan kuitenkin, että alueen erityispiirteet heijastuvat ohjelmien naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin, vaikka jää epäselväksi miten. Naishankkeet liittyvät useimmiten hyvinvointipalveluihin, matkailuun tai käsityöelinkeinoihin.

Pohjanmaa

Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakuntien välillä on tilastojen perusteella selviä eroja Pohjanmaan hyväksi. Esimerkiksi naisten työttömyys on Pohjanmaan maakunnassa naisten maan keskiarvoa alhaisempi ja Keski-Pohjanmaalla korkeampi. Ero on selkeä myös koulutuksessa Pohjanmaan hyväksi. Positiivista koko alueella on naisyrittäjien korkea määrä, ja tässä Keski-Pohjanmaan luku on Pohjanmaata korkeampi. Työmarkkinat ovat jakautuneet hyvin selkeästi naisten ja miesten toimialoihin koko alueella.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Pohjanmaalla toteutetaan ALMA-ohjelmaa (osa alueesta), Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma (osa alueesta) sekä LEADER+ -ohjelma. Pohjanmaan TE-keskuksen maaseutuosastolla luotetaan naisten aktivoimisessa ja hanketyön tasa-arvon takaamisessa yksinomaan LEADER+ -ohjelmaan. Kaustisten seutukunnassa toimiva Pirityiset ry -toimintaryhmä tukee erityisesti nuorten ja naisten omaehtoista työllistymistä teemanaan naisten maaltamuuton hidastaminen. Maaseutuosaston vastauksesta voidaan päätellä, että toimintaryhmän toiminta-alueen ulkopuolella asuvia naisia ei erityisesti aktivoida maaseudun kehittämistyöhön.

Pohjois-Karjala

Pohjois-Karjalan naisten työvoimaan kuuluminen ja koulutusaste ovat alhaisia ja työttömyys on korkea. Naisten työttömyysaste on kuitenkin miehiä matalampi toisin kuin maassa keskimäärin. Positiivista on, että naisyrittäjiä on keskimääräistä enemmän. Pohjois-Karjalan työmarkkinat ovat jakautuneet melko selkeästi naisten ja miesten toimialoihin.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Pohjois-Karjalassa toteutetaan LEADER+ ja Itä-Suomen tavoite-1 ohjelmia. Pohjois-Karjalan TE-keskuksen maaseutuosastolta kerrotaan, että ongelmia maaseudun naisten elinolosuhteiden kannalta aiheuttaa muun muassa se, että julkinen sektori on vähentänyt rajusti naistyöpaikkoja. Ongelmallinen tilanne on pyritty huomioimaan luomalla erityisiä toimintamuotoja naisten aktivoimiseksi sekä panostamaan sellaisiin toimialoihin, joissa naiset ovat perinteisesti vahvoja.

Maaseutuosastolla luotetaan naisten aktivoimisessa vahvasti toimintaryhmätyöhön, jossa on alueella perinteisesti ollut mukana paljon naisia. LEADER+ -toiminta kattaakin koko Pohjois-Karjalan Joensuuta lukuun ottamatta. Yksi tärkeä naistoteuttaja Pohjois-Karjalassa on naisten voimavarakeskus Karellikeskus.

Pohjois-Pohjanmaa

Naisten työllisyys ja työvoimaosuus ovat Pohjois-Pohjanmaalla matalia ja työttömyys on korkea. Työmarkkinoissa on havaittavissa jakautumista naisten ja miesten toimialoihin. Pohjois-Pohjanmaa eroaa muista Pohjanmaan TE-keskusalueista siinä, että molempien sukupuolien yrittäjyysluvut ovat lähellä maan keskiarvolukuja. Positiivista on se, että naisia on paljon kunnanjohtajina. Pohjois-Pohjanmaan erityispiirteenä on maan korkein lapsiluku.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Pohjois-Pohjanmaalla toteutetaan ALMA (osia Pohjois-Pohjanmaasta), Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma (osia Pohjois-Pohjanmaasta) ja LEADER+ -ohjelmia. Pohjois-Pohjanmaan TE-keskuksen maaseutuosastolta todetaan, että alueen erityispiirteet eivät heijastu alueen maaseudun kehittämisohjelmien naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin. Alueella on kuitenkin hyödynnetty sellaisia muilla alueilla hyviksi koettuja käytäntöjä ja innovaatioita, jotka alueen tilanteeseen sopivat. Hanketoiminnan tasa-arvon turvaamiseksi naishankkeita on kannustettu ja niiden alkuun saattamiseksi on osoitettu resursseja. Naishankkeiden koko on vuosien mittaan kasvanut ja perinteisten pienten naishankkeiden rinnalle on tullut uusin ideoin toteutettavia suuria hankkeita.

Pohjois-Savo

Pohjois-Savossa naisten työllisyys ja työvoimaan kuuluminen ovat matalia ja työttömyys vastaavasti korkea. Naisten työttömyysaste on koko maan keskiarvoon nähden poikkeuksellisesti miehiä matalampi. Positiivista alueella on se, että naisyrittäjiä on keskimääräistä enemmän. Työmarkkinat ovat jakautuneet melko selkeästi naisten ja miesten toimialoihin.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Pohjois-Savossa toteutetaan LEADER+ ja Itä-Suomen tavoite 1-ohjelmia. Pohjois-Savon maaseudun naisten mahdollisuuksia heikentää se, että naisten elinolosuhteisiin ei ole kiinnitetty erityistä huomiota kehittämisohjelmia tehtäessä. TE-keskuksen maaseutuosastolla ei ole luotu erityisiä toimintamuotoja naisten aktivoimiseksi eikä hanketoiminnan tasa-arvoisuutta ole pyritty erityistoimin turvaamaan.

Satakunta

Satakunnassa naisten työllisyys ja työvoimaosuus ovat matalia ja työttömyys korkea. Myös naisten koulutustaso on alhainen. Positiivista on se, että alueella on naisyrittäjiä hieman keskimääräistä enemmän. Työmarkkinat ovat jakautuneet melko selkeästi naisten ja miesten toimialoihin.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Satakunnassa toteutetaan ALMA ja LEADER+ -ohjelmia. TE-keskuksen maaseutuosaston mukaan alueen erityispiirteet näkyvät ohjelmien naisiin kohdistuvissa toimenpiteissä ja maaseudun naisten elinolosuhteet on huomioitu myös hanketoiminnassa. Satakunnassa on tuettu mm. hoiva- ja käsityöalan yrittäjyyttä. Alueella on myös järjestetty kyläkehittäjäkoulutusta ja tuettu hankkein perheiden hyvinvointia.

Uusimaa

Naisten tilanne vaikuttaa Uudellamaalla tilastojen valossa hyvältä. Kahden maakunnan välillä on kuitenkin selkeä ero useimpien indikaattorien kohdalla siten, että tilanne on parempi Uudellamaalla kuin Itä-Uudellamaalla. Koko alueesta voidaan sanoa, että naisten työttömyys on alhainen ja naisten työllisyys- ja koulutusasteet korkeat. Itä-Uudellamaalla työmarkkinoilla on havaittavissa selvää jakautumista naisten ja miesten toimialoihin, kun taas Uusimaa on Manner-Suomen vähiten segregoitunein maakunta. Toisaalta Uudenmaan maakunnassa naisyrittäjyys on keskimääräistä vähäisempää, Itä-Uudellamaalla korkeampaa. Uudenmaan maakunnassa naiset ovat hyvin aktiivisia politiikassa.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Uusimaan TE-keskusalueella toteutetaan ALMA ja LEADER+ -ohjelmia. Uudenmaan erityispiirteet heijastuvat maaseudun kehittämisohjelmien naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin sillä tavalla, että erilaisiin palveluhankkeisiin panostetaan koska asiakkaat ovat lähellä ja heitä on paljon. Maaseudun naisten aktivointia ei erikseen harjoiteta, vaan TE-keskuksen maaseutuosaston mukaan paikallisilla toimintaryhmillä ja kylätoiminnalla on maaseudun naisten aktivoinnissa tärkeä rooli. Maaseutuosastolla ei pidetä tärkeänä varmistaa hanketoiminnan erityisiä naisille kohdennettuja toimintamuotoja, sillä naiset ovat osaston mukaan luonnostaan toiminnassa mukana.

Varsinais-Suomi

Varsinais-Suomen naisten tilanne vaikuttaa tilastojen valossa melko hyvältä. Naisilla on alhainen työttömyys ja korkeat työllisyys- ja koulutusasteet. Naiset ovat myös aktiivisia ja menestyneitä kunnallispolitiikassa. Työmarkkinoilla on kuitenkin havaittavissa hienoista jakautumista naisten ja miesten toimialoihin.

Selvityksessä käsiteltävistä kehittämisohjelmista Varsinais-Suomessa toteutetaan ALMA- ja LEADER+ -ohjelmia. TE-keskuksen maaseutuosastolla luotetaan naisten aktivoimisessa ja naishanketoiminnan turvaamisessa pitkälti toimintaryhmätyöhön, jonka koetaan aktivoivan erityisesti naisia. Alueen erityispiirteiden todetaan heijastuvan alueen maaseudun kehittämisohjelmien naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin riittävästi, vaikka vastauksen perusteellakin on epäselvää miten.

3. Maaseudun naishankkeiden ominaispiirteet ja tulokset

Tässä luvussa kuvataan maaseudun kehittämisohjelmien tuottamien naishankkeiden ominaispiirteitä (alaluku 3.1) sekä hankkeiden tuloksia ja vaikutuksia maaseudun naisten elinolosuhteisiin (alaluku 3.2). Kuvaus on tehty HANKE2000 -rekisterin analyysin sekä työhön valittujen hyvien käytäntöjen naishankkeiden tapaustutkimusanalyysin avulla.

Maaseudun naishankkeilla tarkoitetaan rekisterianalyyseissä kehittämis- ja yritystukihankkeita, joiden tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen tai koulutukseen on luokiteltu HANKE2000 – rekisteriin huomattaviksi (indikaattorit TO16 ja TO18), tai joiden vetäjät tai osanottajat ovat pääosin naisia (indikaattorit TO19 ja TO20).

Indikaattorit TO19 ja TO20 kuvaavat varsin rajallisesti naishankkeiden ominaispiirteitä sillä hanke, jonka vetäjät tai osanottajat ovat pääosin naisia ei välttämättä ole varsinainen naishanke. Luvun 1.2 alussa esitetyn määritelmän mukaan naishankkeilla tarkoitetaan sellaisia hankkeita, jotka kohdistuvat erityisesti naisten elinolosuhteiden tai toimintaedellytysten kehittämiseen. Naisten työllisyyteen (TO16) ja koulutukseen (TO18) kohdistuvia huomattavia vaikutuksia mittavilla indikaattoreilla tavoitetaan selvästi paremmin aitoja naishankkeita, jotka kohdistuvat erityisesti naisten elinolosuhteiden ja toimintaympäristön kehittämiseen. Selvitystyössä haluttiin kuitenkin saada mahdollisimman kattava kuva asiasta, joten tarkastelu tehtiin kaikkien neljän indikaattorin valossa.

Hankerekisterin pohjalta saatua yleiskuvaa täydennettiin tapaustutkimuksella ns. hyvien käytäntöjen naishankkeista. Ehdotuksia hyvien käytäntöjen naishankkeiksi saatiin postitse TE-keskuksilta sekä jossain määrin suoraan maaseudun paikallisilta toimintaryhmiltä. Tarkasteltaviksi valikoituivat sellaiset hankkeet, jotka täyttivät riittävissä määrin niin HANKE2000 -rekisterin yllä esitetyt naishankeominaisuuden kriteerit kuin kappaleessa 1.2 esitetyt hyvien käytäntöjen naishankkeiden kriteerit.

3.1 Maaseudun naishankkeiden ominaispiirteet

Naishankkeet eroavat sukupuolineutraaleista ja tai yleisesti tasa-arvoa edistävistä hankkeista siten, että ne kohdistuvat ensisijaisesti naisten toiminnan ja elinolosuhteiden edistämiseen. Naishankkeita toteutetaan parhaimmillaan naisille soveltuvin toimintatavoin ja niissä saavutetaan erityisesti naisiin kohdistuvia positiivisia tuloksia ja vaikutuksia. Ennen näiden ominaisuuksien kuvaamista luodaan katsaus naishankkeisiin rekisteriaineiston valossa, ja nähdään miten ne poikkeavat toteuttajien ja osanottajien, työllisyysvaikutusten, koulutusvaikutusten, yritystoimintaan liittyvien vaikutusten sekä rahoituksen osalta kaikista muista hankkeista.

3.1.1. Ominaispiirteet rekisterianalyysin valossa

Naishankkeiden rekisterianalyysin kiteytyksenä voidaan todeta, että naishankkeita on rekisteröity HANKE2000 -rekisteriin varsin niukasti ja rekisteröinti on hyvin vaihtelevaa ohjelmittain ja TE-keskuksittain. Maaseudun kehittämisohjelmissa on rekisteröity hyvin vähän naisiin kohdistuvia huomattavia vaikutuksia. Rekistereistä tunnistetut naishankkeet kohdistuvat kylätoiminnan kehittämiseen sekä maatalouden jatkojalostukseen. Naishankkeet eivät kuitenkaan poikkea kooltaan muista hankkeista. Esimerkiksi pääosin naisten vetämät hankkeet ovat rahoitukseltaan keskimääräistä suurempia Itä-Suomen tavoite 1-ohjelman kehittämishankkeissa ja LEADER+ -yhteisöaloiteohjelman yritystukihankkeissa. Muissa ohjelmissa ja hanketyypeissä ne ovat keskikokoa pienempiä. Hankekoot vaihtelevat myös suuresti alueittain ja toimialoittain.

Naishankkeiden lukumäärä hankevetäjien ja osanottajien valossa

Pääosin naisten vetämiä kehittämis- ja yritystukihankkeita on syntynyt lukumääräisesti eniten ALMA -ohjelmaan (kuva 2). Lukumääräisesti eniten naishankkeita, joissa osanottajiksi on rekisteröity pääosin nai-

sia, on syntynyt LEADER+ -ohjelmaan (kehittämishankkeiden osalta) ja ALMA –ohjelmaan (yritystukihankkeiden osalta) (kuva 3).

Suhteellisesti eniten naishankkeita, joissa vetäjät ovat pääosin naisia, on syntynyt Itä-Suomen tavoite 1-ohjelmaan (kehittämishankkeiden osalta) ja LEADER+ -ohjelmaan (yritystukihankkeiden osalta). Suhteellisesti eniten naishankkeita, joissa osanottajat ovat pääosin naisia, on syntynyt LEADER+ -ohjelmaan (sekä kehittämis- että yritystukihankkeet). (kuvat 2 ja 3)

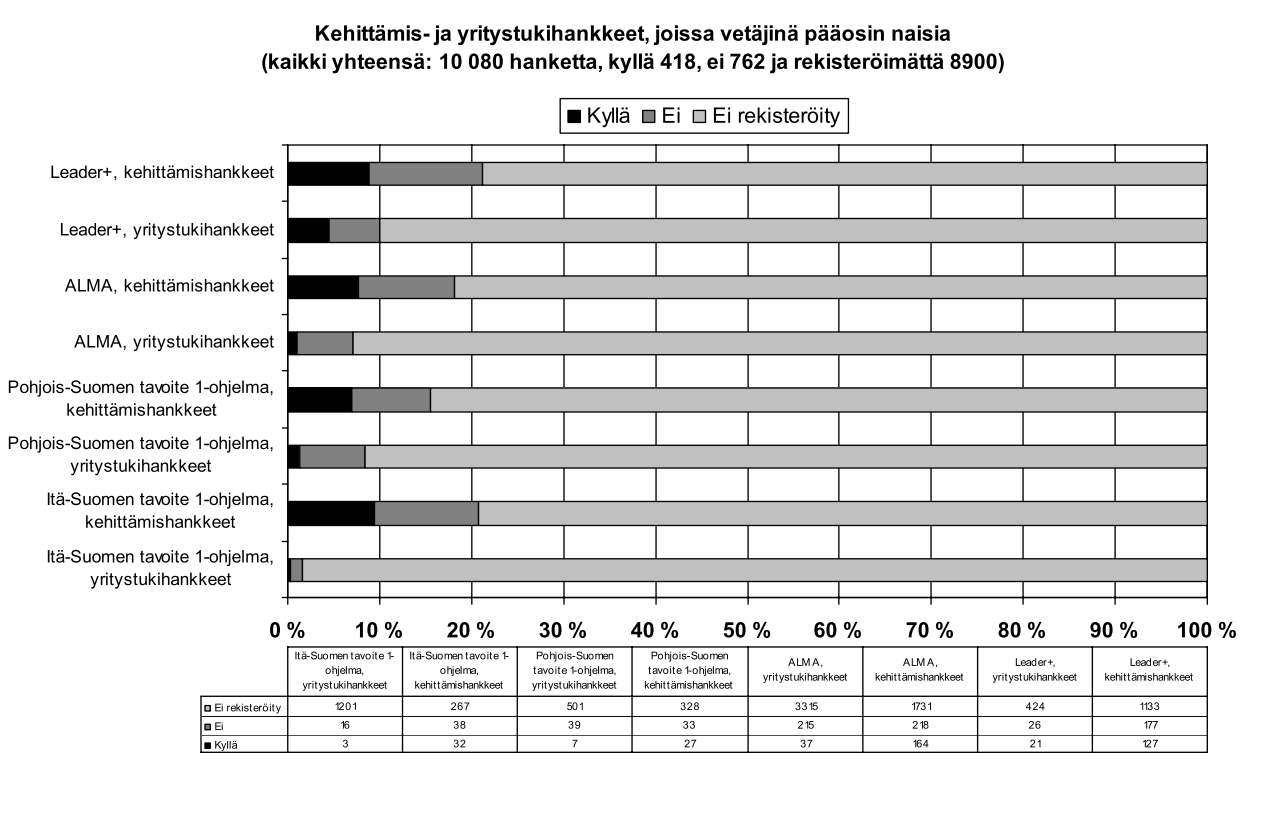

	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma, yritystukihankkeet	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma, kehittämishankkeet	Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma, yritystukihankkeet	Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma, kehittämishankkeet	ALMA, yritystukihankkeet	ALMA, kehittämishankkeet	Leader+, yritystukihankkeet	Leader+, kehittämishankkeet
Ei rekisteröity	1201	267	501	328	3315	1731	424	1133
Ei	16	38	39	33	215	218	26	177
Kyllä	3	32	7	27	37	164	21	127

Kuva 2. Syntyneiden kehittämis- ja yritystukihankkeiden lukumäärä ja % - osuus, joissa hankevetäjät ovat pääosin naisia ohjelmittain, tasa-arvovaikutusindikaattori TO19 (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

TE-keskuksittain tarkastellen (Liite 4) lukumääräisesti eniten naishankkeita, joissa vetäjinä on pääosin naisia, on syntynyt Etelä-Pohjanmaalla (kehittämishankkeet) ja Pohjanmaalla (yritystukihankkeet). Lukumääräisesti eniten naishankkeita, joissa osanottajina on pääosin naisia, on syntynyt Etelä-Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa (kehittämishankkeet) sekä Pohjanmaalla (yritystukihankkeet).

Suhteellisesti eniten naishankkeita, joissa vetäjät ovat pääosin naisia, on syntynyt Kainuussa (kehittämishankkeet) ja Kaakkois-Suomessa (yritystukihankkeet). Myös suhteellisesti eniten naishankkeita, joissa osanottajat ovat pääosin naisia, on syntynyt Kainuussa (kehittämishankkeet) ja Kaakkois-Suomessa (yritystukihankkeet).

Toimialoittain tarkastellen (Liite 5) eniten naishankkeita, joissa vetäjinä on pääosin naisia, on syntynyt kylätoimintaan (kehittämishankkeet) ja hyvinvointipalveluihin (yritystukihankkeet). Eniten naishankkeita, joissa osanottajina on pääosin naisia, on syntynyt kylätoimintaan (kehittämishankkeet) ja yritystukihankkeiden osalta koti- ja käsiteollisuuteen.

Naisten työllisyyttä edistävät hankkeet

HANKE2000 –rekisterin yksi keskeisin tasa-arvovaikutusindikaattori on sellaisten hankkeiden rekisteröinti naishankkeiksi, joissa vaikutukset naisten työllisyyteen ovat huomattavat (indikaattori TO16). Lukumääräisesti eniten naishankkeita, joiden tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen on rekisteröity huomattaviksi, on syntynyt ALMA -ohjelmaan (kehittämis- ja yritystukihankkeet). Suhteellisesti eniten niitä on syntynyt Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmaan (kehittämishankkeet) ja LEADER+ -ohjelmaan (yritystukihankkeet) (kuva 4).

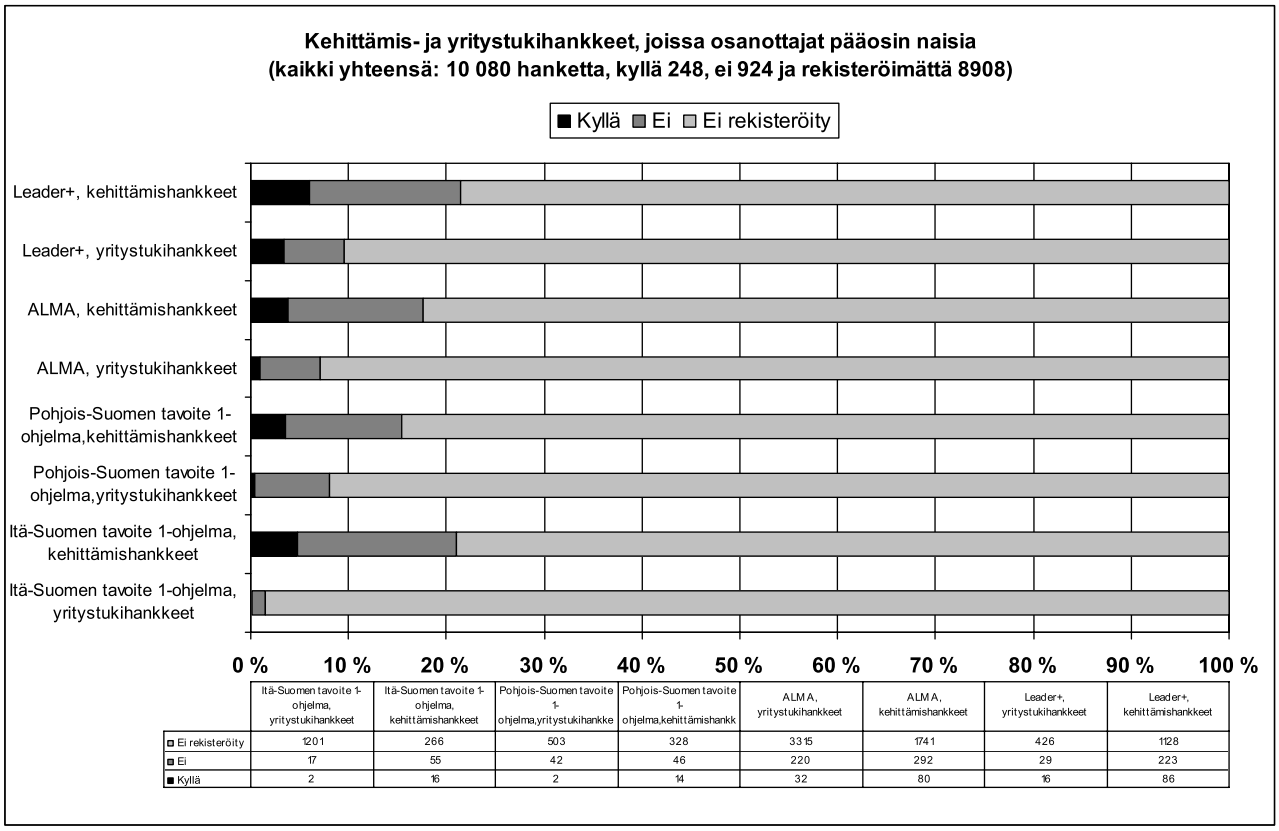

	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma, yritystukihankkeet	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma, kehittämishankkeet	Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma,yritystukihankke	Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma,kehittämishankk	ALMA, yritystukihankkeet	ALMA, kehittämishankkeet	Leader+, yritystukihankkeet	Leader+, kehittämishankkeet
Ei rekisteröity	1201	266	503	328	3315	1741	426	1128
Ei	17	55	42	46	220	292	29	223
Kyllä	2	16	2	14	32	80	16	86

Kuva 3. Syntyneiden kehittämis- ja yritystukihankkeiden lukumäärä ja % - osuus, joissa osanottajat ovat pääosin naisia ohjelmittain, tasa-arvovaikutusindikaattori TO 20 (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

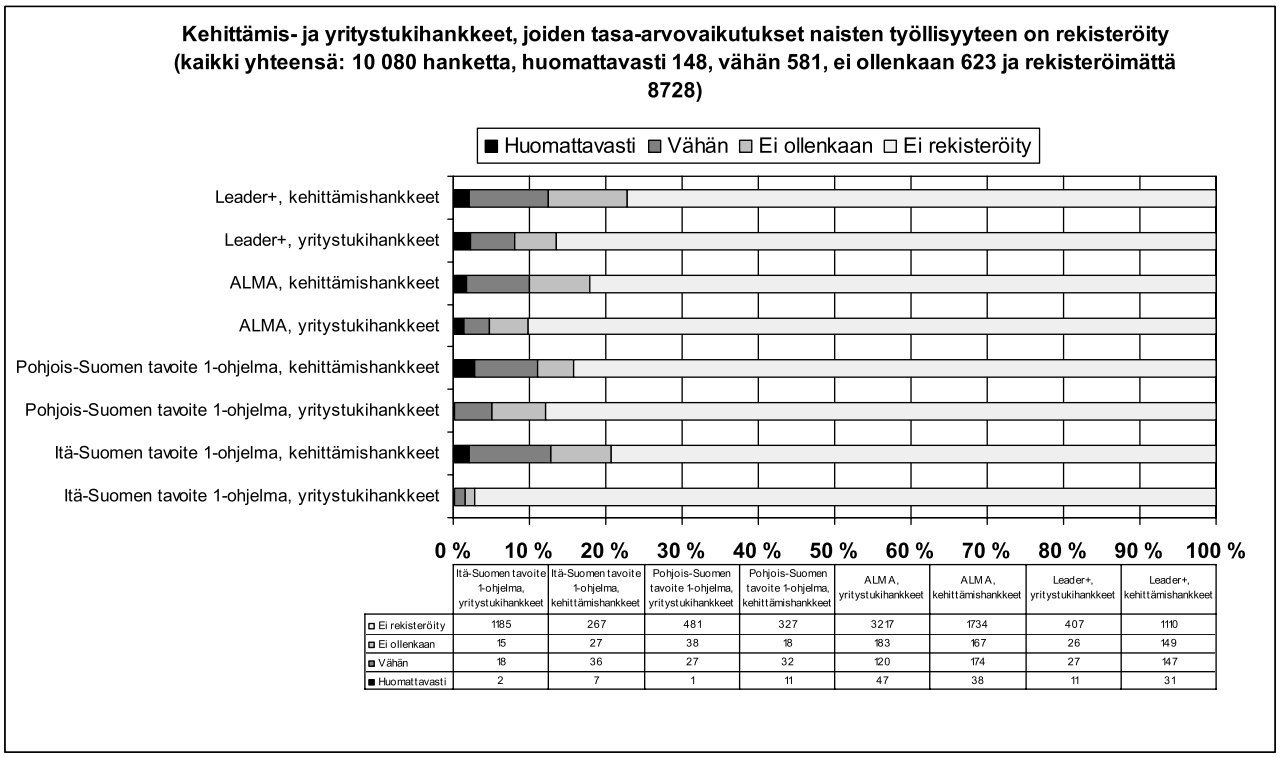

	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma, yritystukihankkeet	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma, kehittämishankkeet	Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma, yritystukihankkeet	Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma, kehittämishankkeet	ALMA, yritystukihankkeet	ALMA, kehittämishankkeet	Leader+, yritystukihankkeet	Leader+, kehittämishankkeet
Ei rekisteröity	1185	267	481	327	3217	1734	407	1110
Ei ollenkaan	15	27	38	18	183	167	26	149
Vähän	18	36	27	32	120	174	27	147
Huomattavasti	2	7	1	11	47	38	11	31

Kuva 4. Huomattavasti, vähän ja ei ollenkaan tasa-arvovaikutuksia naisten työllisyyteen omaavien kehittämis- ja yritystukihankkeiden lukumäärä ja % - osuus ohjelmittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

TE-keskuksittain tarkasteltuina (Liite 4) lukumääräisesti eniten naishankkeita, joiden tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen on rekisteröity huomattaviksi, on syntynyt Etelä-Pohjanmaalla (kehittämishankkeet) ja Pohjanmaalla (yritystukihankkeet). Suhteellisesti eniten niitä on syntynyt Lapissa (kehittämishankkeet) ja Kaakkois-Suomessa (yritystukihankkeet).

Toimialoittain tarkastellen (Liite 5) lukumääräisesti eniten naishankkeita, joiden tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen on rekisteröity huomattaviksi, on syntynyt kylätoimintaan (kehittämishankkeet) ja maataloustuotteiden jatkojalostukseen (yritystukihankkeet).

Naisten koulutusta edistävät hankkeet

Yhdeksi HANKE2000 –rekisterin tasa-arvovaikutusindikaattoriksi on asetettu sellaisten hankkeiden rekisteröinti naishankkeiksi, joissa vaikutukset naisten koulutukseen ovat huomattavat (indikaattori TO18). Lukumääräisesti eniten naishankkeita, joiden tasa-arvovaikutukset naisten koulutukseen on rekisteröity huomattaviksi, on syntynyt ALMA -ohjelmaan (kehittämishankkeet) ja LEADER+ -ohjelmaan (yritystukihankkeet). Suhteellisesti eniten niitä on syntynyt Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmaan (kehittämishankkeet) ja LEADER+ -ohjelmaan (yritystukihankkeet) (kuva 5).

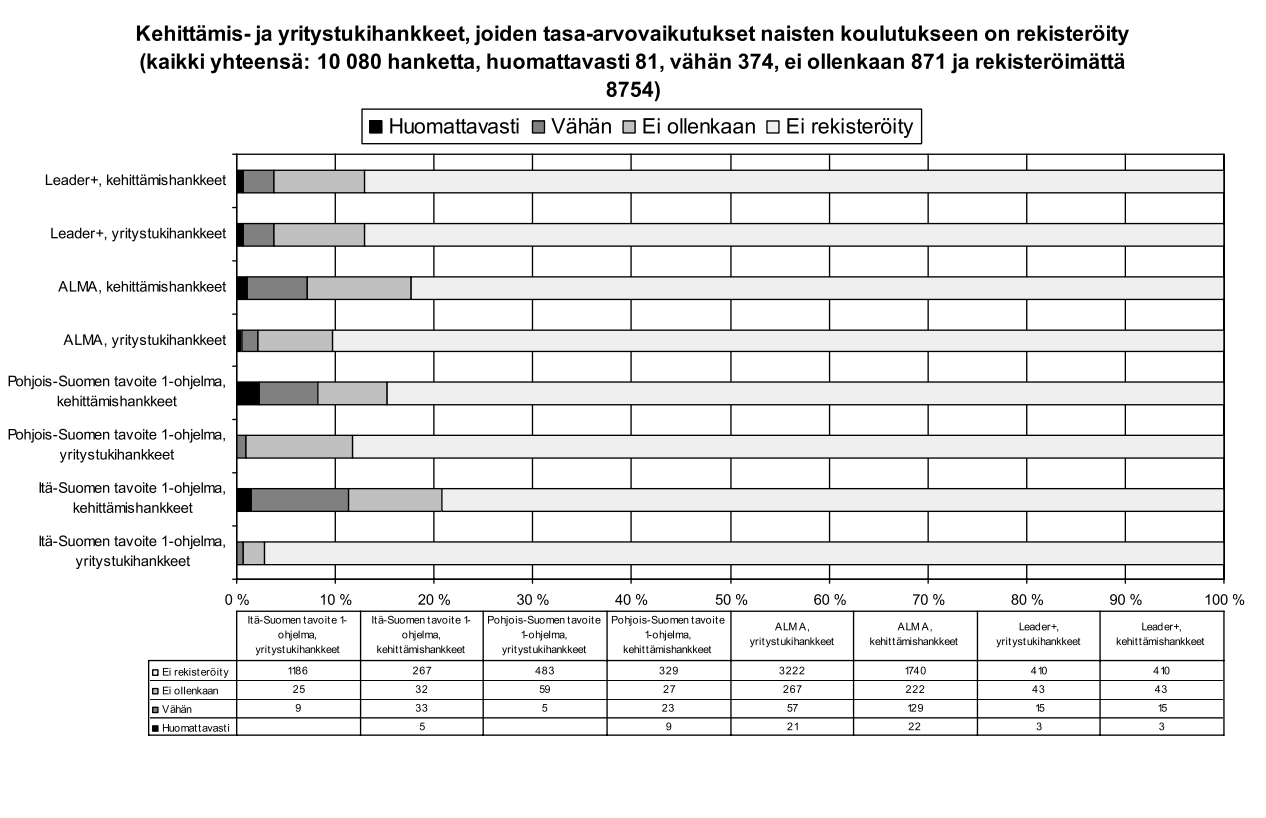

	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma, yritystukihankkeet	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma, kehittämishankkeet	Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma, yritystukihankkeet	Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma, kehittämishankkeet	ALMA, yritystukihankkeet	ALMA, kehittämishankkeet	Leader+, yritystukihankkeet	Leader+, kehittämishankkeet
Ei rekisteröity	1186	267	483	329	3222	1740	410	410
Ei ollenkaan	25	32	59	27	267	222	43	43
Vähän	9	33	5	23	57	129	15	15
Huomattavasti		5		9	21	22	3	3

Kuva 5. Huomattavasti, vähän ja ei ollenkaan tasa-arvovaikutuksia naisten koulutukseen omaavien kehittämis- ja yritystukihankkeiden lukumäärä ja % - osuus ohjelmittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

TE-keskuksittain tarkastellen (Liite 4) lukumääräisesti eniten naishankkeita, joiden tasa-arvovaikutukset naisten koulutukseen on rekisteröity huomattaviksi, on syntynyt Lappiin ja Kaakkois-Suomeen (kehittämishankkeet) ja Pirkanmaalle (yritystukihankkeet). Suhteellisesti eniten niitä on syntynyt Lappiin (kehittämishankkeet) ja Pirkanmaalle (yritystukihankkeet).

Toimialoittain tarkastellen (liite 5) lukumääräisesti eniten naishankkeita, joiden tasa-arvovaikutukset naisten koulutukseen on rekisteröity huomattaviksi, on syntynyt kylätoimintaan ja matkailuun (kehittämishankkeet) ja puun jatkojalostukseen (yritystukihankkeet).

Naishankkeiden rahoitus

Kaikki ohjelmat huomioiden naisten vetämät kehittämis- ja yritystukihankkeet ovat keskimäärin hiukan muita hankkeita suurempia (taulukko 3). Ohjelmittain tarkasteltuna ero on suurin Itä-Suomen tavoite 1-

ohjelmassa, jossa pääosin naisten vetämät hankkeet ovat kaksi kertaa suurempia kuin ohjelman keskimääräinen hankekoko. Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmassa naisten vetämät hankkeet ovat sitä vastoin keskimäärin muita hankkeita pienempiä.

Kuva on toisenlainen tarkasteltaessa erikseen kehittämis- ja yritystukihankkeita ohjelmittain. Kehittämishankkeissa vain edellä mainitun Itä-Suomen tavoite 1-ohjelman pääosin naisten vetämät hankkeet ovat ohjelman muita hankkeita suurempia. Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelman pääosin naisten vetämät kehittämishankkeet ovat jopa puolet keskimääräisiä pienempiä.

Yritystukihankkeissa vain LEADER+ -ohjelman pääosin naisten vetämät hankkeet ovat keskikokoa suurempia. Suurin ero on Itä-Suomen tavoite 1-ohjelman hankkeissa, joissa pääosin naisten vetämät hankkeet ovat lähes neljä kertaa pienempiä kuin ko. ohjelman keskimääräinen hankekoko.

Niissä hankkeissa, joissa osanottajiksi on rekisteröity pääosin naisia, on keskimääräinen hankekoko keskimääräistä pienempi (taulukko 4). Tämä korostuu varsinkin kehittämishankkeissa, yritystukihankkeissa ero on pienempi.

Taulukko 3. Kehittämis- ja yritystukihankkeiden keskikoko ohjelmittain hankkeissa, joissa vetäjinä pääosin naisia/ei. Käynnissä olevien ja päättyneiden hankkeiden päätetty kokonaisrahoitus, euroa, tilanne 31.12.2003. (Lähde: HANKE2000-rekisteri, indikaattori TO19).

Ohjelma		Hankkeet, joissa indikaattoria TO 19 ei ole rekisteröity	Hankkeet, joissa vetäjät pääosin naisia (rekisteröity: kyllä)	Hankkeet, joissa vetäjät eivät pääosin naisia (rekisteröity: ei)	Kaikki yhteensä
Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma	Kehittämishankkeet	165194,5	186821,3	201953,9	171393,1
	Yritystukihankkeet	57068,4	14660,4	32003,3	56635,4
Yhteensä		76734,4	172064,7	151598,2	81473,8
Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma	Kehittämishankkeet	173399,2	81367,8	109940,8	161597,7
	Yritystukihankkeet	47624,2	40068,0	22910,4	45765,5
Yhteensä		97388,0	72864,9	62799,3	93832,7
ALMA	Kehittämishankkeet	150063,5	102681,7	79971,4	139154,5
	Yritystukihankkeet	51620,6	43342,4	50024,1	51438,5
Yhteensä		85390,8	91758,6	65101,5	84069,4
LEADER+	Kehittämishankkeet	40933,9	34864,9	28772,7	38899,6
	Yritystukihankkeet	31622,7	51580,4	21300,8	31942,8
Yhteensä		38398,3	37236,7	27815,7	37182,3
Kaikki yhteensä		76859,4	77641,6	61080,5	75699,1

Taulukko 4. Kehittämis- ja yritystukihankkeiden keskikoko hankkeissa, joissa osanottajina pääosin naisia/ei. Käynnissä olevien ja päättyneiden hankkeiden päätetty kokonaisrahoitus, euroa, tilanne 31.12.2003. (Lähde: HANKE2000-rekisteri, indikaattori TO 20).

Hanketyyppi	Hankkeet, joissa indikaattoria TO 20 ei ole rekisteröity	Hankkeet, joissa osanottajat pääosin naisia (rekisteröity: kyllä)	Hankkeet, joissa osanottajat eivät pääosin naisia (rekisteröity: ei)	Kaikki yhteensä
Kehittämis-hankkeet	117794,2	67945,2	79794,0	110033,1
Yritystuki-hankkeet	50860,8	49145,7	42735,2	50414,3

Kehittämis- ja yritystukihankkeissa, joiden tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen on rekisteröity huomattaviksi, hankekoot ovat keskimääräisiä pienempiä (taulukko 5). Sitä vastoin kehittämis- ja yritystukihankkeissa, joiden tasa-arvovaikutukset naisten koulutukseen on rekisteröity huomattaviksi, hankekoot ovat keskimääräistä suurempia (taulukko 6).

Taulukko 5. Kehittämis- ja yritystukihankkeiden keskikoko hankkeissa, joissa on rekisteröity tasa-arvovaikutuksia naisten työllisyyteen (indikaattori TO 16). Käynnissä olevien ja päättyneiden hankkeiden päätetty kokonaisrahoitus, euroa, tilanne 31.12.2003. (Lähde: HANKE2000-rekisteri).

Hanketyyppi	Hankkeet, joissa indikaattoria TO 16 ei ole rekisteröity	Hankkeet, joiden tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen rekisteröity: 1=huomattavasti	Hankkeet, joiden tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen rekisteröity: 2=vähän	Hankkeet, joiden tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen rekisteröity: 3=ei ollenkaan	Kaikki yhteensä
Kehittämis-hankkeet	117628,2	107853,4	104080,7	44640,4	110033,1
Yritystuki-hankkeet	51211,6	46816,6	44505,8	39483,9	50414,3

Taulukko 6. Kehittämis- ja yritystukihankkeiden keskikoko hankkeissa, joissa on rekisteröity tasa-arvovaikutuksia naisten koulutukseen (indikaattori TO 18). Käynnissä olevien ja päättyneiden hankkeiden päätetty kokonaisrahoitus, euroa, tilanne 31.12.2003. (Lähde: HANKE2000-rekisteri).

Hanketyyppi	Hankkeet, joissa indikaattoria TO 18 ei ole rekisteröity	Hankkeet, joiden tasa-arvovaikutukset naisten koulutukseen rekisteröity: 1=huomattavasti	Hankkeet, joiden tasa-arvovaikutukset naisten koulutukseen rekisteröity: 2=vähän	Hankkeet, joiden tasa-arvovaikutukset naisten koulutukseen rekisteröity: 3=ei ollenkaan	Kaikki yhteensä
Kehittämis-hankkeet	117612,3	119866,4	121134,2	47289,5	110033,1
Yritystuki-hankkeet	51166,8	54279,9	40689,2	42177,1	50414,3

Alueellinen tarkastelu (Liite 4) osoittaa, että naisten vetämät kehittämis- ja yritystukihankkeet ovat rahoituksellisesti keskimäärin suurimmat Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Savossa ja Uudellamaalla. Pienimmät ne ovat Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa. Suhteessa TE-keskusten keskimääräisiin hankekokoihin naisten vetämät hankkeet ovat suurimmat Uudellamaalla, Pohjois-Savossa ja Etelä-pohjanmaalla. Vastaavasti pienimmät ne ovat Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla.

Toimialoittain tarkasteltuna pääosin naisten vetämät kehittämis- ja yritystukihankkeet ovat rahoituksellisesti suurimmat ammattitaidon kehittämis-, elintarvike-, verkostoitumis- ja maatilamatkailuhankkeissa. Verkostoitumishankkeita lukuun ottamatta ne ovat näillä toimialoilla myös kaikkien ko. toimialan hankkeita suurempia. Pienimmillään pääosin naisten vetämät kehittämis- ja yritystukihankkeet ovat metsänhoito- lihantuotanto- ja virkistyskäyttöhankkeissa. Näillä toimialoilla ne ovat myös pienempiä kuin kaikkien ko. toimialan hankkeiden keskikoot.

3.1.2. Ominaispiirteet tapaustutkimuksen valossa

Naishankkeiden ominaispiirteet tulevat yksityiskohtaisemmin esille tarkasteltaessa tapaustutkimuksen hyvien käytäntöjen naishankkeita. Valittu 12 kehittämishankkeen ja 9 yritystukihankkeen otos koottiin lähinnä TE-keskusten lähettämien hanke-esimerkkien joukosta.

Otoksen tarkastelu osoitti, että valitut yritystukihankkeet eivät kohdistu suoraan maaseudun naisten elinolosuhteiden kehittämiseen, vaan yksittäisiin investointeihin tai yritystoimintaan. Toiminnan kohteena oli muun muassa ratsutilojen kehittäminen ja hoivakodin perusparannustyöt. Näiden hankkeiden suora hyöty kohdistui näin ei-inhimillisiin kohteisiin ja siten niitä ei voida pitää varsinaisina naishankkeina. Luvun 1.2 alussa esitetyn määritelmän mukaan naishankkeilla tarkoitetaan sellaisia hankkeita, jotka kohdistuvat erityisesti naisten elinolosuhteiden tai toimintaedellytysten kehittämiseen. Käytännössä kaikilla tarkastelluilla yritystukihankkeilla on kuitenkin epäsuoria vaikutuksia maaseudun naisten hyvinvointiin ja ne ovat sellaisenaan tuoneet arvokkaan lisän sekä naisten että miesten elinolosuhteiden kehittämiseen.

Johtuen yritystukihankkeiden epäsuorasta kohdistumisesta naisten elinolosuhteiden kehittämiseen, ei lopulliseen hyvien käytäntöjen naishankkeiden otokseen valittu yhtään yritystukihanketta. Otokseen valikoitiin seitsemän kehittämishanketta neljästä ohjelmasta ja seitsemältä TE-keskusalueelta (liite 2).

Valitut hyvien käytäntöjen naishankkeet kohdistuvat nimenomaan maaseudun naisiin ja niiden tavoitteena on naisten elinolojen kohentaminen ja mahdol-

lisuuksien parantaminen maaseudulla. Hyvien käytäntöjen kehittämishankkeiden tavoitteena on esimerkiksi naisyrittäjyyden lisääminen tai naismetsänomistajien kouluttaminen sekä naisten taitojen ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen. Kehittämistoimet kohdistuvat mm. hoiva-alalle, metsätalouteen, jatkojalostukseen ja myyntiin. Kaikissa valituissa hankkeissa naiset olivat suoria hyödynsaajia. Kaikkien hankkeiden toiminnassa myös käytettiin erityisesti naisille sopivia toimintamalleja sekä pyrittiin purkamaan sukupuoliseen segregaatioon liittyviä rakenteita. Näitä tapoja ja malleja kuvataan tarkemmin luvussa 4.

Erityisen mielenkiintoista valituissa kehittämishankkeissa on niiden vahva painotus naisyrittäjyyteen. Monet kehittämishankkeista voidaan nähdä myös laaja-alaisina yritystukihankkeina, jotka kohdistetaan yksittäisten investointien sijasta koko toimialaa tai yrittäjäryhmää koskevaksi tueksi. Kaikki tarkastellut kehittämishankkeet pyrkivät luomaan edellytyksiä naisten elinolosuhteiden kehittämiselle luomalla rakenteita, osaamista ja valtaistumisen tunnetta.

Valitut kehittämishankkeet olivat hyvin eri kokoisia absoluuttisin rahasummin mitattuna, ja vertailu onnistui paremmin kun kunkin hankkeen koko suhteutettiin kunkin kehittämisohjelman kehittämishankkeiden keskikokoon (liite 2). Kolme hankkeista oli selvästi suurempia ja kolme selvästi pienempiä kuin kunkin ohjelman kehittämishankkeet keskimäärin. Otoksen ainoa LEADER+ -hanke oli suunnilleen samankokoinen kuin LEADER+ -kehittämishankkeet keskimäärin ja se keskittyi kylätasolla kädentaitajien osaamisen lisäämiseen ja monitoimiresurssikeskuksen perustamiseen. Suurin hanke oli lähes neljä kertaa suurempi kuin ohjelman kehittämishankkeet keskimäärin. Melko alkuvaiheessa oleva hanke keskittyy naisyrittäjyyden kehittämiseen ja naisten elinolosuhteiden parantamiseen maaseudulla. Kaksi muuta suurta hanketta keskittyivät nekin naisyrittäjyyden edistämiseen ja naisten elinolosuhteiden kehittämiseen. Pienimpien hankkeiden joukko muodostui kahdesta naismetsänomistajien koulutushankkeesta sekä yhdestä hoiva-alan yrittäjien tietotaidon ja verkostoitumisen lisäämiseen tähtäävästä hankkeesta.

3.2 Hankkeiden aikaansaamat tulokset naisten elinolosuhteisiin maaseudulla

Hankkeiden aikaansaamia tuloksia tarkastellaan rekisterianalyysin ja tapaustutkimuksen perusteella. Rekisterianalyysitulokset kattavat kaikkien, siis muidenkin kuin naishankkeiksi rekisteröityjen hankkeiden aikaansaamat uudet naistyöpaikat, uudistetut naistyöpaikat ja uudet naisten perustamat yritykset. Siten analyysi kattaa vain yleisten naisiin kohdistuvien työllisyysvaikutusten tarkastelun. Tapaustutkimuksella syvennetään tulosten ja vaikutusten kuvausta hyvien naishankekäytäntöjen osalta. Ne on rajattu naishankkeiksi rekisteröityihin hankkeisiin.

3.2.1. Tulokset rekisterianalyysin valossa

Hankerekisterin analyysi osoittaa, että uusia naistyöpaikkoja on syntynyt 31.12.2003 mennessä vajaa 2000 ja naisten työpaikkoja on onnistuttu uudistamaan reilu 8000 kappaletta. Uusia naisten perustamia yrityksiä on syntynyt hiukan yli 700. Kohdealueittain eniten uusia ja uudistettuja naistyöpaikkoja sekä naisyrityksiä on syntynyt alueellisiksi määritellyissä hankkeissa, mutta myös toimintaryhmien hankkeet sekä ylimaakunnalliset hankkeet ovat olleet varsin tuloksellisia.

Uudet naistyöpaikat

Uusia naistyöpaikkoja on syntynyt kaikkiaan vajaa 2000 (kuva 6). Tämä on noin 39 prosenttia koko ohjelmakaudelle asetetusta tavoitteesta. Vertailun vuoksi mainittakoon, että uusia miestyöpaikkoja on syntynyt samana aikana vajaa 3000 ja noin 42 prosenttia niille asetetusta ohjelmakauden tavoitteesta.

Lukumääräisesti eniten uusia naistyöpaikkoja on syntynyt ALMA-ohjelman kautta (kuva 6). Varsinkin sen kehittämishankkeissa on syntynyt runsaasti uusia naistyöpaikkoja. Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelman tuottamien uusien naistyöpaikkojen lukumäärä on vaatimaton. Siinä on täyttynyt myös muita ohjelmia heikommin koko ohjelmakaudelle asetettu uusien naistyöpaikkojen tavoitetaso. Parhaiten tavoitetasoa on täyttänyt Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma. Varsinkin sen kehittämishankkeet ovat olleet tuottoisia. Kaikkien neljän ohjelman keskimääräinen 39 prosentin toteumataso on ylittynyt myös ALMA –ja LEADER+ -ohjelmien kehittämishankkeissa.

Kehittämishankkeet ovat olleet yritystukihankkeita tuloksellisempia uusien naistyöpaikkojen synnyttämisessä niin lukumääräisesti kuin suhteessa asetettuihin tavoitteisiinkin. Kehittämishankkeissa on syntynyt kaikkiaan noin 1500 uutta naistyöpaikkaa, mikä on noin 44 prosenttia ohjelmakauden tavoitteesta. Yritystukihankkeissa vastaavat luvut ovat noin 430 työpaikkaa ja 28 prosenttia niissä tavoitelluista.

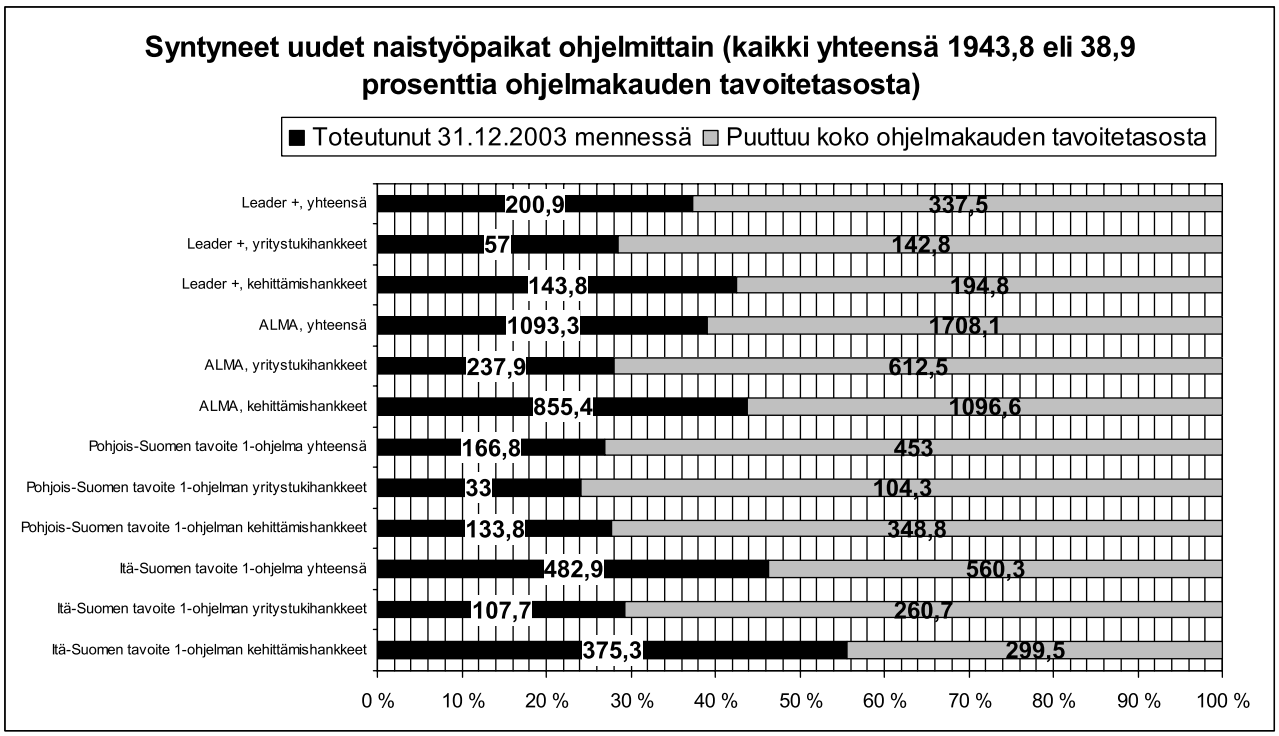

Kuva 6. Kehittämis- ja yritystukihankkeissa syntyneet uudet naistyöpaikat ohjelmittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

TE-keskuksista eniten uusia naistyöpaikkoja ovat kehittämishankkeissaan tuottaneet Häme ja Pohjois-Karjala (Liite 4). Niiden alueella on edetty myös parhaiten tavoitetasolla. Pitkälti yli 70 prosenttia niiden uusien naistyöpaikkojen tavoitteista on täyttynyt jo ohjelmakauden puolivälissä. Heikoiten tavoitetasollaan on Etelä-Savo ja se on tuottanut lukumääräisestikin muita TE-keskuksia vähemmän uusia naistyöpaikkoja kehittämishankkeissaan. Etelä-Savo on kuitenkin tuottanut yritystukihankkeissa niin lukumääräisesti kuin suhteessa tavoitetasoonkin nähden muita TE-keskuksia enemmän uusia naistyöpaikkoja.

Kehittämishankkeiden tuottamat uudet naistyöpaikat ovat syntyneet pääosiltaan yritystoiminnan kehittämiseen (Liite 5). Sen ero on merkittävä muihin toimialoihin nähden. Jopa 27 prosenttia kaikista kehittämishankkeissa syntyneistä uusista naistyöpaikoista on syntynyt tälle toimialalle, ja jo toiseksi suurimmalle yksittäiselle toimialalle, elintarvikealalle, on syntynyt vain 6 prosenttia kaikista kehittämishankkeista.

Yritystukihankkeissa ei ole kehittämishankkeiden tavoin yhtä toimialaa ylitse muiden. Niissä eniten uusia naistyöpaikkoja on syntynyt maatilamatkailuun (Liite 5). Maatilamatkailun toimialalle on syntynyt noin 9 prosenttia kaikista yritystukihankkeista. Myös elintarvikeala sekä koti- ja käsiteollisuus ovat tuottaneet varsin hyvin uusia naistyöpaikkoja.

Uudistetut naistyöpaikat

Naistyöpaikkoja on uudistettu kaikkiaan reilu 8200 (kuva 7). Tämä on noin 40 prosenttia koko ohjelmakaudelle asetetusta tavoitteesta. Samanaikaisesti miestyöpaikkoja on uudistettu vajaa 11 600 mikä on myös noin 40 prosenttia niille asetetusta ohjelmakauden tavoitteesta.

Lukumääräisesti eniten naistyöpaikkoja on onnistuttu uudistamaan ALMA -ohjelman kautta (kuva 7). Varsinkin sen kehittämishankkeissa on uudistettu runsaasti naistyöpaikkoja. Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmassa uudistettujen naistyöpaikkojen lukumäärä on vaatimaton. Varsinkin sen kehittämishankkeissa on jääty kauas muiden ohjelmien kehittämishankkeissa saavutettua tavoitteiden toteumatasoa. Parhaiten tavoitetasoonsa on yltänyt LEADER+ -ohjelma. Varsinkin sen kehittämishankkeet ovat olleet tavoitetasoonsa nähden tuottoisia.

Kehittämishankkeet ovat olleet yritystukihankkeita tuloksellisempia uusien naistyöpaikkojen luomisen tavoin myös naistyöpaikkojen uudistamisessa niin lukumääräisesti kuin suhteessa asetettuihin tavoitteisiinkin. Kehittämishankkeissa on uudistettu noin 7700 naistyöpaikkaa, mikä on noin 40 prosenttia ohjelmakauden tavoitteesta. Yritystukihankkeissa vastaavat luvut ovat noin 500 työpaikkaa ja 31 prosenttia niissä tavoitelluista.

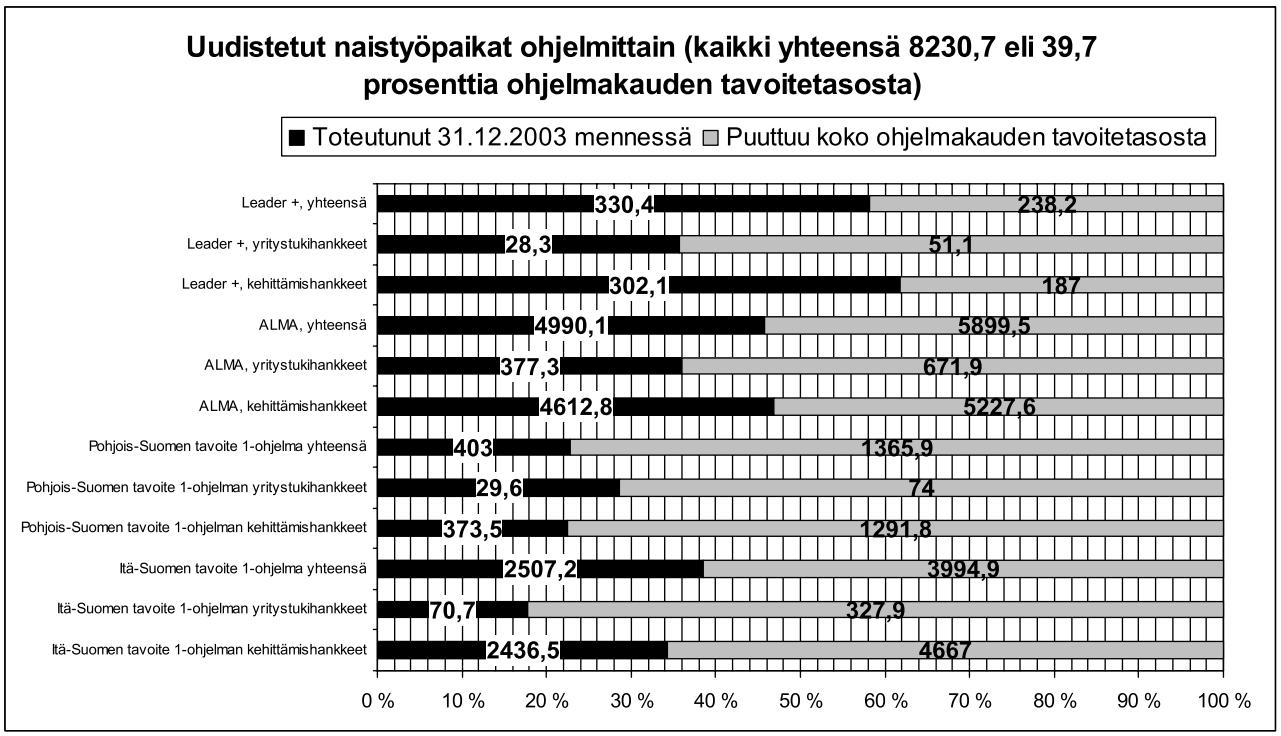

Kuva 7. Kehittämis- ja yritystukihankkeissa uudistetut naistyöpaikat ohjelmittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

TE-keskuksista eniten naistyöpaikkoja ovat uudistaneet kehittämishankkeissaan Pohjois-Savo, Pohjanmaa ja Etelä-Pohjanmaa (Liite 4). Pohjanmaan alueella on edetty myös parhaiten tavoitetasolla. Myös Kainuussa ja Kaakkois-Suomessa tavoitteet ovat täyttyneet varsin hyvin. Heikoiten tavoitetasollaan on Lappi ja se on kyennyt uudistamaan lukumääräisestikin muita TE-keskuksia vähemmän naistyöpaikkoja kehittämishankkeissaan.

Yritystukihankkeissa TE-keskuksista eniten naistyöpaikkoja on uudistanut Satakunta (Liite 4). Se on pysynyt myös parhaiten tavoitetasollaan. Myös Kaakkois-Suomessa tavoitteet ovat täyttyneet varsin hyvin. Heikoiten tavoitetasollaan ovat Pohjois-Savo ja Pohjois-Karjala ja heikoiten on kyennyt uudistamaan lukumääräisesti naistyöpaikkoja yritystukihankkeissaan Lappi.

Kehittämishankkeissa syntyneiden uusien naistyöpaikkojen tavoin myös kehittämishankkeissa uudistetut naistyöpaikat ovat kasaantuneet yhdelle toimialalle. Kehittämishankkeissa uudistuneet naistyöpaikat ovat painottuneet pääosiltaan elintarvikealalle (Liite 5). Jopa 23 prosenttia kaikista kehittämishankkeissa uudistetuista naistyöpaikoista on syntynyt tälle toimialalle.

Yritystukihankkeissa on kaksi toimialaa ylitse muiden. Niissä eniten naistyöpaikkoja on onnistuttu uudistamaan sieni- ja maatilamatkailun toimialoilla (Liite 5). Näille kahdelle toimialalle on kasaantunut 27 prosenttia kaikista uudistetuista naistyöpaikoista. Kolmantena toimialana myös elintarvikeala on uudistanut varsin paljon naistyöpaikkoja.

Uudet naisyritykset

Uusia naisten perustamia yrityksiä on syntynyt kaikkiaan reilu 700 (kuva 8). Tämä on noin 46 prosenttia koko ohjelmakaudelle asetetusta tavoitteesta ja näin ollen toteutunut uusia ja uudistettuja naistyöpaikkoja paremmin. Uusia miesten perustamia yrityksiä on syntynyt samassa ajassa noin 2100 mikä on noin 48 prosenttia niille asetetusta ohjelmakauden tavoitteesta.

Lukumääräisesti eniten naisyrityksiä on syntynyt ALMA -ohjelman kautta (kuva 8). Sen kaikki uudet naisyritykset ovat syntyneet sen kehittämishankkeissa. Sen yritystukihankkeissa ei tavoite 1-ohjelmien tavoin tavoitellakaan uusia yrityksiä (vaikka HANKE2000-rekisterissä onkin todennäköisen rekisteröintivirheen johdosta esitetty ALMA -ohjelman yritystukihankkeille yhden uuden naistyöpaikan tavoite). Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmassa uusien naisyritysten lukumäärä on vaatimaton ja ohjelma on jäänyt muita kauemmas tavoitetasostaankin. Parhaiten tavoitetasoonsa on yltänyt Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelma.

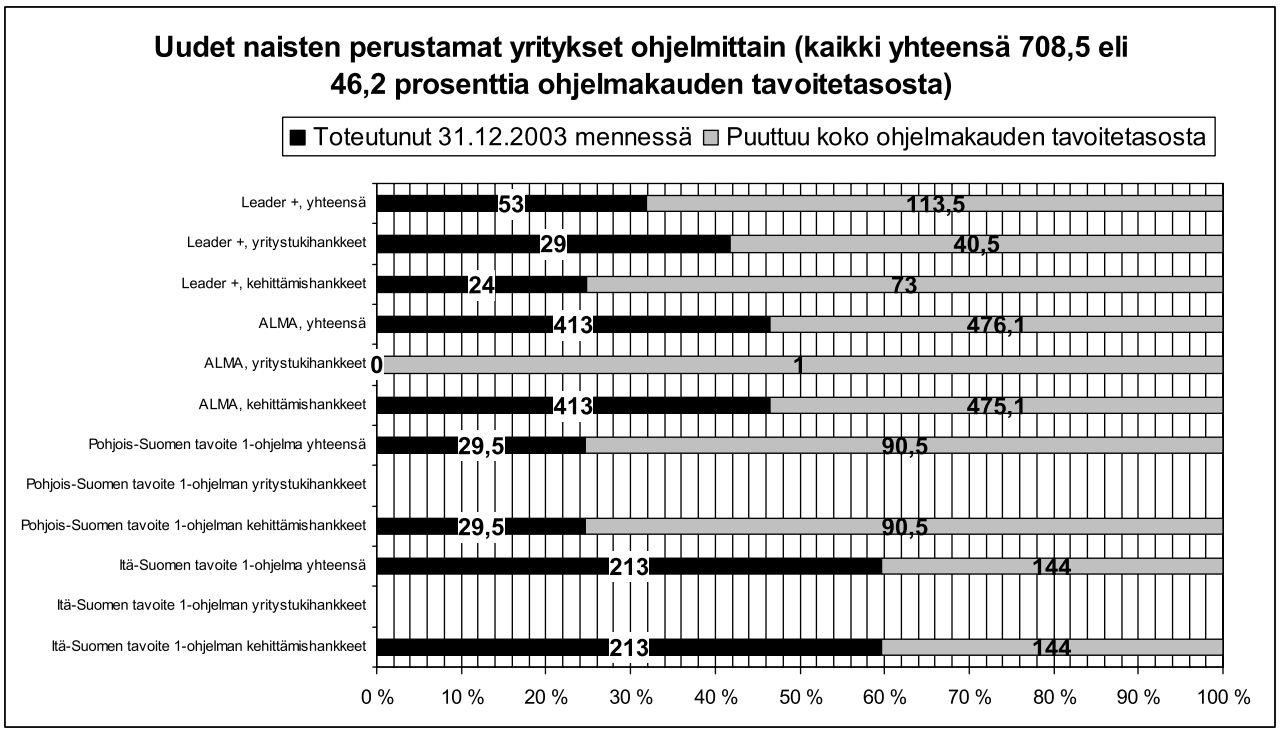

Kuva 8. Kehittämis- ja yritystukihankkeissa syntyneet uudet naisten perustamat yritykset ohjelmittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

Kehittämishankkeet ovat olleet yritystukihankkeita tuloksellisempia uusien ja uudistettujen naistyöpaikkojen luomisen tavoin myös naisyritysten luomisessa niin lukumääräisesti kuin suhteessa asetettuihin tavoitteisiinkin. Kehittämishankkeissa on syntynyt noin 680 uutta naisyritystä, mikä on noin 47 prosenttia ohjelmakauden tavoitteesta. Yritystukihankkeissa vastaavat luvut ovat noin 29 naisyritystä ja noin 41 prosenttia niissä tavoitelluista.

TE-keskuksista eniten naisyrityksiä ovat synnyttäneet kehittämishankkeissaan Häme ja Pohjois-Karjala (Liite 4). Ne ovat myös täyttäneet tavoitetasonsa muita paremmin. Kuten edellä kuvattiin, ovat nämä TE-keskukset myös synnyttäneet eniten uusia naistyöpaikkoja sekä edenneet niissäkin tavoitetasoonsa nähden parhaiten. Heikoiten tavoitetasollaan ovat Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi. Ne ovat myös synnyttäneet Etelä-Savon ohella lukumääräisesti muita vähemmän uusia naisyrityksiä kehittämishankkeissaan.

Yritystukihankkeissa on asetettu hyvin niukasti tavoitteita uusille naisyrityksille, joten niiden tuotokset eivät ole vertailukelpoisia kehittämishankkeisiin nähden. Myös niiden vertailu TE-keskuksittain ei ole kovin tarkoituksenmukaista, sillä tavoitteelliset naisyritysten lukumäärät ovat useimmissa TE-keskuksissa asetettu alle viiden yrityksen. Joka tapauksessa niistä TE-keskuksista, joissa on asetettu tavoitteeksi viisi tai enemmän uutta naisyritystä, parhaiten uusia naisyrityksiä on syntynyt Kainuuseen ja Pohjois-Pohjanmaalle (Liite 4). Ne ovat myös pysyneet hyvin tavoitetasollaan. Parhaiten tavoitetasonsa on saavuttanut Varsinais-Suomi, mutta sen tavoitteissa ei ole ollutkaan kuin yksi jo saavutettu naisyritys.

Aiemmin esiteltyjen kehittämishankkeissa syntyneiden uusien ja uudistettujen naistyöpaikkojen tavoin myös kehittämishankkeissa syntyneet uudet naisyritykset ovat kasaantuneet yhdelle toimialalle. Kehittämishankkeissa syntyneet naisyritykset ovat painottuneet pääosiltaan yritystoiminnan kehittämiseen (Liite 5). Siihen ovat painottuneet myös kehittämishankkeiden luomat uudet naistyöpaikat, mutta uusissa naisyrityksissä painottuminen on vielä vahvempaa. Jopa puolet kaikista kehittämishankkeissa syntyneistä naisyrityksistä on syntynyt tälle toimialalle.

Koska yritystukihankkeissa on asetettu hyvin niukasti tavoitteita uusille naisyrityksille, ei niiden toimialoittainen vertailu ole kovin tarkoituksenmukaista. Joka tapauksessa suurin toimiala on palveluyrittäjyys, viisi naisyritystä. Kolme seuraavaksi suurinta toimialaa ovat hyvinvointipalvelut, hoiva-ala ja koti- ja käsiteollisuus. Niihin on syntynyt kolme uutta naisyritystä kuhunkin.

3.2.2. Tulokset ja vaikutukset tapaustutkimuksen valossa

Kaikki tapaustutkimuksessa arvioidut seitsemän hyvien käytäntöjen naiskehittämishanketta ovat toteutuneet tai niiden odotetaan toteutuvan tavoitteidensa mukaisesti. Arvioiduista hankkeista viisi oli tutkimuksen tekovaiheessa syksyllä 2004 vielä käynnissä, kaksi näistä oli päättymässä ja yksi oli alkuvaiheessa (liite 2). Tästä syystä hankkeiden lopullista tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitu vain niissä asetettujen tavoitteiden ja näiden tähänastisen toteutumisen perusteella.

Tarkastelluissa hyvien käytäntöjen hankkeissa on saavutettu tai tavoitellaan runsaasti sekä määrällisiä että laadullisia tuloksia ja vaikutuksia. Tarkastelussa on kuitenkin käynyt selväksi, että merkittävä osa maaseudun naisiin kohdistuvista tuloksista ja vaikutuksista on laadullisia määrällisten sijaan. Maaseudun naisten kehittämishankkeissa tulokset ja vaikutukset ovat usein piilevää tai vaikeasti mitattavaa, yleensä psyko-sosiaalista hyvinvointia edistävää kehitystä, kuten muissakin rakennepoliittisten ohjelmien tasa-arvovaikutusten arvioinneissa on noussut esiin (ks esim. ESR-viitekehyksen horisontaalisen tasa-arvoteeman arviointi 2002). Tarkastellut kehittämishankkeet ovat aktivoineet maaseudun naisia, lisänneet yhteisöllisyyttä, itsetuntoa sekä uskoa omaan osaamiseen ja työhön (Taulukko 7). Laadullisia tuloksia ja vaikutuksia on runsaasti kehittämishankkeen hankemallista tai toimintatavasta riippumatta.

Hyvien käytäntöjen naishankkeet ovat tuottaneet tai tavoittelevat myös määrällisiä tuloksia ja vaikutuksia. Tarkastellut hankkeet ovat kauttaaltaan tuottaneet alkuperäisiä tavoitteitaan enemmän uusia ja säilytettyjä naistyöpaikkoja sekä naisyrityksiä. Määrälliset tulokset ovat kohdistuneet ennen kaikkea naisyrittäjyyden tukemiseen. Kehittämishankkeissa on mm. luotu internetpohjaisia uusia yritysten verkostointi- ja markkinointikanavia, perustettu osuuskuntia ja monitoimiresurssikeskuksia. Aktiivisen hanketoiminnan vaikutuksesta naisyrittäjien yritystoiminta on laajentunut ja eri tavoin järjestäytyneiden naisyrittäjien määrä on kasvanut (Taulukko 7).

Tapaustutkimuksen kehittämishankkeiden kohdalla hankkeen koko ei näytä olevan suoraan suhteessa hankkeessa saavutettujen tai odotettujen tulosten määrään. Kaikki loppuneet tai pitkään käynnissä olleet hankkeet ovat ylittäneet tavoitteensa. Esimerkiksi pienimpien hankkeiden joukkoon kuuluva naismetsänomistajien koulutushanke on ylittänyt osallistujatavoitteensa reilusti ja hakenut lisärahoitusta pystyäkseen tarjoamaan koulutusta kaikille halukkaille. Kahdeksan kertaa suurempi naisyrittäjyyttä edistävä hanke on vielä alkuvaiheessa eikä tavoitteiden toteutumista voi siksi arvioida, mutta ainakaan määrälliset tavoitteet eivät ole suhteessa yhtä korkeat kuin mihin metsähanke pyrki ja pääsi. Odotetut laadulliset tulokset sitä vastoin vaikuttavat laajemmilta, sillä hanke kohdistuu laajemmin naisten elinolosuhteiden kehittämiseen kuin tarkkaan rajattu metsähanke.

Arvioinnissa tarkasteltiin myös maaseudun naisiin kohdistuvien kehittämishankkeiden tulosten ja vaikutusten kohdistumista tasa-arvon kannalta tärkeille toimialoille (ks. luku 2.2) (European Commission 2000). Kuten taulukko x osoittaa, merkittävä osa tapaustutkimuksessa olleiden naishankkeiden tuloksista ja vaikutuksista kohdistuu yrittäjyyteen ja taloudelliseen kasvuun. Toinen tärkeä toimiala on yhteiskunnallinen ja paikallinen osallistuminen. Tällainen kohdistuminen on maaseudun naisten toiminnan ja elinolosuhteiden kannalta perusteltua, sillä se kannustaa naisia aktiiviseen rooliin ja itsensä työllistämiseen sekä lisää naisten sosiaalista verkostoitumista maaseudulla. Yllättävää kuitenkin on, että naishankkeiden tulokset ja vaikutukset eivät juurikaan kohdistu työn ja perhe-elämän yhdistämiseen, vaikka maaseudun naiset työskentelevät enenevässä määrin kodin ulkopuolella.

Taulukko 7. Tapaustutkimuksen hyvien käytäntöjen naishankkeiden tuloksia ja vaikutuksia sekä niiden kohdistuminen tasa-arvon kannalta keskeisille toimialoille. Odotettavat tulokset ja vaikutukset on eroteltu aikaansaaduista.

	Tulokset (ja odotettavat tulokset)	Vaikutukset (ja odotettavat vaikutukset)
määrälliset	Työmarkkinat - uusia naistyöpaikkoja ja -yrityksiä 14 - uusia naistyöpaikkoja 20 - uudistettuja naistyöpaikkoja 58 Koulutus ja osaaminen - koulutukseen osallistunut 39 naista - koulutusohjelmaan osallistunut 366 naista - koulutukseen osallistunut 26 yrittäjää Yrittäjyys ja taloudellinen kasvu - luotu nettiin yritysten verkostointi- ja markkinointikanava - perustettu osuuskunta ja myymälä - uusia naisyrityksiä 19 - hankkeessa mukana olleita yrityksiä 70 - markkinointikokeiluun osallistunut 77 henkilöä Työ- ja perhe-elämä - Osallistuminen - perustettu kolme Naisten taloa - toimintaan osallistunut 272 naista - 57 tiedotus- ja aktivointitilaisuuden yhteenlaskettu osallistujamäärä 296 - 10 kurssille osallistunut 97 henkilöä Itsetunto ja elämänhallinta -	Työmarkkinat - Koulutus ja osaaminen - Yrittäjyys ja taloudellinen kasvu - yksi yrittäjä perustanut toisenkin yrityksen - yrittäjänaisten yhteisen yritysringin muodostuminen hankkeen päätyttyä - yritysryhmän käynnistyminen toisessa seutukunnassa Työ- ja perhe-elämä - Osallistuminen - kehittämisyhdistyksen jäsenmäärä noussut 34:stä 94:ään Itsetunto ja elämänhallinta -
laadulliset	Työmarkkinat - kädentaitajien osaamisen ja ansioiden lisääntyminen sekä työllisyyden paraneminen Koulutus ja osaaminen - yrittäjien liiketoimintaosaamisen lisääntyminen - naismetsänomistajien tietojen ja taitojen sekä rohkeuden ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen - naisyrittäjien tietotaidon lisääntyminen Yrittäjyys ja taloudellinen kasvu - maaseudun ja kaupungin naisten aktivoituminen yrittäjyyteen - naismetsänomistajien aktivoituminen ja innostuminen alaa kohtaan - yritysten kannattavuuden lisääntyminen - innovatiivisten ratkaisu- ja toimintamallien löytyminen maaseudun nais- ja perheyrittäjyyden lisäämiseksi - markkinointikanavien muodostuminen - yhteistyön lisääntyminen yrittäjien välillä - yritysten imagon paraneminen Työ- ja perhe-elämä - perheiden sopeutuminen emännän yrittäjyyteen Osallistuminen - naisverkostojen muodostuminen (odotettu tulos) Itsetunto ja elämänhallinta - naisten itsetunnon kohoaminen - naisten innostus ja usko omaan työhön - naisten usko omaan osaamiseen ja olemassa olevien taitojen vahvistuminen	Työmarkkinat - Koulutus ja osaaminen - Yrittäjyys ja taloudellinen kasvu - myönteisen suhtautumisen lisääntyminen naisyrittäjyyttä kohtaan (odotettu vaikutus) - naisyrittäjyyden vetovoiman ja arvostuksen lisääntyminen (odotettu vaikutus) Työ- ja perhe-elämä - perheiden ja naisten elinmahdollisuuksien lisääntyminen maaseudulla (odotettu vaikutus) Osallistuminen - naisten ja miesten tasavertaisuuden lisääntyminen metsäalan keskustelussa (odotettu vaikutus) - naisten osallistuminen metsäyhdistysten toimintaan - maakunnallisen naisverkoston vahvistuminen (odotettu vaikutus) Itsetunto ja elämänhallinta - oivallus oman elämän eri osa-alueiden hallitsemisesta (odotettu vaikutus) - perinteisten naisten toimialojen arvostuksen kasvu maaseudun kehittämisessä (odotettu vaikutus)

4. Maaseudun naishankkeiden hyvät mallit ja käytännöt

4.1 Hyviä hankemalleja

Selvitykseen valittujen hyvin käytäntöjen naishankkeiden (ks. liite 2) pohjalta kiteytettiin yhteensä viisi hyvää hankemallia. Neljä viidestä liittyy suoraan yrittäjyyden kehittämiseen. Viidennessä mallissa, joka tässä esitellään ensimmäisenä, viitataan siinäkin epäsuorasti yrittäjyyden kehittymiseen. Mallien muodostamiseksi hankkeita arvioitiin luvussa 1 esiteltyjen hyvien käytäntöjen naishankkeiden kriteerien perusteella.

Naismetsänomistajien kouluttaminen ja rohkaiseminen metsänhoitoon

- Kaksi hanketta: Naisten metsä Pohjois-Pohjanmaalla ja Nainen ja metsä Etelä-Savossa
- Naismetsänomistajille suunnattua monipuolista metsänhoidon koulutusta
- Koulutusta liittyen luonnontuotteisiin, niiden jatkojalostukseen ja myyntiin
- Mallilla rikotaan positiivisessa mielessä sukupuolirajoja tarjoamalla naisille tietotaitoa perinteisesti miehisellä metsäalalla
- Koulutuksen ansiosta naismetsänomistajien vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät metsäalan päätöksenteossa ja järjestöissä. Myös naisten elämänhallinta ja itsenäisyys paranevat.
- Siirrettävissä alueille, joilla on koulutusta kaipaavia metsänomistajanaisia.

Hoiva-alan maaseutuyrittäjien osaamisen lisääminen ja verkostoituminen

- Yksi hanke: Satahoiva Satakunnassa
- Koulutusta maaseudun hyvinvointialan yrittäjille, jotka ovat pääosin naisia
- Koulutuksen aiheena tuotteistaminen, hinnoittelu ja markkinointi
- Konsultoidaan yrityksiä yksitellen ja kannustetaan liiketoiminnan pitkäjänteiseen suunnitteluun
- Verkkosivut yritysten tiedotus- ja markkinointikanavana ja tätä kautta maaseudun ja kaupungin yrittäjien yhteistyö
- Hankkeella lisätään hoiva-alan yrittäjien tietotaitoa ja verkottumista
- Siirrettävissä niin maaseudulle kuin kaupunkiin.

Naisten talojen perustaminen naisten kohtaamis- ja neuvontapisteiksi

- Yksi hanke: Emäntien bisnekset Pohjois-Karjalassa (malli muodostaa osan hankkeesta)
- Tiivistetään naisten välistä yhteistyötä ja lisätään naisten osallistumista sekä oma-aloitteisuutta työllistymisessä ja yrittämisessä
- Edesautetaan yrittäjien verkostoitumista
- Talojen toiminta muodostuu tapahtumista, koulutuksesta, neuvonnasta ja tiedonlevityksestä
- Naisten talo on naisten monipuolisesti naisten toimintaa ja maaseudun arjen elämää tukeva rakenne
- Siirrettävissä monenlaisille alueille erityisesti maaseudulla.

Naisten monitoimiresurssikeskuksen perustaminen ja kädentaitajien aktivoiminen kylätasolla

- Yksi hanke: Halsua+ ja jatkohanke HalsuaPlus2 Pohjanmaalla
- Paikallista perinnettä hyödyntävän naisten monitoimiresurssikeskuksen toiminnan ja kädentaitajien verkoston kehittäminen
- Osaajien tietotaidon ja ansioiden lisääminen kouluttamalla ja edistämällä tuotekehittelyä ja markkinointia
- Paikallisten kulttuuripalvelujen tuotteistaminen ja museon toiminnan kehittäminen
- Markkinointikokeilut monitoimiresurssikeskuksen myymälässä
- Siirrettävissä etenkin pieniin maaseutukyliin joissa on hyvä henki ja aktiivisia ihmisiä

Naisten yrittäjyyden ja työllistymisen edistäminen ja aktivointi maaseudulla

- Kolme hanketta: Kaakkois-Suomi NYT Etelä-Karjalassa, Emäntien bisnekset Pohjois-Karjalas-

sa ja Maaseudun naisten yrittäjyys ja yhteistyö MYY Etelä-Pohjanmaalla. Hankkeet eivät ole identtiset, mutta niissä on samoja piirteitä ja niiden pohjalta on mahdollista muodostaa yksi yleisempi malli.

- Naisten yrittäjyyden ja työllistymisen edistäminen kouluttamalla: yritysidean etsiminen, liiketoiminnan kehittäminen, tuotekehitys, markkinointi
- Markkinakanavien etsiminen ja markkinointiverkoston rakentaminen toimivaksi
- Toimintatapoina myös henkilökohtainen yritysneuvonta, säännölliset pienryhmätapaamiset ja naisverkoston laajentaminen maaseudulla ja kaupungissa
- Pyritään parantamaan maaseudun perheiden elinmahdollisuuksia ja pitämään maaseutu elävänä ja asuttuna
- Myönteisen suhtautumisen edistäminen naisyrittäjyyttä kohtaan ja naisten aktivoituminen
- Monialainen malli tai osia siitä on sovellettavissa lähes kaikkialla.

4.2 Hyviä toteuttamiskäytäntöjä

Selvitykseen valittujen hyvin käytäntöjen naishankkeiden (ks. liite 2) pohjalta muodostettiin hyviä toteuttamiskäytäntöjä. Hankkeiden vetäjille suoritettujen puhelinhaastattelujen pohjalta muodostetut käytännöt on ryhmitelty teemoittain.

Hankkeen lähtökohdat

- Hankkeen tarve: hankkeen tulee olla vastaus olemassa olevaan tarpeeseen ja sillä tulee olla laajempaa merkitystä
- Rahoitus: hankkeen suunnitteluvaiheessa on tärkeää tehdä tarkat laskelmat omarahoitusosuuden kattamisesta
- Toimijoiden yhteishenki: pienelläkin paikalla muutama aktiivinen ihminen voi polkaista liikkeelle toimivan hankkeen

Onnistunut käytännön kehittämistoiminta

- Toiminnan osallistava suunnittelu: toiminnan suunnittelu ja organisointi naisten tarpeiden pohjalta, naisten toiveiden ja aikataulujen huomioiminen
- Koulutuksen käytännönläheisyys: naiset arvostavat tekemällä oppimista, esimerkkinä raivaussahan käyttö metsäkoulutushankkeessa
- Naisyrittäjyysneuvonta: naisyrittäjät tarvitsevat luottohenkilön jolle voi puhua avoimesti, ja tämä henkilö on parhaassa tapauksessa nainen
- Pienryhmät: koulutusta tehostaa yrittäjien jakaminen pienryhmiin, jolloin opetus on henkilökohtaisempaa ja voidaan keskittyä osallistujia kiinnostaviin teemoihin.
- Säännölliset tapaamiset: parantaa osallistujien sitoutumista
- Vertaisryhmä: opitaan toisilta tekijöiltä ja jaetaan kokemuksia
- Opintokansio: kansiossa on osallistujille hyödyllistä tietoa, kuten oppimateriaalia, esitteitä, alan sanastoja, toimijoiden yhteystietoja ja linkkilista

Hankkeen vetäjän ominaisuudet ja rooli

- Aiheen tunteminen: vetäjällä on oltava hyvä tuntemus hankkeen aihepiiristä ja mielellään henkilökohtaista käytännön kokemusta alalta
- Vetäjän luonne: vetäjällä oltava asiakaspalvelu- ja vuorovaikutustaitoa sekä optimistinen asenne, hänen tulee olla innostava, kannustava ja aikaansaava
- Alueen kehittämisen tuntemus: vetäjällä olisi hyvä olla laaja tuntemus maakunnan hankkeista, jotta jo suunnitteluvaiheessa vältettäisiin turhat päällekkäisyydet
- Henkilökohtaiset suhteet vetäjän ja osallistujien välillä: suhteiden muodostumista auttaa, jos hankkeen vetäjä tutustuu hankkeen alussa kaikkiin osallistujiin henkilökohtaisesti

Toteuttajaorganisaatio ja kouluttajat

- Hankkeen organisoijatahon tunnettavuus: tunnettu organisoijataho saa hankkeen tehokkaasti esiin tiedotusvälineissä
- Kouluttajien oikea valinta: kouluttajan tulee olla osaava ihminen, lähestymistapa ei saa olla liian teoreettinen ja koulutuksen tulee tapahtua ymmärrettävällä arkikielellä

Tiedottaminen ja avoimuus

- Säännöllinen tiedottaminen: parantaa osallistujien sitoutumista
- Toiminnan avoimuus: toiminnan esittely julkisuudessa ja avoimien ovien päivät
- Suorat kontaktit: kohderyhmään kuuluvat ihmiset on parempi etsiä suorien kontaktien kautta kuin esim. lehtimainonnalla

5. Maaseudun ohjelmaperusteisen kehittämisen tuloksellisuus naisnäkökulmasta

5.1 Kehittämismekanismit

Tässä selvityksessä maaseudun naisten elinolosuhteisiin vaikuttavia kehittämismekanismeja on tarkasteltu vaiheittain. Kehittämismekanismit ymmärretään tässä EU-osarahoitteisina maaseudun kehittämisohjelmina, sekä kaikkina niihin liittyvän ohjelmatoiminnan toimenpiteinä. Tässä luvussa esitellään näiden kehittämismekanismien tuloksellisuutta naisnäkökulmasta. Ensin kuvataan toiminnan seurantaan liittyviä haasteita, sitten kootaan yhteen aiemmissa luvuissa esitettyjä tietoja ohjelmatoiminnan kohdentumisesta ja lopuksi tarkastellaan miten naiset huomioidaan ohjelmien toimeenpanossa TE-keskusalueilla.

Ohjelmatoiminnan seuranta naisnäkökulmasta on ongelmallista erityisesti sen vuoksi, että seurannan ja analyysin kannalta tärkeitä tietoja tallennetaan hankerekisteriin epäsystemaattisesti. Tämä käy ilmi esimerkiksi kuvista 2–5 kappaleessa 3.1.1. Ne osoittavat, ettei suurinta osaa hankkeista ole rekisteröity ollenkaan sen mukaan, onko niiden vetäjinä tai osallistujina pääosin naisia vai ei. Rekisteröintiongelma koskee kaikkia tässä selvityksessä naishankkeita määrittäviä neljää indikaattoria.

Rekisterianalyysin tekemisessä täytyy tietojen puutteellisen rekisteröinnin lisäksi huomioida se, että hankerekisterien ydinindikaattorit keskittyvät määrällisten tulosten mittaamiseen, ja ohjelmien työllistävä vaikutus nähdään helposti tärkeimpänä tuloksena. Se on kuitenkin vain yksi elinolosuhteita edistävä tekijä, ja naishankkeiden tapauskohtainen tarkastelu on osoittanut, että naishankkeet tuottavat paljon muita, usein laadullisia tuloksia ja vaikutuksia. Monipuolisemmat laadulliset indikaattorit antaisivat paremmin tietoa hankkeiden tuottamista tuloksista, jotka liittyvät naisten kannalta tärkeisiin aloihin, kuten työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen, yhteiskunnallisen osallisuuteen tai itsetunnon rakentamiseen.

Selvitettäessä ohjelmatoiminnan vaikutuksia erityisesti maaseudun naisiin vaikeuttaa asiaa edelleen se, että Tavoite 1-ohjelmat kohdistuvat sekä kaupunkiin että maaseudulle eikä tätä kohdistumista voida erottaa hankerekisterianalyysissä. Hankerekisterin rajallisen käytettävyyden vuoksi selvityksellä on voitu tavoittaa vain yleispiirteinen kuva ohjelmatoiminnan tuloksellisuudesta sekä alueellisesta vaikuttavuudesta. Selvityksessä on kuitenkin tavoitettu kohtalaisen laaja-alaisesti maaseudun naishankkeissa käytettyjä toimintamalleja ja niiden toteuttamiseen liittyviä haasteita.

Kehittämisohjelmien tuloksellisuudessa on selviä eroja maaseudun naisten elinolojen kohentamisen osalta. Ohjelma-asiakirjojen sisällönanalyysien pohjalta oli odotettavissa, että LEADER+ onnistuisi ainoana ohjelmana tuottamaan naisiin kohdistuvia tuloksia, sillä siinä on eniten naisiin kohdentuvia täsmätoimia. Lähtökohtaisesti muiden kolmen ohjelman ongelmana on se, että ALMAssa ei ole varsinaisia maaseudun naisiin kohdistettuja täsmätoimenpidekokonaisuuksia ollenkaan ja tavoite 1-ohjelmissa näihin toimenpidekokonaisuuksiin suunnattu rahamäärä on hyvin pieni. Todellisuus ei kuitenkaan ollut aivan tällainen, vaikka LEADER+ -ohjelma onkin jossain määrin saavuttanut muita ohjelmakokonaisuuksia paremmin naisiin kohdistuvia työllisyys- ja koulutusvaikutuksia.

Kiteytyksenä voidaan sanoa, että LEADER+ ja Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma tuottavat hyvin naishankkeita ja ovat tuloksellisia. Nämä ohjelmat saivat korkeimpia pisteitä myös sisällönanalyysissä, jossa niiden valtavirtaistamisen aste oli melko hyvä. Ohjelmat ovat siis toimineet odotusten mukaisesti ja tavoitetasot ovat osittain ylittyneet. Pohjois-Suomen Tavoite 1-ohjelma on onnistunut erityisesti naishankkeiden luojana kehittämishankkeiden osalta. Tuloksissa ohjelmalla on vielä petraamista, sillä tavoitetasoista ollaan ohjelmakauden puolivälissä kaukana. Pohjois-Suomen Tavoite 1-ohjelma ei siksi rekisterin perusteella ole toteutunut naisten osalta aivan sisällönanalyysiin perustuvien odotusten tasoisesti.

ALMA oli sisällönanalyysin heikoin ohjelma eikä ohjelmassa oltu huomioitu erityisesti naisia missään toimenpidekokonaisuuksissa. Ohjelma pärjää kuitenkin todellisuudessa HANKE2000 -rekisterin perus-

teella hyvin ja tuottaa neljästä ohjelmasta lukumääräisesti eniten muun muassa naistyöpaikkoja ja naisyrityksiä.

Kaikkien neljän EU-osarahoitteisen maaseudun kehittämisohjelman yhtenä kehittämismekanismina ovat toimintaryhmät, ja suurin rooli niillä on LEADER+ -ohjelmassa. Etenkin ALMANn ja LEADER+ -ohjelman paikallinen toteutustapa antaa alueen aktiiveille hyvät mahdollisuudet toteuttaa hankkeita. ALMAn onnistumista selittää osin juuri ohjelman paikallinen toimintatapa, joka on myös naisia aktivoiva ja mahdollistaa hyvien naishankkeiden syntymisen, vaikka itse ohjelma-asiakirja tunnistaa naisten erityistarpeet heikosti.

TE-keskusten väliset erot naishankkeiden kohdentamisessa ovat suuret. Maaseudun naisten elinolosuhteiden kehittäminen edellyttää monitahoisen luonteensa vuoksi kattavaa kohdentamista toimialoittain ja toisaalta hyvin spesifejä tapoja toteuttaa itse hankkeita. Ohjelmatoiminnan toteuttaminen kulkee käytännössä TE-keskusten kautta ja niillä on tärkeä rooli naisten aktivoimisessa.

Yleisellä tasolla voidaan sanoa, että naishankkeisiin tai naisten aktivointiin ei erityisesti panosteta, vaan hyvin usein asiassa luotetaan pääasiassa alueella toimivien maaseudun paikallisten toimintaryhmien työhön (esim. Etelä-Pohjanmaa ja Pohjanmaa). Ajatus tuntuu olevan, että nimenomaan ruohonjuuritason toimintaryhmätyö innostaa naisia mukaan toimintaan ja että tämä on riittävä toimi myös TE-keskuksen puolelta. Toisaalta ajatellaan, että naiset ovat jo aktiivisia eivätkä he tarvitse erityistoimia, ja Kainuussa pohdittiin erityisesti syrjäytyneiden miesten aktivoimista hanketyöhön. Naisten aktivoinnin nähdään myös sujuvan sen kautta, että panostetaan perinteisiin naisten aloihin, joista esimerkiksi hoiva-ala on nykysuomessa kasvava ala. Kaakkois-Suomessa koetaan, että ne naiset jotka vielä ylipäätään asuvat maaseudulla, ovat tiloillansa niin työllistettyjä, ettei kiinnostusta muunlaista yrittäjyyttä kohtaan löydy. Keski-Suomen TE-keskuksen maaseutuosastolla sukupuolierojen erityistä korostamista ei pidetä tarpeellisena maaseudun kehittämisessä.

Positiivisia poikkeuksiakin löytyy. Pohjois-Karjalassa naistyöpaikkojen väheneminen erityisesti julkisella sektorilla on pyritty huomioimaan luomalla erityisiä toimintamuotoja naisten aktivoimiseksi sekä panostamalla naisten vahvoihin toimialoihin. Lapissa naisten poismuutto otetaan vakavasti ja siihen pyritän vastaamaan luomalla naisille työpaikkoja erityisesti maaseudulle ja tätä kautta vähentämään poismuuttoa ja helpottamaan paluumuuttoa. Pohjois-Pohjanmaalla on otettu mallia muualla toimivista hyvistä käytännöistä ja hanketoiminnan tasa-arvo pyritään huomioimaan naishankkeita rahoittamalla.

5.2 Toimintamuodot

EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien naishankkeet ovat toimintamuodoiltaan monipuolisia ja vastaavat ainakin tämän selvityksen tapaustutkimuksen pohjalta maaseutuympäristössä esiintyviin tarpeisiin. Kuitenkin ***kehittämis- ja yritystukihankkeet huomioivat naisten elinolosuhteet eri tavoin ja kohdistuvat eri toimialoille.***

Yritystukihankkeet eivät ole määritelmämme mukaan naishankkeita, sillä ne eivät kohdistu erityisesti naisten elinolosuhteisiin tai toimintaedellytysten kehittämiseen. Yritystukihankkeet kohentavat toki maaseudun naisten elinolosuhteita niin suorasti kuin epäsuorasti. Suoraan toiminta kohdistuu hankkeen vetäjiin eli hankkeen avulla vaikkapa ratsutilan maneesia rakentava yrittäjänainen luo yritykselleen parempia toimintaedellytyksiä ja sitä kautta itselleen parempia elinolosuhteita. Epäsuorasti toiminta kohdistuu niihin naisiin, jotka käyvät tilalla ratsastustunneilla ja lisäävät sillä tavalla elämänlaatuaan. Tällainen yritystukihanke ei kuitenkaan paranna erityisesti naisten elinolosuhteita maaseudulla eikä sitä tämän vuoksi lueta tässä selvityksessä ”oikeaksi” naishankkeeksi.

Selvityksessä on käynyt ilmi, että kehittämishankkeet vaikuttavat naisten elinolosuhteisiin yleensä yrityshankkeita selvemmin. Kehittämishankkeilla on suoria naisiin kohdistuvia tuloksia ja vaikutuksia ja tapaustutkimuksen perusteella tavoitteet ylitetään lähes poikkeuksetta. Naisyrittäjyyttä edistetään parhaiten kehittämishankkeiden kautta, sillä useissa kehittämishankkeissa kohdistetaan toimenpiteitä erityisesti naisyrittäjien kouluttamiseen ja naisyrittäjyyden kehittämiseen laajalti. Yritystukihankkeet kohdistuvat rajatusti hankkeen hyödynsaajaan eli hanketta toteuttavaan yrittäjään.

Kehittämishankkeiden tuottamat uudet naistyöpaikat ovat syntyneet pääosiltaan yritystoiminnan kehittämiseen. Myös kehittämishankkeissa uudistetut naistyöpaikat ovat kasaantuneet yhdelle toimialalle eli elintarvikealalle. Kehittämishankkeissa naishankkeita on syntynyt huomattavasti eniten kylätoimintaan.

Yritystukihankkeissa ei voida erottaa yhtä tai kahta yleisintä toimialaa, vaan naishankkeita on syntynyt

muun muassa hyvinvointipalveluihin, koti- ja käsiteollisuuteen, maataloustuotteiden jatkojalostukseen sekä puun jatkojalostukseen. Eniten yritystukihankkeita sekä uusia naistyöpaikkoja on syntynyt maatilamatkailuun. Myös elintarvikeala sekä koti- ja käsiteollisuus ovat tuottaneet varsin hyvin uusia naistyöpaikkoja.

Naiskehittämishankkeille on ominaista hyvin monenlaiset, onnistuneet toteuttamiskäytännöt. Ne vaihtelevat toiminnan osallistavasta suunnittelusta ja naisyrittäjyysneuvonnasta vetäjän ja osallistujien henkilökohtaisten suhteiden tärkeyteen. Yleistetysti voidaan sanoa, että naiset lähtevät helpoimmin mukaan toimintaan, jossa heidän toiveitaan kuunnellaan ja jossa he tuntevat kuuluvansa ryhmään. Vetäjätahon suora kontakti osallistujiin ja säännöllinen tiedottaminen parantavat osallistujien sitoutumista toimintaan. Kylätason ruohonjuurihankkeissa naisten osallistuminen ja sitoutuminen on helpompaa kuin suurissa ja anonyymeissä kehittämishankkeissa. TE-keskuksissa myös luotetaan naisten aktivoimisessa ruohonjuuritason toimintaryhmätyöhön.

Onnistuneet toimintamallit kohdistuvat eri aloille, vaikka naisyrittäjyyden lisääminen ja kehittäminen tuntuukin olevan yleinen kehittämissuunta. Sen sisällä voidaan muodostaa erilaisia hankkeita eri asioita painottamalla ja muualla hyviksi koettuja käytäntöjä hyödyntämällä. Tällainen hanke voi kohdistua laajasti jonkin alueen eri alojen naisyrittäjiin tai se voidaan kohdistaa tietylle alalle tai rajatulle alueelle. Yrittäjien verkostoituminen on yksi hankkeita yhdistävä tekijä.

Toimiva ja usein käytetty toimintamalli on erilaisten naisten kohtaamispisteiden perustaminen. Pisteiden toiminta saattaa liittyä naisten kouluttamiseen tai yrittäjien tuotteiden myymiseen, mutta tärkeää on luoda maaseudun naisille mahdollisuus toisten naisten kohtaamiseen ja oman elämän haltuunottoon ja aktivoitumiseen. Tällaisella toimintamallilla on naisiin kohdistuvien tulosten lisäksi myös konkreettisia, maaseudun elinolosuhteita edistäviä tuloksia. Kohtaamispisteitä perustamalla luodaan pysyviä tukirakenteita maaseudun naisille.

Selkeä ja tällä hetkellä monella alueella Suomessa toteutettava toimintamalli on niinkin rajattu kuin naismetsänomistajien kouluttaminen. Malli yhdistää toisaalta naisten elinolosuhteiden ja elämänhallinnan kehittämisen ja toisaalta alueen laajemman kehittämisen. Metsätalous on ala jossa naiset eivät ole perinteisesti olleet aktiivisia ja kouluttautumalla he ottavat haltuun tämän uuden alan niin omassa elämässään kuin laajemminkin Suomessa. Metsien tila kohenee samassa tahdissa naisten elinolosuhteiden kanssa.

Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen jää usein hankkeissa vähälle huomiolle, mikä vaikeuttaa osaltaan maaseudun naisten arjen hallintaa. Merkittävä osa ydinmaaseudun työssäkäyvistä naisista ja lähes kaikki kaupungin ja maaseudun vuorovaikutusalueen naisista käyvät osittain tai kokonaan töissä kodin ulkopuolella. Perinteinen maatalousyrittäminen ei enää takaa koko perheen tuloja. Toisaalta monet maatilojen naiset hoitavat maatalousyrittäjyyteen liittyviä toimia oman päivätyönsä ja perheen ylläpidon lisäksi. Naisyrittäjyyden tukeminen on tärkeä osa tukitoimintaa, mutta arjen hallintaan tulisi panostaa hankkeissa enemmän, sillä se on tärkeää naisten elinolosuhteiden kannalta.

Erityisesti naisiin kohdistuvat hankkeet saatetaan kokea alueilla turhiksi eikä TE-keskuksissa välttämättä osata nähdä naisiin suunnattavien erityistoimenpiteiden tärkeyttä. Naishankkeita saatetaan pitää pieninä ja niiden tuloksia vähäisinä. Naishankkeet eivät kuitenkaan ole välttämättä sen pienempiä kuin muutkaan hankkeet eivätkä hankkeen koko ja sen vaikuttavuus ole suoraan suhteessa toisiinsa. On kuitenkin totta, että esimerkiksi naisyrittäjyyshankkeet eivät aina suoraan tuota liikevaihdon kasvua, vaan konkreettisia tukirakenteita pienimuotoiselle yritystoiminnalle. Kehittämishankkeiden laadulliset tulokset eivät myöskään ole helposti mitattavissa vaikka juuri naisten itsetunnon kohoaminen ja elämänlaadun paraneminen ovat tärkeässä asemassa maaseudun kehittämisessä. Hankerekisteritiedot eivät juurikaan huomioi laadullisia tuloksia ja vaikutuksia, jolloin maaseudun naisiin kohdistuvien hankkeiden tulokselliisuuden ja vaikuttavuuden seuranta puuttuu nykyisellään lähes kokonaan.

Asenteiden voittamiseksi on tärkeää, että hankkeiden tavoitteet ovat selvät ja ne tuovat selvää lisäarvoa myös yleiseen alueelliseen kehittämiseen. Onnistuneen toiminnan edellytys on hankkeen ammattitaitoinen eteenpäin vieminen sekä naistoiminnan linkittäminen vahvasti laajemmin merkitykselliseen toimintaan. Naistoiminta itsensä vuoksi ei tuo merkittäviä tuloksia.

5.3 Alueelliset tavoitteet ja strategiat

Alueellisia tavoitteita ja strategioita edustaa tässä työssä neljä EU-osarahoitteista maaseudun kehittämisohjelmaa. Niiden toiminta-alueet ovat melko selvät: Pohjois-Suomen Tavoite 1-ohjelma toimii Poh-

jois-Suomessa, Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma toimii Itä-Suomessa, Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma ALMA toimii tavoite 1-ohjelma-alueiden ulkopuolisella maaseudulla ja LEADER+ -ohjelmatoiminta on levittäytynyt melko tasaisesti eri puolille Suomen maaseutualueita. Tavoite 1-ohjelmien toiminta suuntautuu maaseudun lisäksi myös kaupunkialueille. Jokainen ohjelma pyrkii tunnistamaan alueellisia ongelmia ja vastaamaan niiden tuomiin haasteisiin. TE-keskukset ovat toiminnassaan sidoksissa kullakin alueella toimivien ohjelmien tavoitteisiin ja strategioihin ja ne suuntaavat ohjelmien toimintaa.

Alueellinen tarkastelu osoittaa, että ***maaseudun naisten elinolosuhteet vaihtelevat sekä TE-keskusalueittain että kaupunki- ja maaseutujaon mukaan.*** Maaseudun naisten elinolosuhteet ovat yleisesti ottaen heikoimmat Itä- ja Pohjois-Suomessa, mutta elinolosuhteita tulisi kehittää kaikilla harvaanasutuilla maaseutualueilla sekä niillä ydinmaaseudun alueilla, jotka eivät ole kaupungin ja keskusten vuorovaikutusalueella.

Tästä huolimatta ***maaseudun naisten elinolosuhteiden kehittäminen näkyy kohtalaisen heikosti niin ohjelmien kuin TE-keskusten tavoitteissa.*** Kehittämismekanismit ovat pääosin sukupuolineutraaleja, eivätkä tällaiset mekanismit ota huomioon alueen naisten elinolosuhteisiin vaikuttavia tekijöitä tai erityyppisillä maaseutualueilla asuvien naisten ongelmia. TE-keskusalueilla ei naisten aktivoimiseen tai toimintaympäristön parantamiseen ole suunnattu erityistoimia, mutta naisten huonot mahdollisuudet ymmärretään useimmiten ja naisten maaltapako halutaan pysäyttää. Toimissa luotetaan pitkälti toimintaryhmätyöhön sekä perinteisten naisten alojen kuten hoivaalan kasvuun.

Luvun 3 hankerekisterianalyysin avulla saatiin yleispiirteinen kuva siitä, miten kehittämisohjelmat vaikuttavat naisten elinolosuhteisiin alueellisesti. Synteesinä voidaan nostaa esiin tiettyjä TE-keskuksia joko niiden hyvin tai huonojen tulosten perusteella. Eniten sekä uusia naistyöpaikkoja että uusia naisyrityksiä niin lukumääräisesti kuin suhteessa tavoitetasoonsa ovat tuottaneet Häme ja Pohjois-Karjala. Sisällönanalyysin perusteella naisten toimintaympäristön tila Hämeessä vaikuttaa huonolta, ja Häme onkin näin käytännön toiminnassaan onnistunut, vaikka sisällönanalyysi olisi antanut odottaa muuta. Pohjois-Karjalassa tilastot antavat huonon kuvan naisten tilanteesta alueella, mutta TE-keskuksen maaseutuosasto huomioi naiset hyvin. TE-keskuksen maaseutuosasto pyrkii tulosten perusteella aktiivisesti parantamaan naisten elinolosuhteita alueella ja ponnistukset tuottavat myös tulosta.

Etelä-Savossa kehittämisen painopiste on selkeästi yritystukihankkeissa, joissa naistyöpaikkoja on syntynyt selvästi enemmän kuin muilla TE-keskusalueilla ja tavoite on täyttynyt ohjelmakauden puoliväliin mennessä lähes 70 prosenttisesti. Kehittämishankkeiden kohdalla ei kuitenkaan olla edistytty toivotulla tavalla. Naisia ei ole Etelä-Savon TE-keskuksen maaseutuosastolla huomioitu erityistoimenpitein, mutta naishankkeiden nähdään kohdistuvan hyvin kehittämisohjelmien tavoitteisiin ja sitä kautta kehittävän alueen toimintaympäristöä.

Naistyöpaikkojen uudistamisessa ovat onnistuneet Pohjois-Savo, Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa ja Satakunta. Lapissa puolestaan ei tässä olla onnistuttu, kuten ei myöskään naisyritysten tuottamisessa kehittämishankkeissa. Lapissa naisten toimintaympäristö ja tilanne ovat tilastoanalyysin perusteella huonot, mutta TE-keskuksessa ymmärretään tämä tilanne ja ohjelmatoiminnassa asia on huomioitu. Erityisiä toimintamuotoja naisten aktivoimiseksi ei ole, mutta kehittämisen painopistealojen nähdään olevan sopivia ja innostavia myös naisten hanketoiminnalle.

Rekisterianalyysin perusteella ohjelmatoiminnan vaikutukset naisiin kohdistuvat lähinnä yrittäjyyteen ja taloudelliseen kasvuun sekä työmarkkinoihin. Nämä toimialat ovat keskeisiä erityisesti harvaan asutulla maaseudulla sekä ydinmaaseudulla, jossa työllistymismahdollisuudet ovat vähentyneet. Näillä alueilla tarvitaan kuitenkin monipuolista keinovalikoimaa, jossa toimenpiteitä kohdistetaan myös laajemmin naisten osallisuuteen sekä itsetuntoon ja elämänhallinnan toimialoille, joihin ei juurikaan kiinnitetä huomioida ohjelmissa, TE-keskuksen toimissa tai hankerekisterissä. Erityisen tärkeää olisi toimenpiteiden kohdistaminen työn ja perhe-elämän yhdistämisen edistämiseen. Voimakkainta tarve on kaupungin ja maaseudun vuorovaikutusalueilla, joissa maaseudulla asuvat naiset työskentelevät pääsääntöisesti kodin ulkopuolella.

6. Johtopäätökset ja suositukset

Tässä raportin loppuluvussa esitetään kiteytetysti selvitystyön pohjalta syntyneet johtopäätökset ja niihin liittyvät suositukset. Suositusten toivotaan tukevan EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien naisten elinolosuhteiden parantamiseen tähtäävää työtä. Johtopäätökset vastaavat samalla luvussa 1 esitettyihin arviointikysymyksiin.

Johtopäätös 1: Tuloksellisiksi ohjelmaperusteisen kehittämisen mekanismeiksi osoittautuivat naisnäkökulman systemaattinen valtavirtaistaminen ohjelmiin sekä erityisten naisten elinolosuhteita tukevien täsmätoimenpiteiden sisällyttäminen ohjelmiin. Ne ohjelmat, joihin naisnäkökulmasta painotettu tasa-arvoulottuvuus on valtavirtaistettu ja joissa on em. täsmätoimenpidekokonaisuuksia, tuottavat todennäköisimmin eniten naisten elinolosuhteita tukevia tuloksia. TE-keskusten viranomaistyöllä on keskeinen rooli naisten elinolosuhteisiin vaikuttavien hankkeiden aikaansaamisessa.

Suositus 1: Täsmätoimenpiteiden ohjelmamekanismia tulisi siirtää myös alueelliseksi. Tämä tarkoittaisi, että TE-keskusten olisi hankevalinnoissaan otettava paremmin huomioon alueen naisten nykyiset elinolosuhteet ja mahdolliset ongelmat. Selvityksessä tehty TE-keskuskysely osoitti, ettei näin useinkaan toimita.

Johtopäätös 2*:* Ohjelmaperusteisen kehittämisen tulokset kohdistuivat lähinnä naisyrittäjyyden ja työllisyyden tukemiseen. Sen sijaan muilla naisten elinolosuhteiden kannalta tärkeillä toimialoilla, kuten työn ja perhe-elämän yhteensovittamisessa, osallistumisen sekä itsetunnon ja elämänhallinnan aloilla on syntynyt vain vähän tuloksia. Tämä johtuu osittain siitä, että kyseisiin toimialoihin kohdistettiin vain vähän toimenpiteitä ohjelmatasolla, eikä niitä juurikaan huomioida hankerekisterin seurantatiedoissa. Hyvien käytäntöjen naishankkeissa on nähtävissä myös näihin toimialoihin kohdistuvia tuloksia ja vaikutuksia.

Suositus 2: Työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen kohdistuvia toimia tulisi ohjelmatoiminnassa lisätä. Tämä olisi erityisen tärkeää kaupungin ja maaseudun vuorovaikutusalueilla asuville naisille, jotka työskentelevät pääasiassa kodin ulkopuolella. Naisten osallisuuteen sekä itsetuntoon ja elämänhallintaan liittyvää kehittämistoimintaa tulisi puolestaan entisestään tehostaa harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla.

Johtopäätös 3: Tuloksellisiksi ohjelmaperusteisen kehittämisen toimintamuodoiksi osoittautuivat naisten työllisyyden edistämisen kannalta kylätoimintaan liittyvät kehittämishankkeet, naisten koulutuksen edistämisen osalta kylätoimintaan ja matkailuun liittyvät kehittämishankkeet sekä naisyrittäjyyden edistämisen kannalta uuden yritystoiminnan kehittämiseen tähtäävät kehittämishankkeet.

Suositus 3: Kylätoiminnan ja matkailun kehittämishankkeiden onnistuneita hankekäytäntöjä tulisi siirtää muillekin toimialoille ja yritystukihankkeisiin.

Johtopäätös 4: Tuloksellisiksi naishankkeiden konkreettisiksi toimintamuodoiksi osoittautuivat hyvien hanke-esimerkkien perusteella mm. naisten kohtaamispaikkojen perustaminen, naisyrittäjien tietotaidon lisääminen ja verkostoiminen sekä naismetsänomistajien kouluttaminen.

Suositus 4: Näitä onnistuneiden hanke-esimerkkien toimintamuotoja tulisi siirtää yli toimialojen ja TE-keskusalueiden rajojen uusien naishankkeiden malliksi.

Johtopäätös 5: EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien kehittämishankkeet tuottavat yritystukihankkeita tuloksellisemmin vaikutuksia maaseudun naisten elinolosuhteisiin. Kehittämishankkeilla myös saavutetaan yritystukihankkeita paremmin maaseudun naisyrittäjyyden vahvistamiseen liittyviä tavoitteita. Myös hyvien käytäntöjen naishankkeet löytyvät pääsääntöisesti kehittämishankkeiden joukosta.

Suositus 5: Yritystukihankkeiden vaikuttavuuden seurantaa tulisi edelleen kehittää ja niille tulisi laatia oma juuri niihin sovellettu maaseudun hyvien naisyrityskäytäntöjen ohjeistus.

Johtopäätös 6: Yksi naishankkeiden ominaispiirre on se, etteivät hanketoimijat ja TE-keskusten työntekijät tunnista niitä. Naishankkeita rekisteröidään HANKE2000 rekisteriin niukasti ja rekisteröinti on hyvin epäsystemaattista ohjelmittain ja TE-keskuksittain. Näin ollen rekisteri antaa kuvan, että naishankkeiden määrä vaihtelee suuresti ohjelmittain ja TE-keskuksittain. Erot ovat kuitenkin niin suuria, että ne johtunevat epäyhtenäisestä rekisteröintitavasta.

Suositus 6: Naishankkeiden tunnistamista voitaisiin parantaa edellyttämällä hankehakuvaiheessa yhtenäisesti kaikilta TE-keskuksilta ja hankkeilta kantaa naisiin kohdistuvista tasa-arvovaikutuksista. Tämä mahdollistaisi nykyistä paremmin naishankkeiden seurannan ja saattaisi samalla "pakottaa" hanketoimijat pohtimaan hankkeensa vaikutuksia nykyistä syvemmin.

Johtopäätös 7: Naishankkeet eivät eroa rahoituksellisesti keskikooltaan muista hankkeista. Ohjelmien ja TE-keskusten väliset erot ovat kuitenkin suuria. Niissä ohjelmissa ja TE-keskuksissa, joiden naishankkeiden keskikoko on huomattavasti pienempi kuin muiden hankkeiden, ovat myös määrällisillä ydinindikaattoreilla mitatut tulokset heikoimpia.

Suositus 7: Niiden ohjelmien ja TE-keskusten, joiden naishankkeiden keskikoko jää huomattavasti muita hankkeita pienemmiksi, olisi pyrittävä kasvattamaan hankkeidensa keskikokoa esimerkiksi yhdistämällä hankkeita verkostoimalla ne ns. sateenvarjohankkeiksi.

Johtopäätös 8: Naishankkeiden ominaispiirre on, että niiden tulokset painottuvat enemmän laadullisiin kuin määrällisiin tuloksiin, joita HANKE2000 –rekisteri lähinnä mittaa.

Suositus 8: Systemaattisen määrällisiin indikaattoreihin perustuvan seurantajärjestelmän rinnalle olisi luotava hankkeiden laadullinen seurantajärjestelmä. Esimerkiksi säännöllisin väliajoin toistettavat tapaustutkimukset otantamenetelmin voisivat muodostaa tällaisen rungon.

LÄHTEET

European Commission (1999). Council Regulation (EC) N0 1260/1999 of 21 June.

European Commission (2000). Mainstreaming Equal Opportunities for Women and Men in Structural Fund Programmes and Projects. The New programming period 2000–2006:Technical Paper 3. Brussels: European Commision, Regio.

Horelli, Liisa, Janne Roininen, Sirkku Wallin, Pentti Malinen, Heikki Keränen & Sanna Nousiainen (2003). ESR -viitekehyksen horisontaalisen tasa-arvoteeman arviointi - Suomen tavoite 1-, 2 ja 3-ohjelmista sekä Equal -yhteisöaloiteohjelmasta. ESR-julkaisu nro 2/03 Työministeriö, Helsinki.

Horelli, Liisa & Janne Roininen (1998). Rakennepolitiikan tasa-arvoarviointi. Työministeriö, ESR-julkaisut, sarja 32/98. Helsinki.

Hyvinvointipalvelujen tulevaisuus maaseudulla (2003). Hyvinvointipalvelujen teemaryhmän raportti. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/2003

Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus (2000). Vuorovaikutustyöryhmän raportti. Kaupunki-politiikan yhteistyöryhmä & Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 15.12.2004. http://www.maaseutupolitiikka.fi/kaupunki/teksti.pdf

Maa- ja metsätalousministeriö (2004). Elinvoimainen maaseutu - yhteinen vastuumme. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2005–2006. MMM:n julkaisuja 15/2004.

Rantala, Olavi (2001). Alueelliset talousnäkymät 2001–2005. Yliopistopaino, Helsinki.

Tasa-arvotietopankki (2004). Faktatietoa naisista ja miehistä Suomen kunnissa ja maakunnissa. www.tasa-arvotietopankki.fi

Tilastokeskus (2004). Väestö iän ja sukupuolen mukaan alueittain – Naisten lukumäärä kunnittain vuosina 1996–2003. 14.12.2004 http://statfin.stat.fi/statweb/start.asp?LA=fi&lp=catalog&clg=vaesto

Työministeriö (2000). Suomen Tavoite 3 –ohjelma 2000–2006. Ohjelma-asiakirjan täydennysosa.

Volk, Raija (1999). Muuttuva maaseutu. Maaseutupoliittinen selvitysraportti. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 9/1999.

Maaseudun kehittämisohjelmat

Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma 2000–2006.

Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma 2000–2006.

LEADER+ -ohjelma 2000–2006.

Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma 2000–2006.

LIITTEET

LIITE 1
Ohjelmien tasa-arvoseulat

ALMA -OHJELMAN TASA-ARVOSEULA

TOIMINTALINJAT JA TOIMENPIDEKOKONAISUUDET	Täsmätoimenpidekokonaisuus (naisille suunnattu)	Tasa-arvopainotteinen	Sukupuolineutraali	Yhteensä milj. euroa / %
Toimintalinja 1: Maa- ja metsätalouden kehittäminen				89,14 13,3%
Toimenpide a: maatilainvestoinnit			x	35,50 40%
Toimenpide c: koulutus		x		28,02 31,4%
Toimenpide i: muut metsätaloustoimenpiteet			x	14,53 16,3%
Toimenpide l: lomitus ja tilanhoitopalveluiden perustaminen			x	11,09 12,4%
Toimintalinja 2: Maaseutuelinkeinojen monipuolistaminen				459,32 68,8%
Toimenpide a: maatilainvestoinnit			x	170,62 37,1%
Toimenpide i: muut metsätaloustoimenpiteet			x	96,14 20,9%
Toimenpide p: toimintojen monipuolistaminen maataloudessa ja sitä lähellä olevilla aloilla monimuotoisuuden ja vaihtoehtoisten tulonlähteiden edistämiseksi			x	126,00 27,4%
Toimenpide s: Matkailu- ja käsityöelinkeinojen kannustaminen			x	66,56 14,5%
Toimintalinja 3: Maaseutuyhteisöjen kehittäminen				119,36 17,9%
Toimenpide n: maaseudun elinkeinojen ja maaseudun väestön peruspalvelut			x	40,51 34%
Toimenpide o: Kylien kunnostaminen ja kehittäminen sekä maaseutuperinnön suojeleminen ja säilyttäminen			x	78,85 66%
Yhteensä		1	9	667,82 100%
RAHOITUSOSUUDET		28,02 4,2 %	639,8 95,8 %	100 %

LEADER+ -OHJELMAN TASA-ARVOSEULA

TOIMINTALINJAT JA TOIMENPIDEKOKONAISUUDET	Täsmätoimen-pidekokonai-suus (naisille suunnattu)	Tasa-arvo-painotteinen	Sukupuoli-neutraali	Yhteensä milj. euroa / %
Toimintalohko 1) Paikallinen maaseudun kehittäminen				148,533 87,1%
Tpk A: Investoinnit	x			65,819 44,3%
Tpk B: Kehittäminen		x		51,241 34,5%
Tpk C: Osaaminen (tieto-taito)		x		16,965 11,4%
Tpk D: Paikallisen toimintaryhmän hallinto		x		14,308 9,6%
Tpk E: Taitojen hankkiminen		x		0,200 0,1%
Toimintalohko 2) Alueiden väliset maaseudun kehittämis-hankkeet				17,594 10,3%
Tpk A: Investoinnit			x	6,230 35,4%
Tpk B: Kehittäminen			x	8,848 50,3%
Tpk C: Osaaminen (tieto-taito)			x	2,516 14,3%
Toimintalohko 3) Verkostoituminen			x	1,010 0,6%
Tekninen apu			x	3,324 2%
Yhteensä	1	4	5	170,461 100%
RAHOITUSOSUUDET	65,819 38,6 %	82,714 48,5 %	21,928 12,9 %	100 %

ITÄ-SUOMEN TAVOITE 1 -OHJELMAN TASA-ARVOSEULA

TOIMINTALINJAT JA TOIMENPIDEKOKONAISUUDET	Täsmätoimenpidekokonaisuus (naisille suunnattu)	Tasa-arvopainotteinen	Sukupuolineutraali	Yhteensä milj. euroa / %
Toimintalinja 1: Yritystoiminnan kehittäminen ja yritysten toimintaympäristön parantaminen				1151 45,3%
Toimenpidekokonaisuus 1.1: yritystoiminnan edistäminen	x			931 37%
Toimenpidekokonaisuus 1.2: yritysten toimintaympäristön parantaminen		x		220 9%
Toimintalinja 2: Osaamisen vahvistaminen ja työvoiman valmiuksien parantaminen				588 23,1%
Toimenpidekokonaisuus 2.1: koulutusjärjestelmien kehittäminen ja koulutuksen laadun ja vaikuttavuuden parantaminen		x		131 5%
Toimenpidekokonaisuus 2.2: osaamispääoman kehittäminen ja työvoiman osaamisen lisääminen		x		291 11%
Toimenpidekokonaisuus 2.3: työmarkkinoiden toimivuuden ja työllistävyyden edistäminen		x		103 4%
Toimenpidekokonaisuus 2.4: Työelämän tasa-arvon edistäminen	x			62 2%
Toimintalinja 3: Maaseudun kehittäminen				609 24%
Toimenpidekokonaisuus 3.1: maaseutualueiden sopeuttaminen ja kehittäminen		x		224 9%
Toimenpidekokonaisuus 3.2: metsätaloustoimenpiteet			x	65 3%
Toimenpidekokonaisuus 3.3: koulutus		x		20 0,7%
Toimenpidekokonaisuus 3.4: maatalouden investoinnit			x	216 9%
Toimenpidekokonaisuus 3.5: nuorten viljelijöiden aloitustuki			x	73 3%
Toimenpidekokonaisuus 3.6: elinkeinokalatalouden kehittäminen			x	12 0,4%
Toimintalinja 4: Rakenteiden ja hyvän ympäristön kehittäminen				192 7,6%
Toimenpidekokonaisuus 4.1: osaamisen ja koulutuksen rakenteiden kehittäminen		x		94 4%
Toimenpidekokonaisuus 4.1: sisäisen ja ulkoisen yhteysverkon kehittäminen			x	49 2%
Toimenpidekokonaisuus 4.1: luonnon ja rakennetun ympäristön hoito			x	31 1%
Toimenpidekokonaisuus 4.1: arkielämän rakenteiden kehittäminen	x			18 0,7%
Yhteensä	3	7	6	2540 100%
RAHOITUSOSUUDET	62 2,4%	1991 78,4 %	487 19,2 %	100 %

POHJOIS-SUOMEN TAVOITE 1-OHJELMAN TASA-ARVOSEULA

TOIMINTALINJAT JA TOIMENPIDEKOKONAISUUDET	Täsmätoimenpidekokonaisuus (naisille suunnattu)	Tasa-arvopainotteinen	Sukupuolineutraali	Yhteensä milj. euroa / %
Toimintalinja 1: Yritystoiminta				521 50 %
Tpk 1.1 Yritystoiminnan, klustereiden ja toimialarakenteen kehittäminen			X	349 34 %
Tpk 1.2 Yritysten toimintaympäristön parantaminen			X	
Tpk 1.3 Yritysten henkilöstön kehittäminen ja yrittäjyyden edistäminen			X	86 8 % %
Toimintalinja 2: Maaseutu				328 32 %
Tpk 2.1 Maatilainvestoinnit			X	50 5 %
Tpk 2.2 Nuorten viljelijöiden aloitustuki			X	41 4 %
Tpk 2.3 Koulutus			X	10 1 %
Tpk 2.4 Metsätaloustoimenpiteet			X	25 2 %
Tpk 2.5 Maaseutualueiden sopeuttaminen ja kehittäminen			X	91 9 %
Tpk 2.6 Osaamisen kehittäminen maaseudulla		X		38 4 %
Tpk 2.7 Maaseudun toimintaympäristön parantaminen			X	65 6 %
Tpk 2.8 KOR -toimenpiteiden yleisotsikko			X	8 1 %
Toimintalinja 3: Osaaminen ja työllisyys				194 18 %
Tpk 3.1 Osaamisen ja tietoyhteiskuntarakenteiden kehittäminen		X		56 5 %
Tpk 3.2 Osaamisen ja avainalojen edistäminen		X		55 5 %
Tpk 3.3 Työllistymisen edistäminen ja työttömyyden ehkäiseminen		X		54 5 %
Tpk 3.4 Työmarkkinoilta syrjäytymisen ehkäiseminen ja tasa-arvon edistäminen työmarkkinoilla	X			28 3 %
Yhteensä	1	4	10	1043
RAHOITUSOSUUDET	28 meuroa 3 %	203 meuroa 19 %	812 meuroa 78 %	100 %

Ohjelmien sisällönanalyysien tulosten megamatriisi

OHJELMAT	ANALYSOIDUT OHJELMAOSIOT					OHJELMAN PISTEET YHTEENSÄ max 100p.	OHJELMAN VALTA-VIRTAISTAMISEN ASTE [1]	KOMMENTIT OHJELMASTA
	Ohjelman kon-tekstin analyysi	Ohjelman tavoit-teet ja strategiat	Toimintalin-ojen ja toimenpidekoko-naisuuksien laadinta	Seurannan ja arvioinnin mahdol-listava tietopohja	Kumppanuus-periaatteen toteu-tuminen			
ALMA	8,5	14,5	3,5	5	3	34,5	1	Onnistunut osio on strategia ja tavoitteet. Suurin ongelma ohjelmassa on tasa-arvonäkökulman puuttuminen toiminta-linjoissa ja toimenpiteissä.
LEADER+	8	15,5	28	5	7	63,5	2	Tasa-arvo ja naisten ja miesten ongelmat ja kehitysmahdollisuudet on tiedostettu hyvin. Heikko kohta on konteksti, etenkin tilastot.
Itä-Suomen tavoite 1	8,5	15	22	8	3,5	57	2	Tasa-arvo esillä ohjelmassa monessa kohdassa, mutta ei systemaattisesti ohjelmaa läpileikkaavana teemana. Esim. tavoitteet ja strategia ovat monipuoliset, mutta kontekstin kuvaus jää puolitiehen.
Pohjois-Suomen tavoite 1	15	12	18	8	5	58	2	Ohjelman kontekstin kuvaus onnistuu. Tasa-arvoasiat on systemaattisesti huomioitu ohjelmassa, mutta tasa-arvo välittyy odotettua huonommin toimenpide-kokonaisuus- ja seurantasolle.
KESKIARVO	10	14,3	17,9	6,5	4,6	52	1,75	

[1] Ohjelmien valtavirtaistamisen asteet: 0–49p.=1: Naisten elinolosuhteet on otettu huomioon vain yhdessä tai korkeintaan muutamassa ohjelmointivaiheessa.
50–65p.=2: Naisten elinolosuhteet on otettu huomioon useammassa, mutta ei läpäisevästi kaikissa ohjelmointivaiheissa.
66–100p.=3: Naisten elinolosuhteet on integroitu strategisesti (lähes) kaikkiin ohjelmointivaiheisiin.

	ANALYSOIDUT OHJELMAOSIOT				
	Ohjelman kontekstin analyysi	**Ohjelman tavoitteet ja strategiat**	**Toimintalinjojen ja toimenpidekokonaisuuksien laadinta**	**Seurannan ja arvioinnin mahdollistava tietopohja**	**Kumppanuusperiaatteen toteutuminen**
OHJELMA-OSION PISTEET YHTEENSÄ	40/80 (50%)	57/80 (71,3%)	66,5/160 (41,6%)	26/40 (65%)	18,5/40 (46,3%)
OHJELMA-OSION VALTAVIRTAISTAMISEN ASTE[2]	1	2	1	2	1
KOMMENTIT OHJELMA-OSIOSTA	Osio onnistunut vain Pohjois-Suomen tavoite 1 –ohjelmassa.	Onnistunein osio, kohtalaisen hyvä kaikissa ohjelmissa.	Heikoin osio. ALMAssa tasa-arvo ei näy osiossa lainkaan.	Osio hyvä etenkin Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmissa.	Osio onnistunein LEADERissa.

[2] *Ohjelmaosioiden valtavirtaistamisen asteet:*
0–50%=1: Naisten elinolosuhteet on otettu hyvin huomioon vain yhdessä tai parissa ohjelmassa.
51–75%=2: Naisten elinolosuhteet on otettu hyvin huomioon useammassa, mutta ei kaikissa ohjelmissa.
76–100%=3: Naisten elinolosuhteet on integroitu strategisesti (lähes) kaikkiin ohjelmiin.

LIITE 2 Hyvien käytäntöjen naishankkeiden kuvaukset

Kaakkois-Suomi NYT

Ohjelma:	ALMA
TE-keskus:	Kaakkois-Suomi
Toteuttaja:	Etelä-Karjalan Maaseudun Kehittäjät ry
Kesto:	1.7.2002–30.6.2005
Koko:	Kaksi kertaa suurempi kuin ohjelman kehittämishankkeet keskimäärin
Tavoite:	Naisten työllistymisen ja yrittäjyyden edistäminen sekä maaseudun ja kaupunkien naisten välisen vuorovaikutuksen tiivistäminen. Maaseudun pysyminen elävänä ja asuttuna, naisyrittäjien itsetunnon kohottaminen ja myönteisen suhtautumisen edistäminen naisyrittäjyyttä kohtaan.
Kohderyhmä:	Maaseudun ja kaupunkien yrittäjyydestä kiinnostuneet naiset sekä naisyrittäjät jotka haluavat verkostoitua
Naishanke -kriteerit:	Huomattava vaikutus naisten työllisyyteen ja naisten koulutukseen, vetäjät ja osanottajat pääosin naisia.
Best practice -kriteerit:	Tavoitteena naisten elinolosuhteiden ja toimintaedellytysten kehittäminen, odotetut tulokset osittain saavutettu, vaikutetaan laajemmin naisten elinolosuhteisiin alueella, käytetään uusia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja.
Tulokset:	30.6.2004 mennessä toimintaan ja tapahtumiin osallistunut 272, hankkeeseen ilmoittautuneita 129. 13.10.2004 mennessä uusia naisyrityksiä ja naistyöpaikkoja 14 (yritystavoite 5, työpaikkatavoite 10). Odotettuina tuloksina naisyrittäjien aktivoituminen, naisten itsetunnon kohoaminen, naisverkostojen muodostuminen ja kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksen paraneminen.
Vaikutukset:	Odotettuna vaikutuksena myönteisen suhtautumisen lisääntyminen naisyrittäjyyttä kohtaan
Toimintatavat:	Koulutukset, henkilökohtainen yritysneuvonta, pienryhmätapaamiset, opintomatkat, treffitorit, ylimaakunnallinen asiantuntijatietopankki.
Siirrettävyys:	Osia mallista tai koko mallia voitaneen hyödyntää myös muualla.

Maaseudun naisten yrittäjyys ja yhteistyö MYY

Ohjelma:	ALMA
TE-keskus:	Etelä-Pohjanmaa
Toteuttaja:	ProAgria Etelä-Pohjanmaan maaseutukeskus
Kesto:	1.7.2000–31.12.2003
Koko:	Selvästi suurempi kuin ohjelman kehittämishankkeet keskimäärin
Tavoite:	Eteläpohjalaisen markkinointiverkoston rakentaminen toimivaksi sekä naisten markkinataitojen kehittäminen.
Kohderyhmä:	Maakunnan naiset, erityisesti maatilojen naiset jotka etsivät uutta elinkeinoa, aloittavat yritystoimintaa tai kehittävät yrityksen toimintaa.
Naishanke -kriteerit:	Huomattava vaikutus naisten työllisyyteen ja naisten koulutukseen, vetäjät ja osanottajat pääosin naisia.
Best practice -kriteerit:	Tavoitteena naisten elinolosuhteiden ja toimintaedellytysten kehittäminen, saavutettiin hankkeessa tavoitellut tulokset, vaikutetaan laajemmin naisten elinolosuhteisiin alueella, käytetään uusia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja.
Tulokset:	Loppuraportissa uusia naistyöpaikkoja 20 (tavoite 16), uudistettuja naistyöpaikkoja 58 (tavoite 48), uusi naisyrityksiä 19 (tavoite 15), hankkeessa mukana olleita yrityksiä

	70 (tavoite 48). Yhteistyön lisääntyminen yrittäjien välillä, markkinointikanavien muodostuminen, naisyrittäjien tietotaidon lisääntyminen, yritysten imagon paraneminen.
Vaikutukset:	Odotettuina vaikutuksina naisten, perheiden ja kylien elämänlaadun paraneminen ja naisyrittäjyyden vetovoiman ja arvostuksen lisääntyminen
Toimintatavat:	Uusien ja vanhojen yrittäjien aktivointi, markkinakanavien etsiminen, tuotekehitys ja koemarkkinointi, säännöllinen ryhmätoiminta, henkilökohtainen yritysneuvonta.
Siirrettävyys:	Mallia tai sen osia on mahdollista soveltaa muualla.

SataHoiva

Ohjelma:	ALMA
TE-keskus:	Satakunta
Toteuttaja:	Turun kauppakorkeakoulu, Porin yksikkö
Kesto:	1.6.2003–31.12.2004
Koko:	Selvästi pienempi kuin ohjelman kehittämishankkeet keskimäärin
Tavoite:	Hyvinvointialan maaseutuyrittäjien liiketoimintaosaamisen lisääminen sekä kannustaminen liiketoiminnan pitkäjänteiseen suunnitteluun ja verkostoitumiseen.
Kohderyhmä:	Hyvinvointialan yrittäjät maaseudulla ja kaupungissa
Naishanke -kriteerit:	Huomattava vaikutus naisten työllisyyteen ja naisten koulutukseen, osanottajat pääosin naisia.
Best practice -kriteerit:	Tavoitteena naisten elinolosuhteiden ja toimintaedellytysten kehittäminen, saavutettu hankkeessa tavoitellut tulokset, vaikutetaan laajemmin naisten elinolosuhteisiin alueella, käytetään uusia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja, huomioidaan ja varmistetaan toimintatapojen siirrettävyys.
Tulokset:	30.6.2004 hankkeessa mukana olevia yrityksiä 26 (tavoite 20), yritysten verkostointi- ja markkinointikanavan luominen nettiin, yrittäjien liiketoiminta-osaamisen lisääminen.
Vaikutukset:	Odotettuina vaikutuksina ihmisten ja yhteisöjen voimavarojen ylläpitäminen ja uudistaminen, maaseudun toimeentulolähteiden monipuolistaminen ja peruspalvelujen turvaaminen
Toimintatavat:	Yleiskoulutus (tuotteistaminen, hinnoittelu, markkinointi), konsultoiva koulutus yrityksille, verkkosivut tiedotus- ja markkinointikanavana, maaseudun ja kaupungin yrittäjien yhteistyö.
Siirrettävyys:	Taustalla on benchmarking -ajatus, jolloin malli on siirrettävissä.

Naisten metsä - naismetsänomistajien koulutushanke

Ohjelma:	ALMA ja Pohjois-Suomen Tavoite 1-ohjelma
TE-keskus:	Pohjois-Pohjanmaa
Toteuttaja:	Maaseudun sivistysliitto
Kesto:	3.2.2004–31.12.2005
Koko:	Huomattavasti pienempi kuin ALMA- ja Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmien kehittämishankkeet keskimäärin
Tavoite:	Naismetsänomistajien kouluttaminen ja rohkaiseminen metsänhoitoon. Tietous luonnontuotteista, niiden jatkojalostuksesta ja myynnistä.
Kohderyhmä:	Naismetsänomistajat Jomma -toimintaryhmän alueella
Naishanke -kriteerit:	Huomattava vaikutus naisten koulutukseen, vetäjät ja osanottajat pääosin naisia.
Best practice -kriteerit:	Tavoitteena naisten elinolosuhteiden ja toimintaedellytysten kehittäminen, saavutettu hankkeessa tavoitellut tulokset, vaikutetaan laajemmin naisten elinolosuhteisiin

	alueella, käytetään uusia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja.
Tulokset:	11.10.2004 mennessä yli 90 naista ilmoittautunut mukaan toimintaan (tavoitteena 90–120 osallistujaa). Laadullisena tuloksena naismetsänomistajien aktivointi ja innostaminen omien metsien hoitoon sekä luonnontuotteiden hyödyntämiseen ja jalostamiseen.
Vaikutukset:	Odotettuina vaikutuksina metsien tilan paraneminen ja naisten ja perheiden kiinnostuksen kasvu metsiä ja luonnontuotteita kohtaan
Toimintatavat:	Koulutustilaisuudet opintoryhmissä, henkilökohtainen neuvonta, yhteisseminaarit, tiedotus, metsäretket ja tehdasvierailut.
Siirrettävyys:	Mallia voidaan hyödyntää muualla.

Emäntien bisnekset - Maaseudun naisyrittäjyys – naisten neuvonta- ja verkostoitumishanke

Ohjelma:	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma
TE-keskus:	Pohjois-Karjala
Toteuttaja:	Pohjois-Karjalan Karellikeskus - naisten voimavarakeskus Oy
Kesto:	1.6.2003–31.5.2006
Koko:	Lähes neljä kertaa suurempi kuin ohjelman kehittämishankkeet keskimäärin
Tavoite:	Innovatiivisten toimintamallien kehittäminen naisyrittäjyyden lisäämiseksi ja maaseudun perheiden elinmahdollisuuksien parantaminen sekä alueen naisverkoston laajentaminen.
Kohderyhmä:	Maaseudulla asuvat yrittäjyydestä kiinnostuneet naiset ja nuoret
Naishanke -kriteerit:	Huomattava vaikutus naisten työllisyyteen ja naisten koulutukseen, vetäjät ja osanottajat pääosin naisia.
Best practice -kriteerit:	Tavoitteena naisten elinolosuhteiden ja toimintaedellytysten kehittäminen, vaikutetaan laajemmin naisten elinolosuhteisiin alueella, käytetään uusia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja, huomioidaan ja varmistetaan toimintatapojen siirrettävyys.
Tulokset:	30.6.2004 mennessä perustettu kolme Naisten taloa (tavoite 5) ja karjalanpiirakan tuotteistaminen on käynnistynyt. Muut tulokset ovat vielä vähäisiä: koulutustilaisuuksia 3 (tavoite 60–80), hankkeessa mukana olevia yrityksiä 35 (tavoite 200) ja yrityskohtaista neuvontaa 4 päivää (tavoite 100pv). Odotettuina laadullisina tuloksina maaseudun naisten vahvistunut usko omaan osaamiseen, olemassa olevien taitojen vahvistuminen sekä perheiden sopeutuminen emännän yrittäjyyteen.
Vaikutukset:	Odotettuina vaikutuksina perheiden ja naisten elinmahdollisuuksien lisääntyminen maaseudulla, maakunnallisen naisverkoston vahvistuminen, perinteisten naisten toimialojen arvostuksen kasvu.
Toimintatavat:	Naisten talot naisten kohtaamis- ja neuvontapaikkoina, koulutus ja valmennus (yritysidean etsiminen, liiketoiminnan kehittäminen, verkostoituminen, perhevalmennus, markkinointikoulutus, yritysneuvoja), karjalanpiirakan tuotteistaminen ja piirakkaverkoston luominen
Siirrettävyys:	Karellikeskuksen tavoitteena on tehdä projektien avulla tuotteita ja Naisten talo -konseptia voi levittää.

Nainen ja metsä

Ohjelma:	Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma
TE-keskus:	Etelä-Savo
Toteuttaja:	Metsänomistajien liitto Järvi-Suomi
Kesto:	1.6.2003–31.12.2004

Koko:	Alle puolet ohjelman kehittämishankkeiden keksikoosta
Tavoite:	Naismetsänomistajien tietämyksen ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen kouluttamalla ja verkostoimalla.
Kohderyhmä:	Kaupungin ja maaseudun naismetsänomistajat.
Naishanke -kriteerit:	Huomattava vaikutus naisten koulutukseen, vetäjät ja osanottajat pääosin naisia.
Best practice -kriteerit:	Tavoitteena naisten elinolosuhteiden ja toimintaedellytysten kehittäminen, saavutettu hankkeessa tavoitellut tulokset, vaikutetaan laajemmin naisten elinolosuhteisiin alueella, käytetään uusia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja, huomioidaan toimintatapojen siirrettävyys.
Tulokset:	30.6.2004 mennessä koulutusohjelmaan osallistuneita naisia oli 366 (tavoitteena 215). Laadullisina tuloksina naismetsänomistajien tietojen ja taitojen sekä rohkeuden ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen.
Vaikutukset:	Odotettuina vaikutuksina naisten tasavertaisempi osallistuminen metsäalan keskusteluun, sekä metsäyhdistysten toimintaan. Laajemmin oman elämän eri osa-alueiden hallintaan saaminen. Metsien hyötykäytön lisääntyminen ja parempi tuottavuus.
Toimintatavat:	Koulutus lyhytjaksoissa lähiopetuksena sekä sisällä että maastossa. Itseopiskelua osittain netin kautta.
Siirrettävyys:	Mallia voidaan hyödyntää muualla.

Halsua+ ja HalsuaPlus2

Ohjelma:	LEADER+
TE-keskus:	Pohjanmaa
Toteuttaja:	Halsuan kehittämisyhdistys ry
Kesto:	1.7.2001–31.5.2004 (toteutettu kahtena hankkeena)
Koko:	Suunnilleen samankokoinen kuin ohjelman kehittämishankkeet keskimäärin
Tavoite:	Paikallista perinnettä hyödyntävän naisten monitoimiresurssikeskuksen toiminnan ja kädentaitajien verkoston kehittäminen sekä osaajien tietotaidon ja ansioiden lisääminen.
Kohderyhmä:	Kulttuuri-, käsityö- ja elintarvikealoja taitavat naiset ja nuoret
Naishanke -kriteerit:	Huomattava vaikutus naisten työllisyyteen ja naisten koulutukseen, vetäjät ja osanottajat pääosin naisia.
Best practice -kriteerit:	Tavoitteena naisten elinolosuhteiden ja toimintaedellytysten kehittäminen, saavutettiin hankkeessa tavoitellut tulokset, vaikutetaan laajemmin naisten elinolosuhteisiin alueella, käytetään uusia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja.
Tulokset:	Osuuskunta PlusPisteen perustaminen, markkinointikokeiluun osallistui 77 henkilöä, 10 kurssille osallistui 97 henkilöä, 57 tiedotus- ja aktivointitilaisuuden yhteenlaskettu osallistujamäärä oli 296. Laadullisina tuloksina osallistujien osaamisen lisääminen, työllisyyden paraneminen ja ansioiden lisääntyminen.
Vaikutukset:	Asuinyhteisön viihtyvyyden ja elinvoimaisuuden lisääntyminen
Toimintatavat:	Kulttuuriosio: kulttuuripalvelujen tuotteistaminen ja museon toiminnan kehittäminen, käsityö- ja elintarvikeosiot: tuotekehittely ja markkinointikokeilut PlusPisteessä, koulutusosio: erilaiset kurssit
Siirrettävyys:	Vaikuttaa hyvin siirrettävissä olevalta mallilta.

LIITE 3 Kyselyrungot

Hyvien naishankkeiden vetäjien puhelinhaastattelut 10/04

Taustatietojen täydentäminen

Tarkistetaan hankekohtaiset epäselvät asiat (esim. hankkeen organisaatio ja kohderyhmä, toiminnan luonne ja kesto, hankekausien pituus ja määrä, rahoituksen määrä ja kesto, asetettujen tavoitteiden ja odotettavien tulosten tarkistaminen).

Hankkeen toteuttaminen/toteutuminen

Tarkistetaan keskeneräisen hankkeen eteneminen:

- Miten hanke on edennyt?
- Millaisia kokemuksia teillä on hankkeen tähänastisesta toteutuksesta?

Tarkistetaan hankkeessa käytetyt toimintatavat:

- Miten hanke liittyy X – ohjelman tavoitteisiin (ja strategioihin)?
- Miten kuvailisitte hankkeen erityispiirteitä ja sille ominaisia toimintamuotoja?
- Miten yhteistyö on sujunut (hankkeen sisällä esim. kohderyhmien kanssa ja hankkeen ulkopuolella esim. TE – keskuksen kanssa)?
- Miten hyvin hankkeen sidosryhmät ovat sitoutuneet hankkeeseen?

Tarkistetaan hankkeen saavuttamat tulokset ja vaikuttavuus:

- Miten tämä hanke vastaa alueen naisten ajankohtaisiin tarpeisiin?
- Miten hanke kehittää alueen naisten elinolosuhteita?
- Miten hankkeen koko vaikuttaa asiaan?

Hyvät käytännöt

Edetään vielä syvemmälle hankkeen toteutukseen ja toimintatapoihin:

- Mitkä toimintatavat ja käytännöt ovat osoittautuneet erityisen toimiviksi tavoitteidenne saavuttamisessa?
- Millaiset asiat ovat vaikeuttaneet hankkeen toimintaa ja onnistumista?
- Mitä kannattaa jatkossa tehdä toisin tai mitä toimintamenetelmiä tulee kehittää

Tarkistetaan hankkeen toteutumista edesauttaneet tekijät:
- Mitkä asiat tekevät mielestänne yleisesti hankkeista ns. hyvien käytäntöjen hankkeita? Mitä siihen vaaditaan?
- Mitkä tekijät ovat erityisen tärkeitä hankkeen onnistumiselle (aiempi kokemus, laaja yhteistyö, innostuneisuus asialle, hallinnon joustavuus/ myötämielisyys, uusi tekniikka, uusi osaaminen etc.)

Tarkistetaan hankkeen toimintatapojen ja tulosten siirrettävyys:
- Miten hankkeen hyvät käytännöt ovat siirrettävissä muualle (toisiin hankkeisiin, uusiin hankkeisiin, opiksi hankkeiden suunnittelussa, jne.)?
- Onko TE – keskus antanut neuvoja siirrettävyyden osalta tai pyytänyt laatimaan hankkeelle esimerkiksi siirrettävyyssuunnitelmaa?
- Onko siirrettävyyden eteen tehty jotain?

– Miten siirrettävyyttä voisi mielestäsi parantaa ja millaiset roolit eri toimijoilla tulisi tässä olla?
– Miksi hanke olisi mielestänne hyvien käytäntöjen naishanke? (toiminnan innovatiivisuus, mahdolliset uuden toimintatavat, siirrettävyys, vastaaminen alueen naisten tarpeisiin)

Kysely te-keskusten maaseutuosastojen osasto- ja kehittämispäälliköille 8–9/2004

Kysely naishankkeiksi luokiteltujen maaseudun kehittämis- ja yritystukihankkeiden vaikuttavuudesta naisten elinolosuhteisiin maaseudulla

Kyselyn avulla haetaan tietoa naishankkeiksi luokitelluista kehittämis- ja yritystukihankkeista neljässä maaseudun kehittämisohjelmassa (Pohjois-Suomen Tavoite 1 –ohjelma, Itä-Suomen Tavoite 1 –ohjelma, LEADER+ -yhteisöaloiteohjelma ja Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma ALMA).

Naishankkeiksi luokitelluilla hankkeilla tarkoitetaan tässä kehittämis- ja yritystukihankkeita, joiden tasa-arvovaikutukset naisten työllisyyteen tai koulutukseen on luokiteltu HANKE2000 – rekisteriin huomattaviksi (indikaattorit TO16 ja TO18), tai joiden vetäjät tai osanottajat ovat pääosin naisia (indikaattorit TO19 ja TO20).

1. Millaisia ovat alueenne naishankkeiden ominaispiirteet, ja eroavatko ne jollain tapaa muiden alueenne hankkeiden ominaispiirteistä?

2. Heijastuvatko mielestänne alueenne erityispiirteet, (elinkeino-, ikä- ja sukupuolirakenne jne.), riittävästi alueenne maaseudun kehittämisohjelmien naisiin kohdistuviin toimenpiteisiin?

   Kyllä Ei

   Perustelut:

3. Onko teillä ollut joitain erityisiä toimintamuotoja tai -tapoja, joiden kautta olette saaneet maaseudun naiset aktivoitua maaseudun kehittämistoimintaan, jos niin millaisia?

   Kyllä Ei

   Toimintamuodot:

4. Eroavatko naisten kehittämis- ja yritystukihankkeet toisistaan saavutettujen tulosten ja vaikutusten suhteen alueellanne?

5. Eroavatko naisten kehittämis- ja yritystukihankkeiden tulokset ja vaikutukset muiden kehittämis- ja yritystukihankkeiden tuloksista ja vaikutuksista alueellanne?

6. Ovatko naishankkeet muihin hankkeisiin nähden rahoitukseltaan keskimäärin

   Suurempia Saman suuruisia Pienempiä?

Miten tämä näkyy naishankkeiden tuloksellisuudessa ja vaikuttavuudessa?

7. Oletteko pyrkineet varmistamaan erityistoimin alueenne hanketoiminnan tasa-arvoisuuden, erityisesti naisten olosuhteita edistävät vaikutukset, jos niin miten?

   Kyllä Ei

Erityistoimet:

8. Miten hyvin maaseudun kehittämisohjelmien seurantajärjestelmät mittaavat mielestänne naishankkeiksi luokiteltujen maaseudun kehittämis- ja yritystukihankkeiden vaikuttavuutta?

Erinomaisesti Hyvin Kohtalaisesti Huonosti

Perustelut:

9. Millaisin laadullisin indikaattorein naishankkeiksi luokiteltuja kehittämis- ja yritystukihankkeita tulisi mielestänne seurata?

10. Poikkeavatko naishankkeiksi luokiteltujen kehittämis- ja yritystukihankkeiden hyvät käytännöt (best practice) toisistaan, jos niin miten?

Pyydämme teitä lisäksi postittamaan yhden sellaisen naishankkeeksi luokitellun yritystukihankkeen ja yhden kehittämishankkeen tietoja, joita pidätte alueellanne ns. ”hyvien käytäntöjen” naishankkeina. Toivottavia tietoja ovat esimerkiksi hankehakemus, seurantaraportit sekä mahdolliset väli- ja loppuraportit. Hankkeiden tulee edustaa jotain/joitain seuraavista kehittämisohjelmista: Pohjois-Suomen Tavoite 1 –ohjelma, Itä-Suomen Tavoite 1 –ohjelma, LEADER+ -yhteisöaloiteohjelma ja Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma ALMA.

LIITE 4 HANKE2000 –rekisterianalyysin TE-keskuskohtaiset tulokset

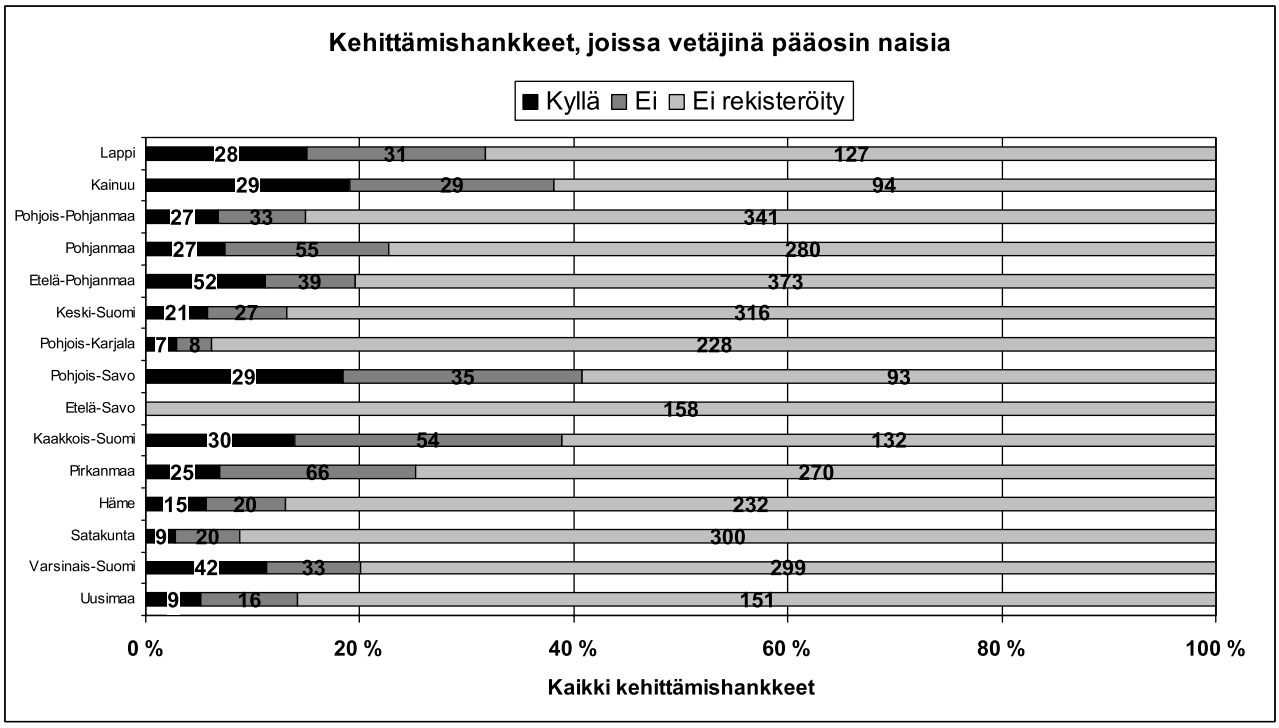

Kuva 9. Syntyneiden kehittämishankkeiden lukumäärä ja % - osuus, joissa hankevetäjät ovat pääosin naisia TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

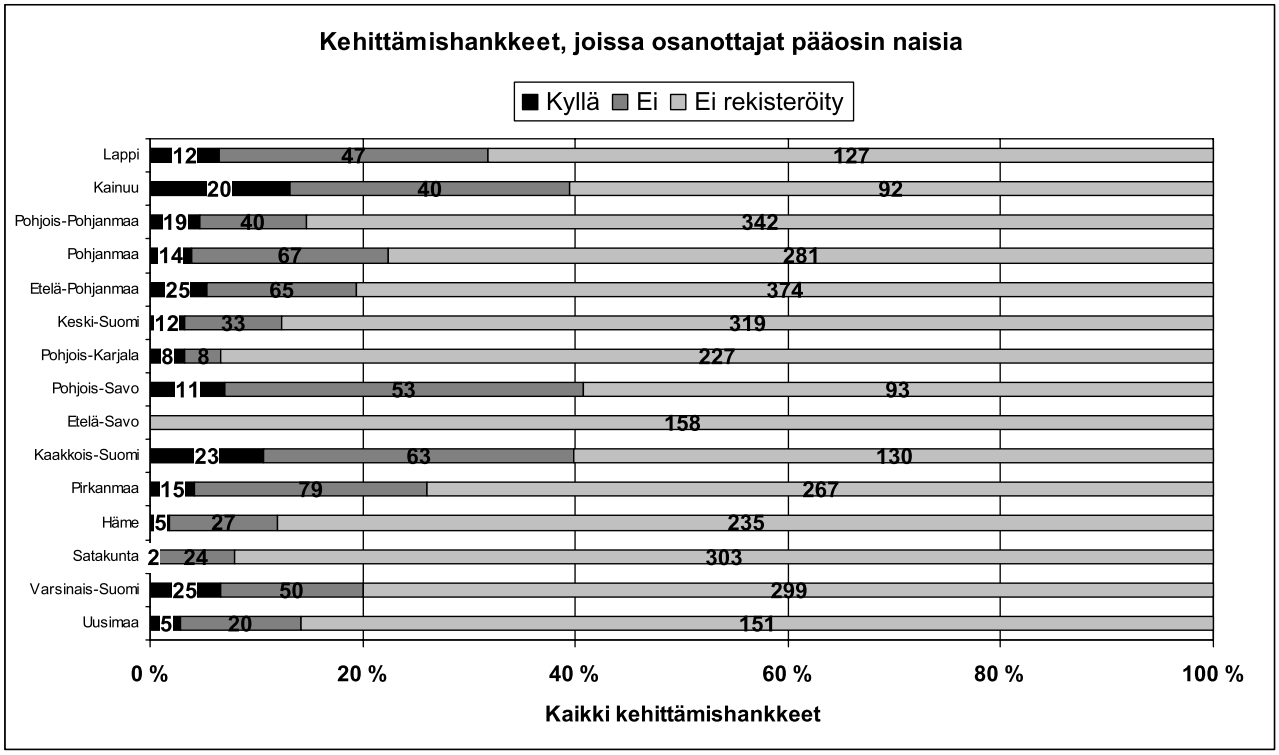

Kuva 10. Syntyneiden kehittämishankkeiden lukumäärä ja % - osuus, joissa osanottajat ovat pääosin naisia TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

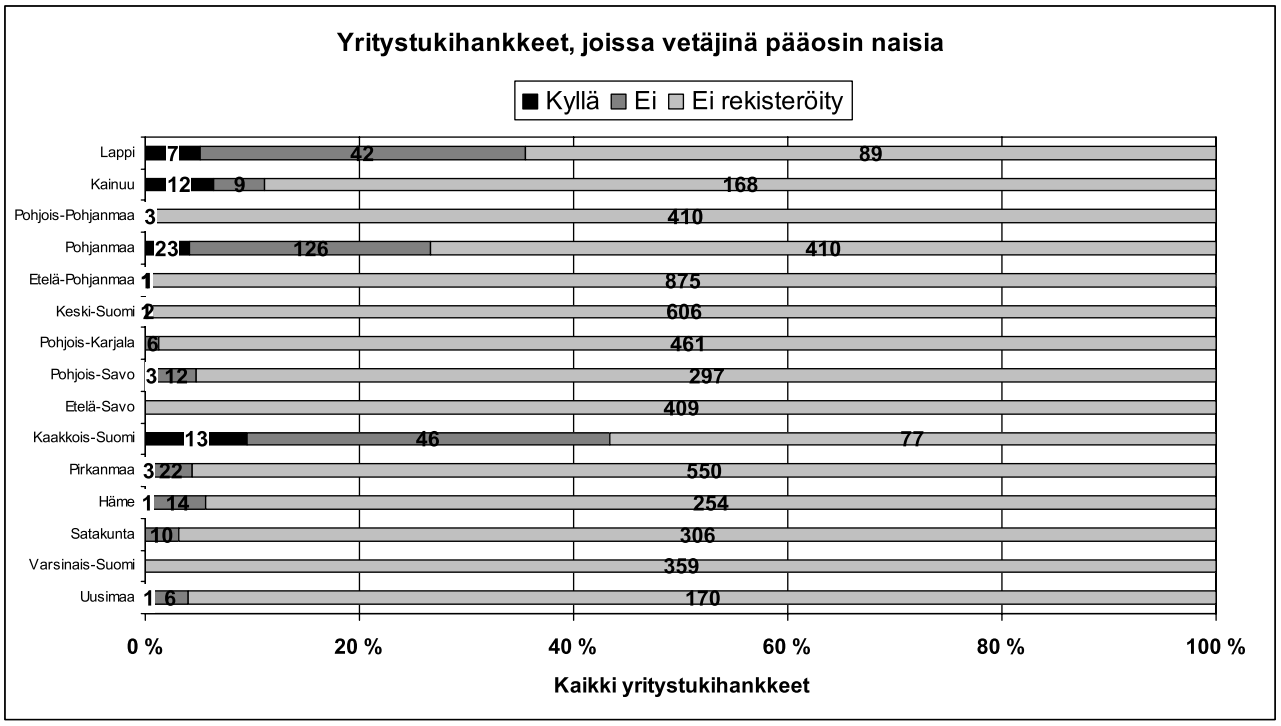

Kuva 11. Syntyneiden yritystukihankkeiden lukumäärä ja % - osuus, joissa hankevetäjät ovat pääosin naisia TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

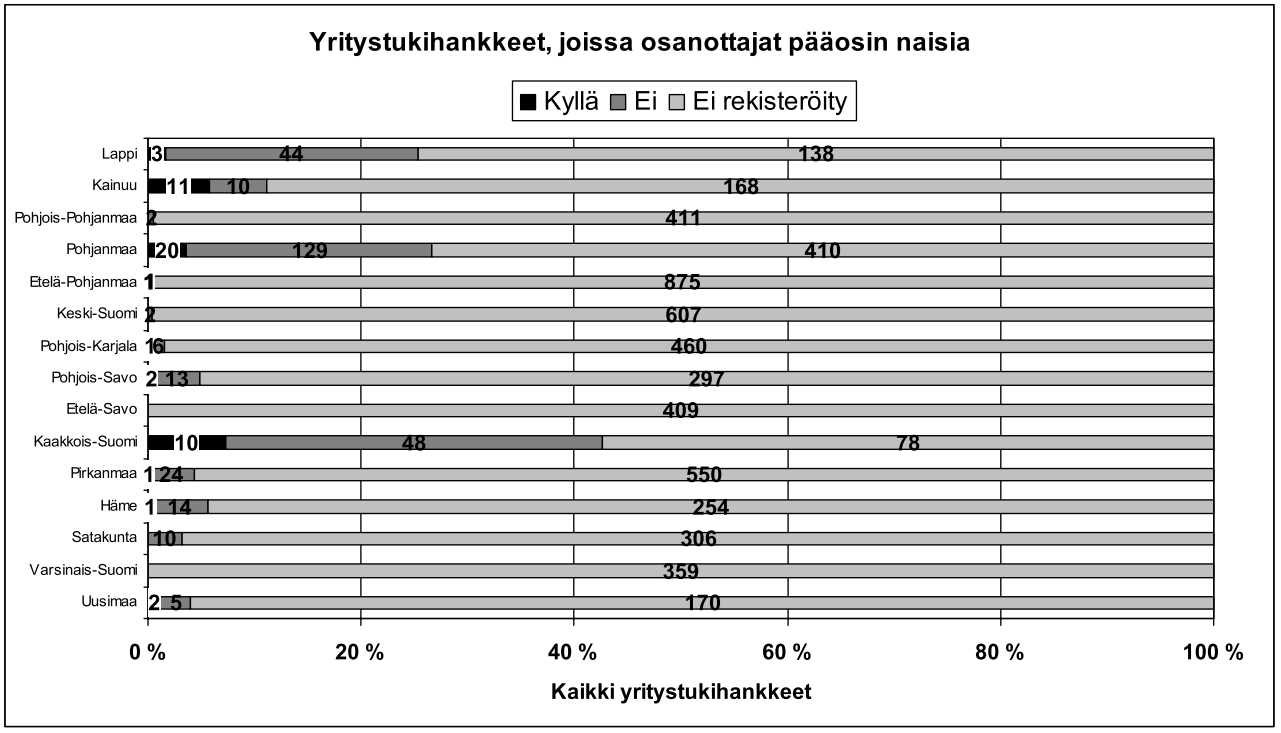

Kuva 12. Syntyneiden yritystukihankkeiden lukumäärä ja % - osuus, joissa osanottajat ovat pääosin naisia TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

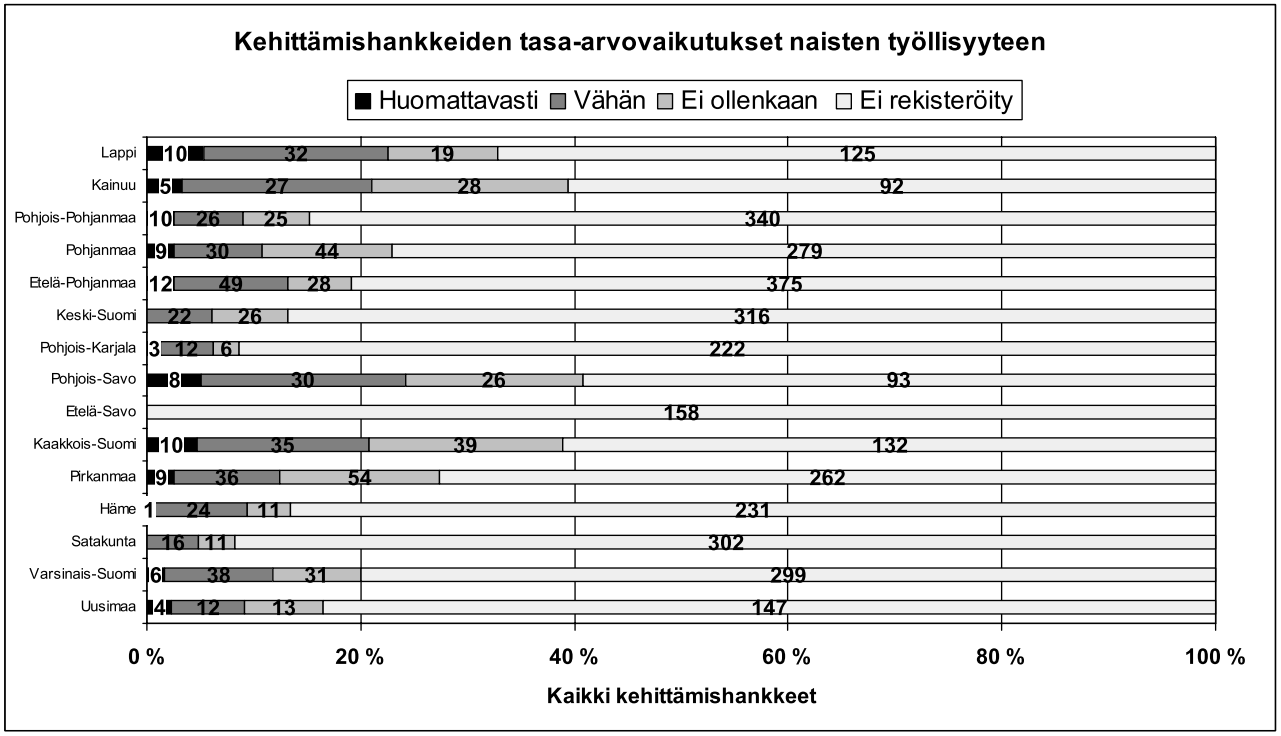

Kuva 13. Huomattavasti, vähän ja ei ollenkaan tasa-arvovaikutuksia naisten työllisyyteen omaavien kehittämishankkeiden lukumäärä ja % - osuus TE-keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

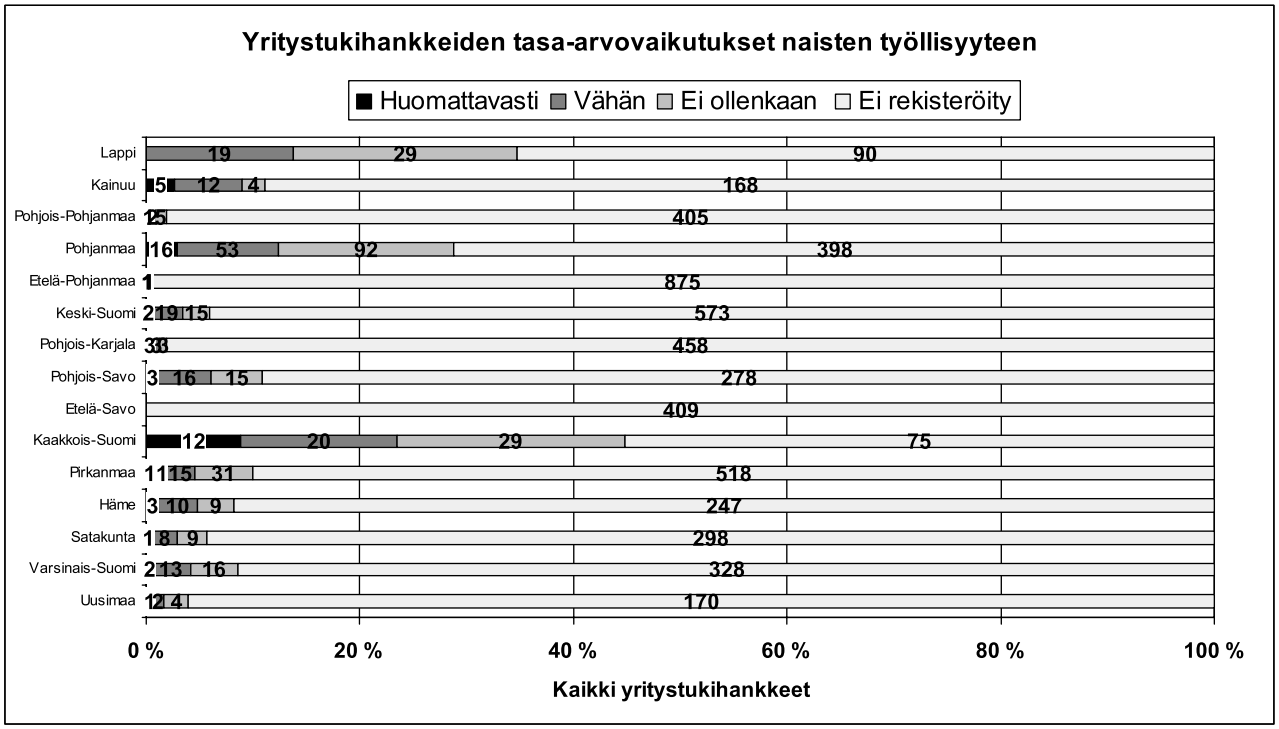

Kuva 14. Huomattavasti, vähän ja ei ollenkaan tasa-arvovaikutuksia naisten työllisyyteen omaavien yritystukihankkeiden lukumäärä ja % - osuus TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

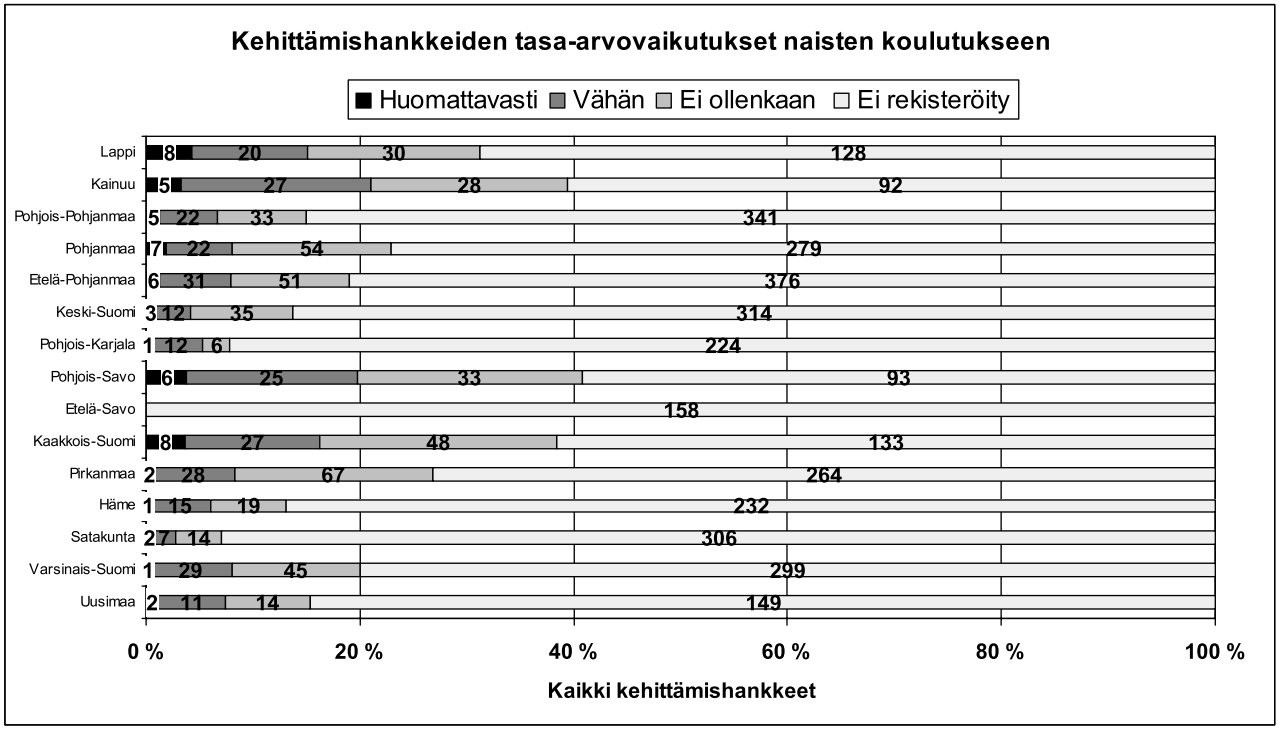

Kuva 15. Huomattavasti, vähän ja ei ollenkaan tasa-arvovaikutuksia naisten koulutukseen omaavien kehittämishankkeiden lukumäärä ja % - osuus TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

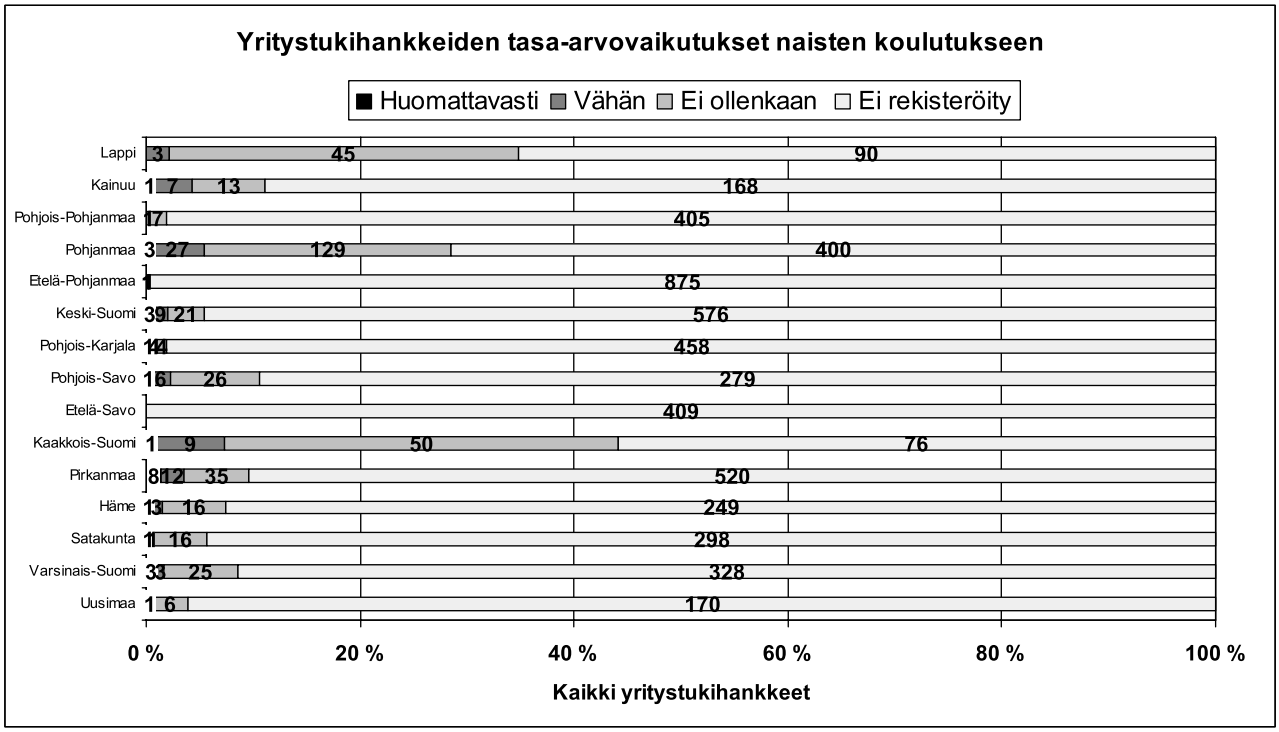

Kuva 16. Huomattavasti, vähän ja ei ollenkaan tasa-arvovaikutuksia naisten koulutukseen omaavien yritystukihankkeiden lukumäärä ja % - osuus TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

Taulukko 8. Kehittämis- ja yritystukihankkeiden keskikoko TE-keskuksittain hankkeissa, joissa vetäjinä pääosin naisia/ei. Käynnissä olevien ja päättyneiden hankkeiden päätetty kokonaisrahoitus, euroa, tilanne 31.12.2003. (Lähde: HANKE2000-rekisteri, indikaattori TO19).

TE-keskus	Hankkeet, joissa indikaattoria TO 19 ei ole rekisteröity	Hankkeet, joissa vetäjät pääosin naisia (rekisteröity: kyllä)	Hankkeet, joissa vetäjät eivät pääosin naisia (rekisteröity: ei)	Kaikki yhteensä
Uusimaa	72895,0	128351,1	49826,7	73028,3
Varsinais-Suomi	110438,0	82325,5	59912,6	106552,5
Satakunta	67882,6	67195,6	69998,2	67971,4
Häme	80989,3	67060,7	48502,0	78512,8
Pirkanmaa	73104,1	66425,7	49069,9	70644,7
Kaakkois-Suomi	101874,8	82353,4	78935,7	92973,3
Etelä-Savo	61804,4			61804,4
Pohjois-Savo	75603,4	145358,7	119058,1	84717,5
Pohjois-Karjala	61385,4	204586,4	199014,3	65511,1
Keski-Suomi	56018,7	34398,0	38027,7	54993,6
Etelä-Pohjanmaa	71837,0	124052,6	97164,3	74656,2
Pohjanmaa	79080,0	39168,9	43754,3	69970,9
Pohjois-Pohjanmaa	79344,3	44211,1	35319,8	76264,7
Kainuu	77348,9	37069,5	29034,0	67121,9
Lappi	167466,4	68982,4	54104,8	131286,3
Kaikki yhteensä	76859,4	77641,6	61080,5	75699,1

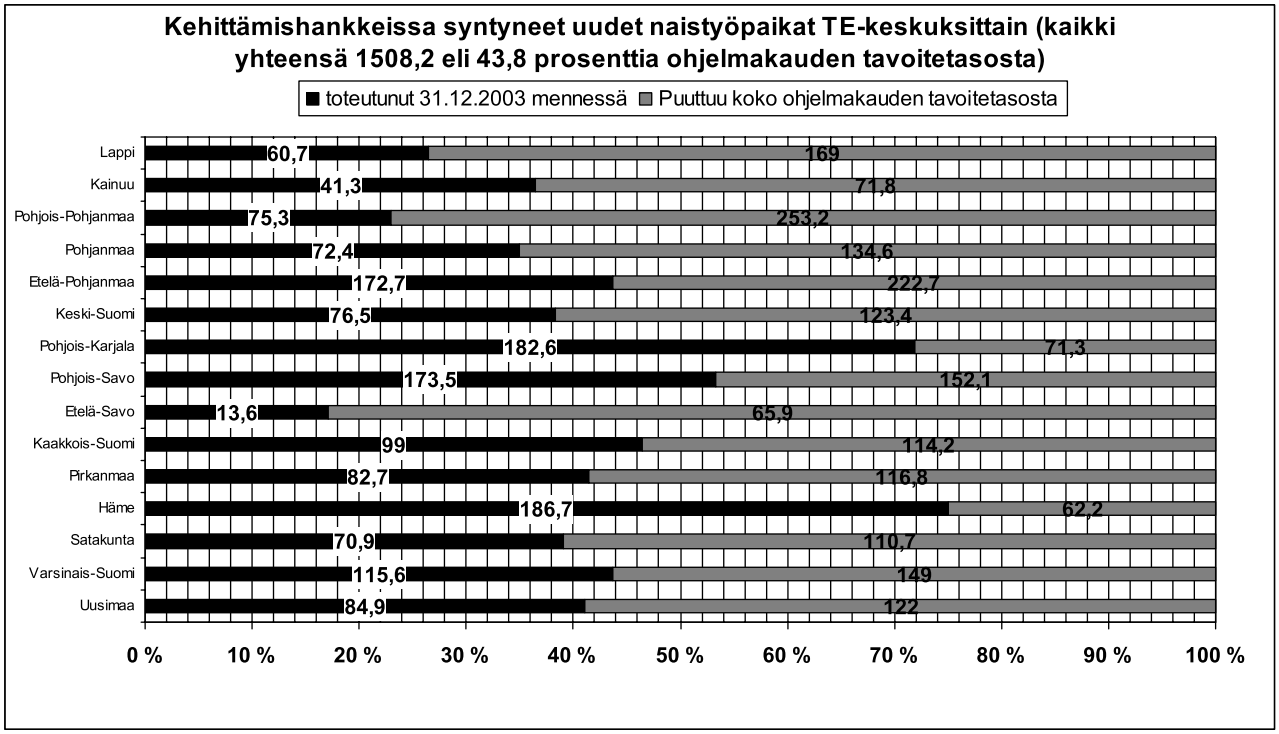

Kuva 17. Kehittämishankkeissa syntyneet uudet naistyöpaikat TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

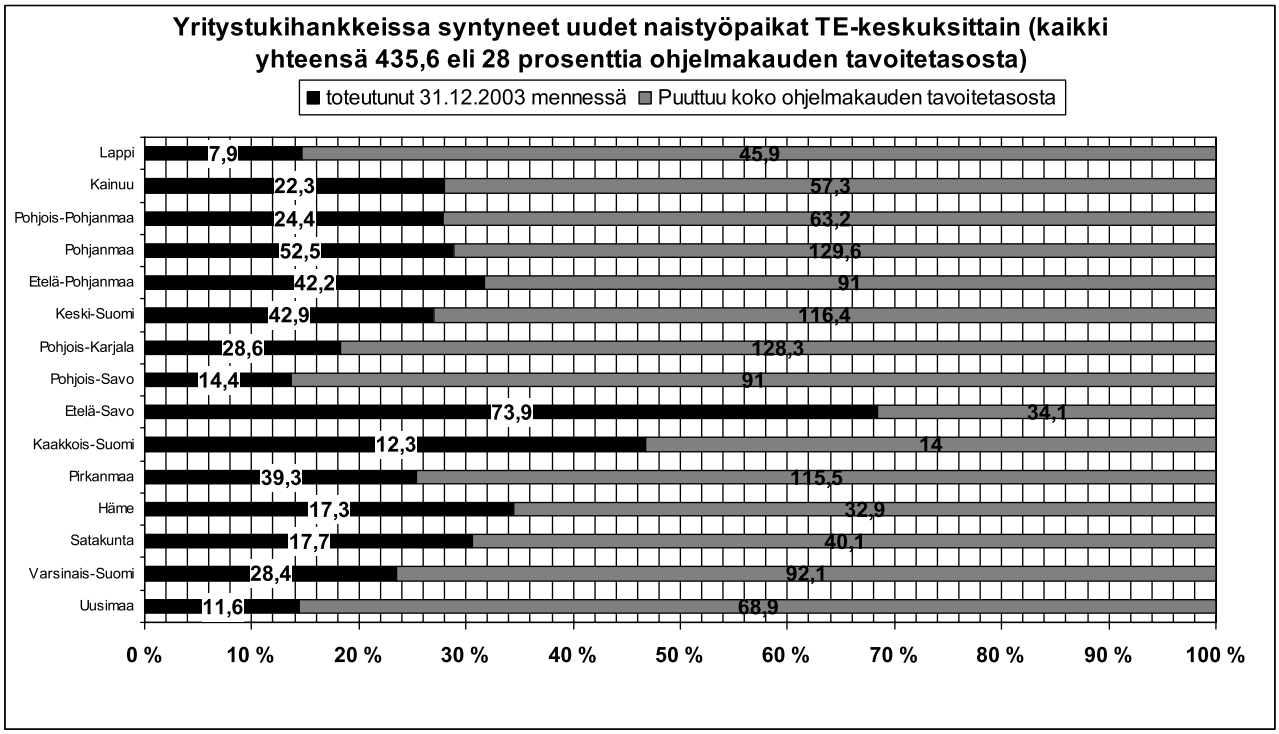

Kuva 18. Yritystukihankkeissa syntyneet uudet naistyöpaikat TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

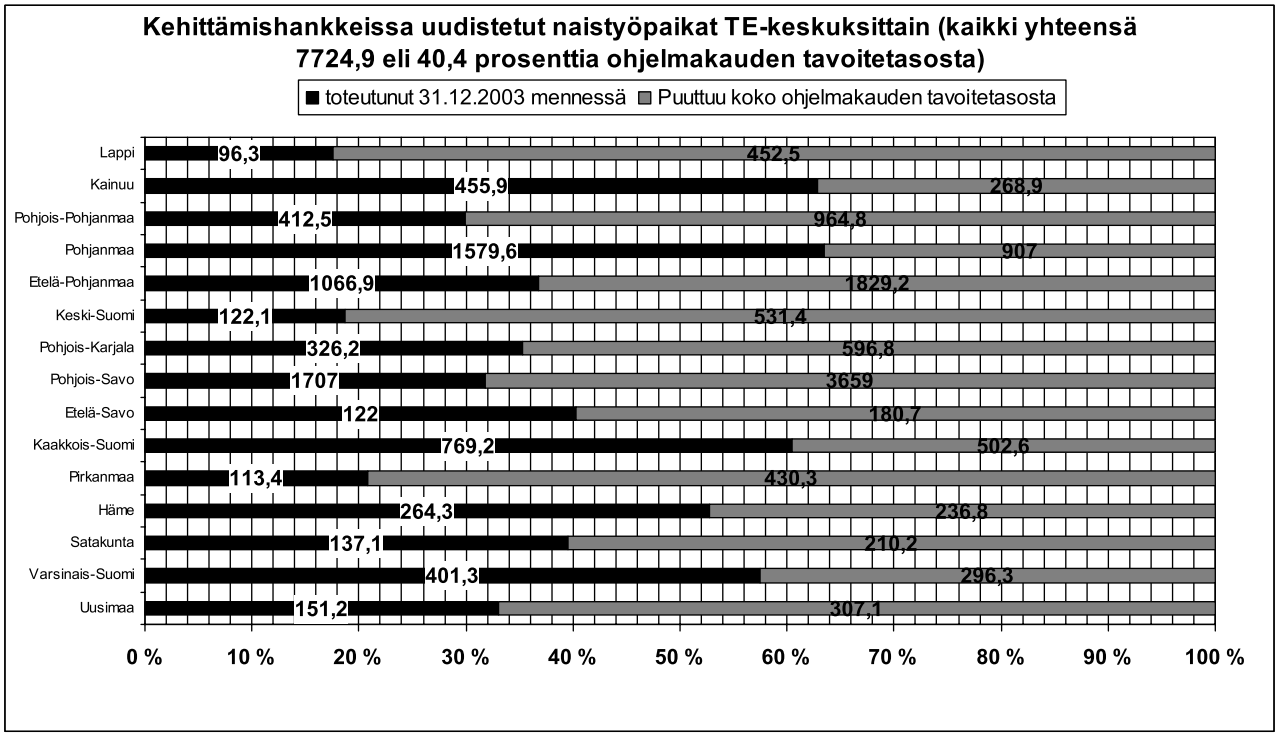

Kuva 19. Kehittämishankkeissa uudistetut naistyöpaikat TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

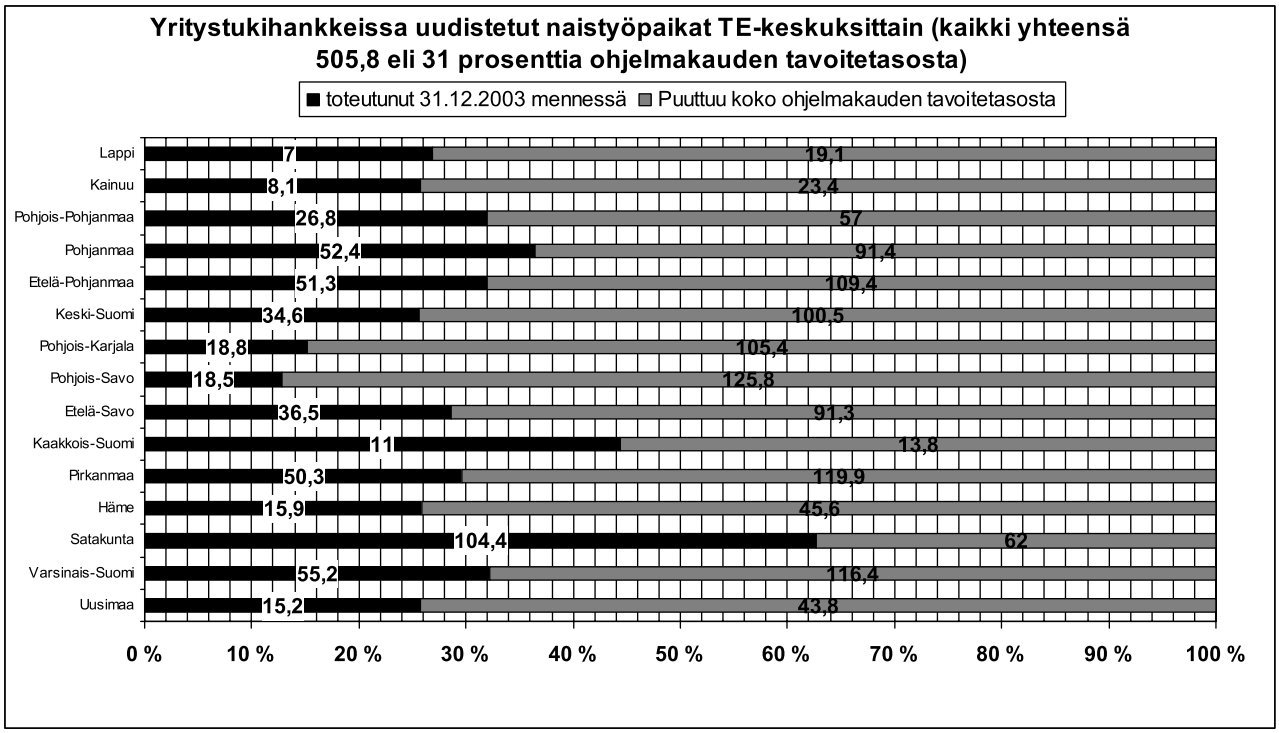

Kuva 20. Yritystukihankkeissa uudistetut naistyöpaikat TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

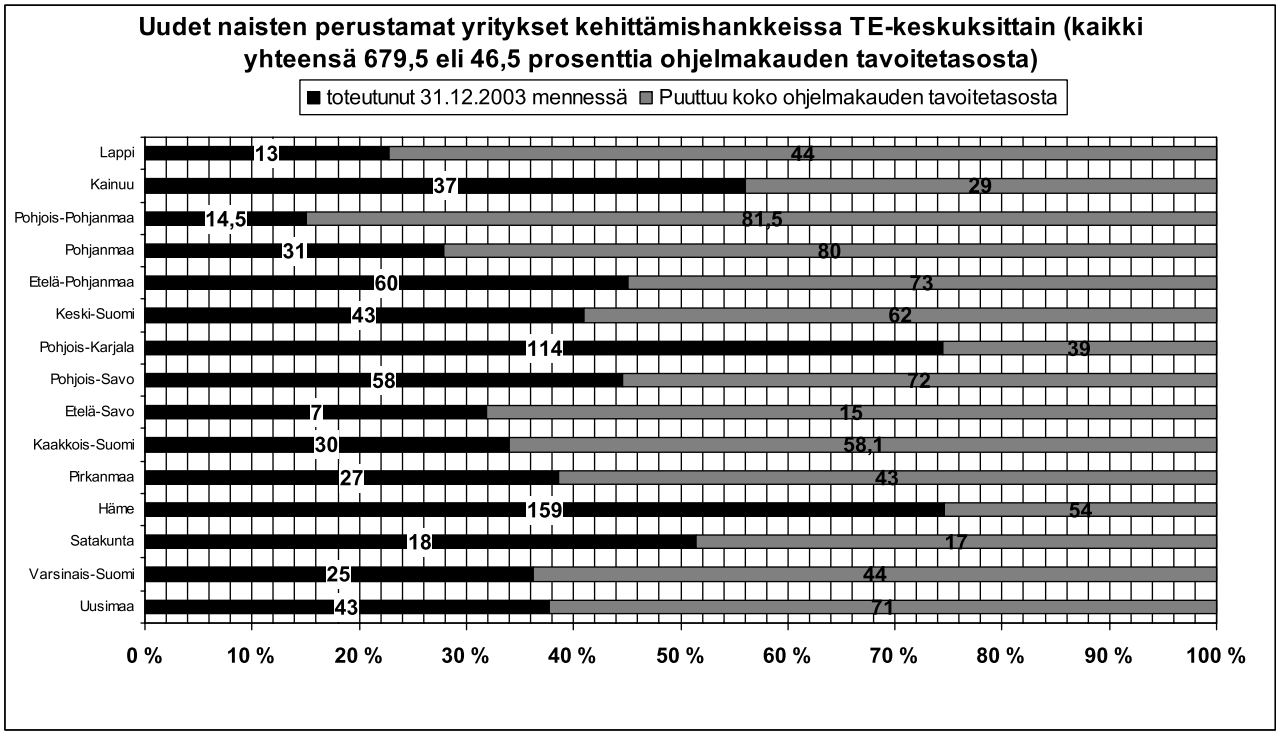

Kuva 21. Kehittämishankkeissa syntyneet uudet naisten perustamat yritykset TE - keskuksittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

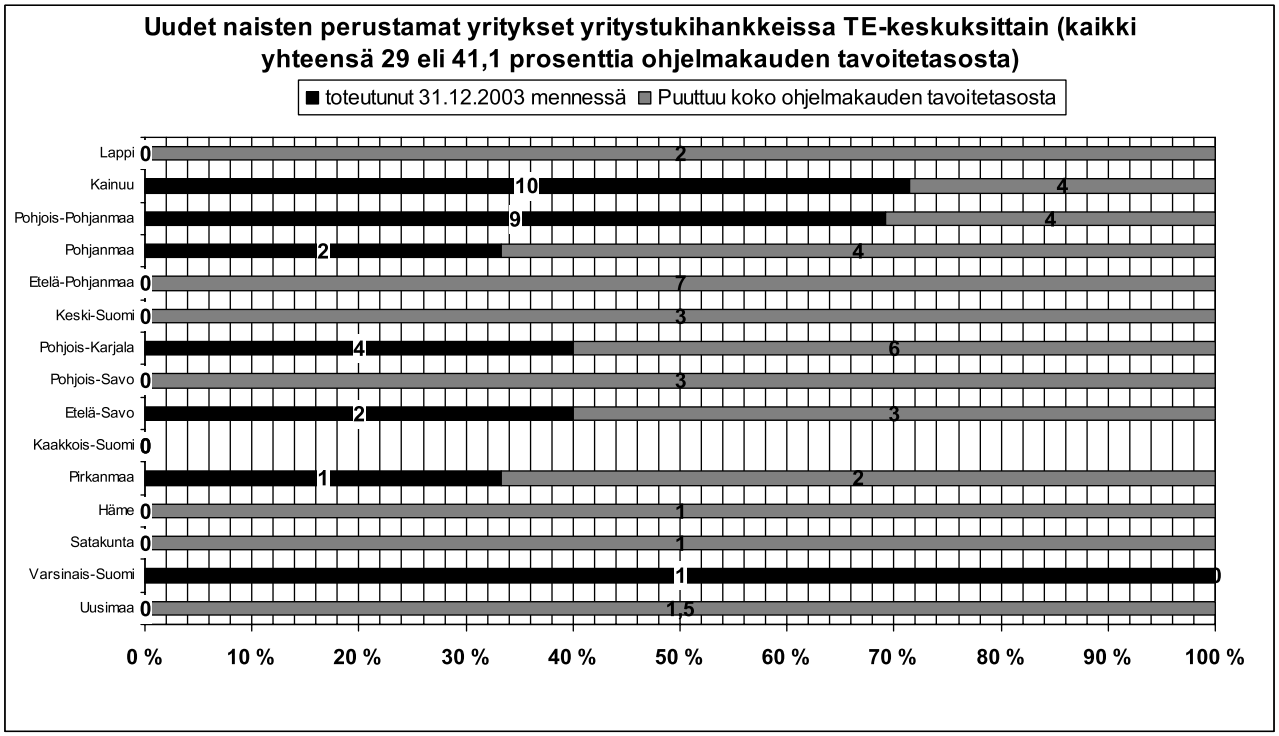

Kuva 22. Yritystukihankkeissa syntyneet uudet naisten perustamat yritykset TE - keskuksittain (lähde: HAN-KE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

LIITE 5 HANKE2000 –rekisterianalyysin toimialakohtaiset tulokset

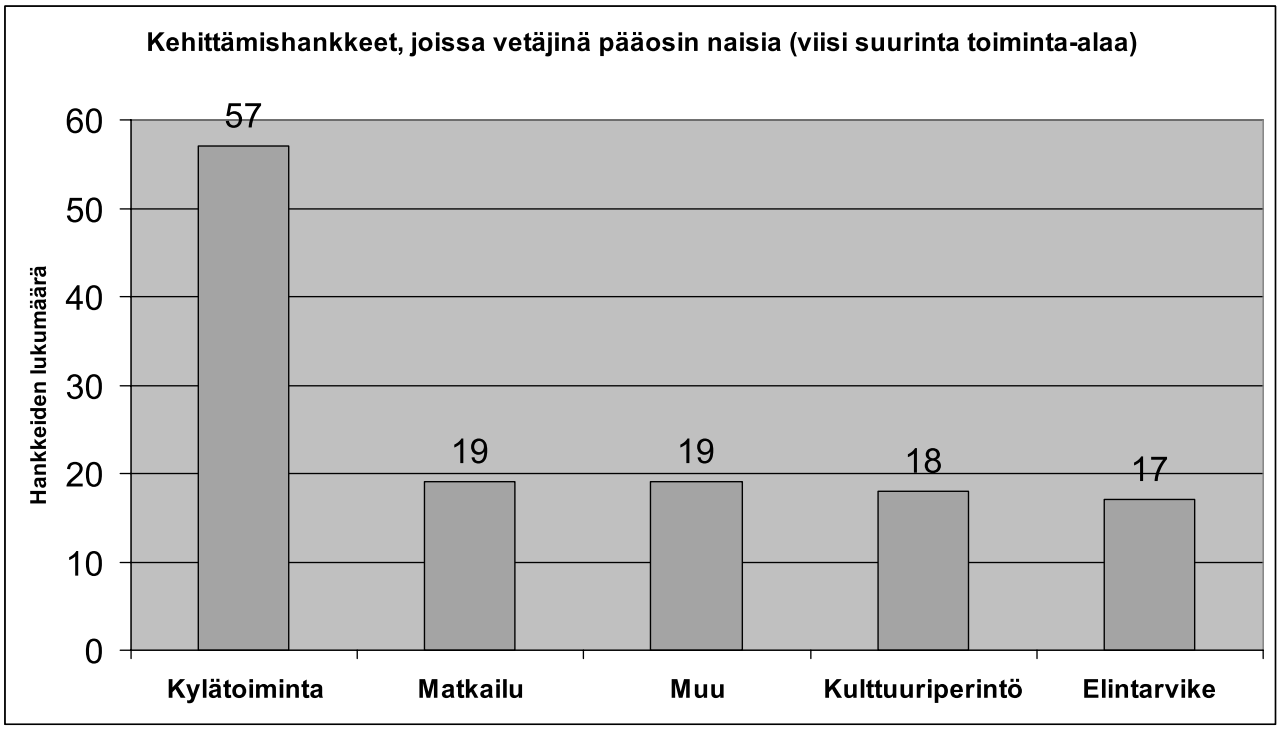

Kuva 23. Syntyneiden kehittämishankkeiden lukumäärä, joissa hankevetäjät ovat pääosin naisia toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

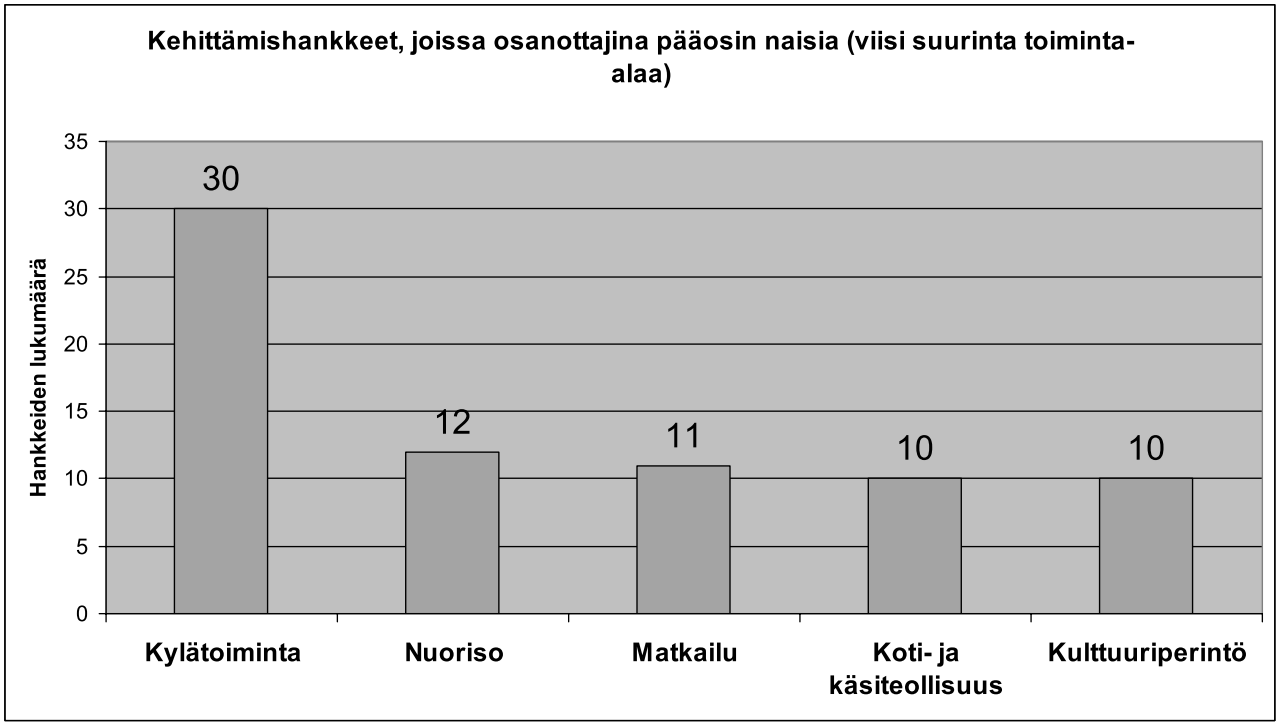

Kuva 24. Syntyneiden kehittämishankkeiden lukumäärä, joissa osanottajat ovat pääosin naisia toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

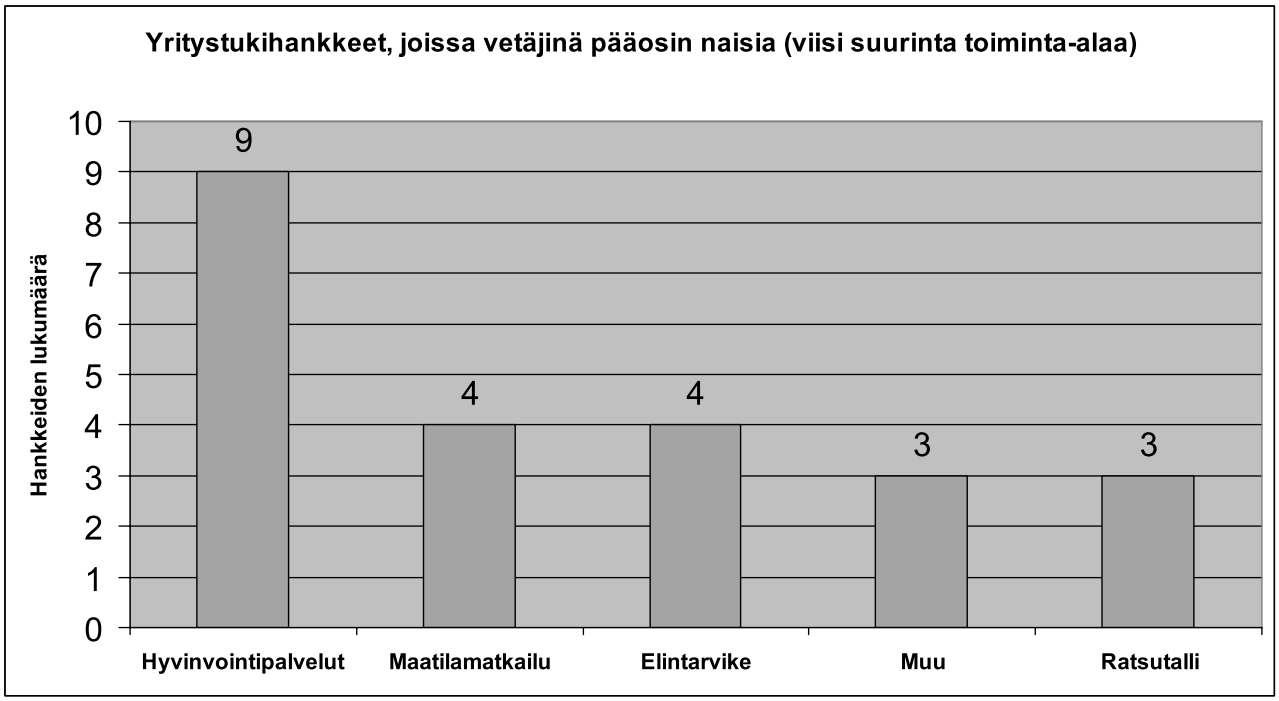

Kuva 25. Syntyneiden yritystukihankkeiden lukumäärä, joissa hankevetäjät ovat pääosin naisia toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

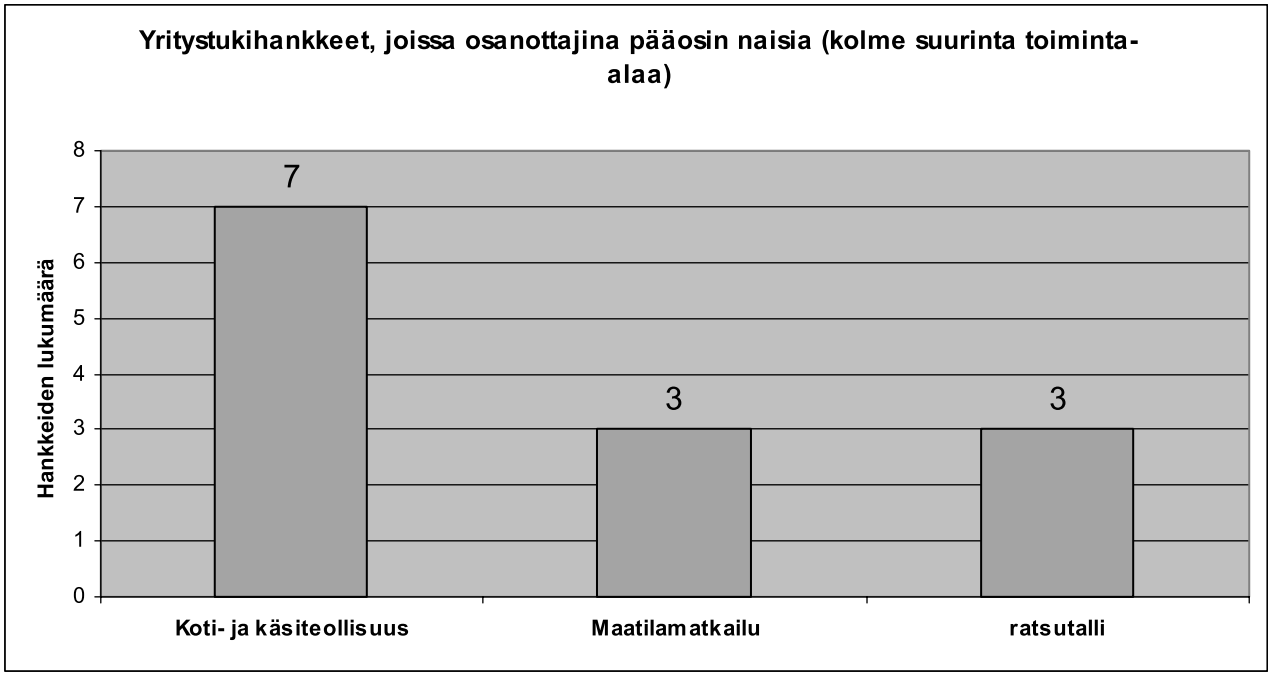

Kuva 26. Syntyneiden yritystukihankkeiden lukumäärä, joissa osanottajat ovat pääosin naisia toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

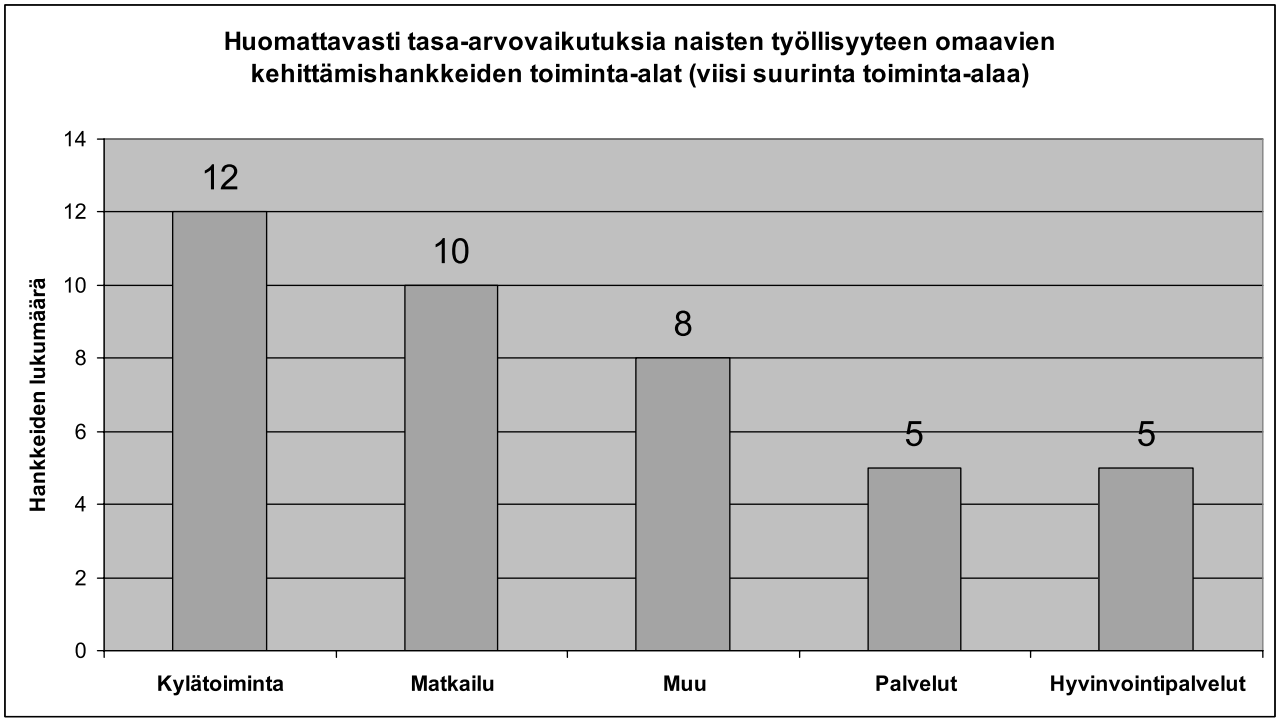

Kuva 27. Huomattavasti tasa-arvovaikutuksia naisten työllisyyteen omaavien kehittämishankkeiden lukumäärä toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

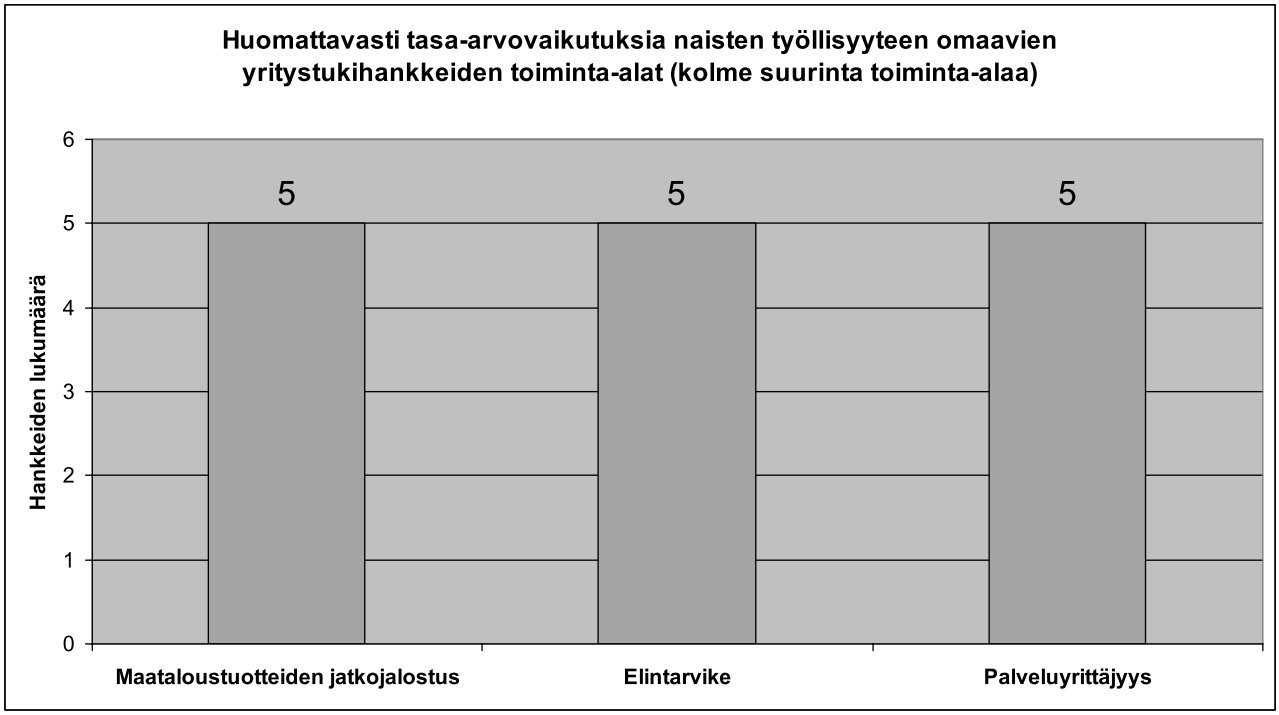

Kuva 28. Huomattavasti tasa-arvovaikutuksia naisten työllisyyteen omaavien yritystukihankkeiden lukumäärä toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

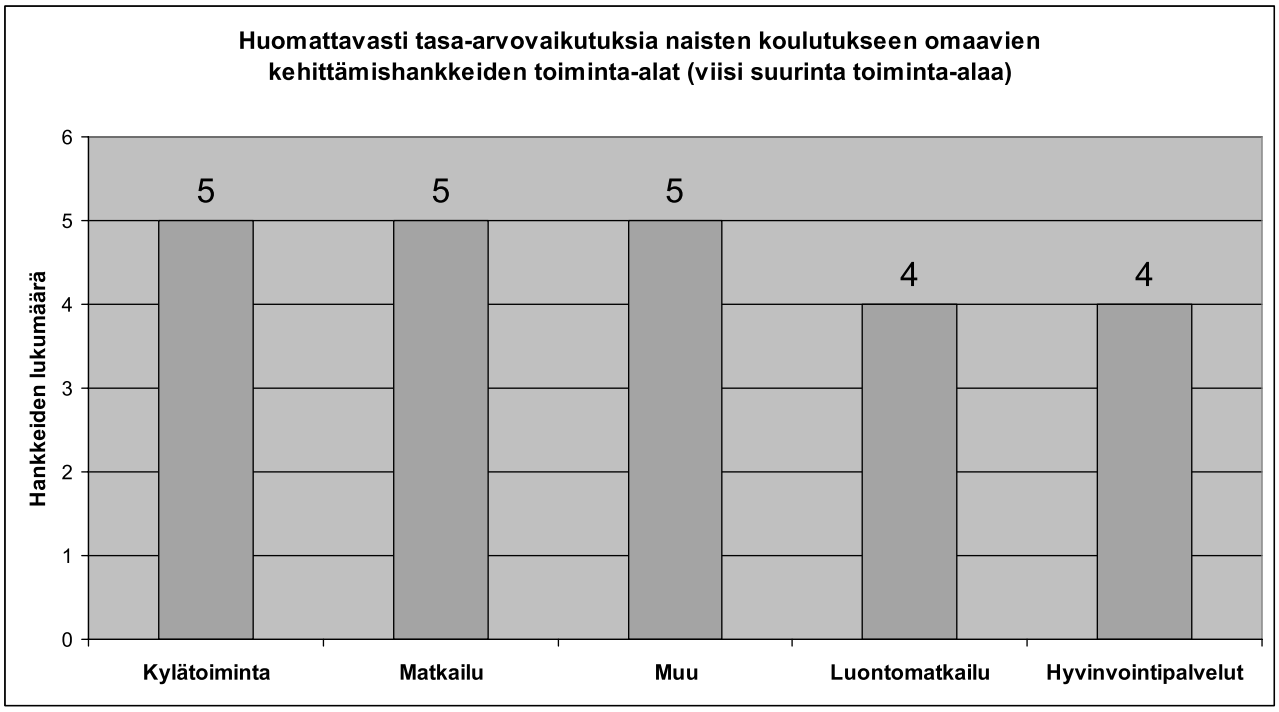

Kuva 29. Huomattavasti tasa-arvovaikutuksia naisten koulutukseen omaavien kehittämishankkeiden lukumäärä toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

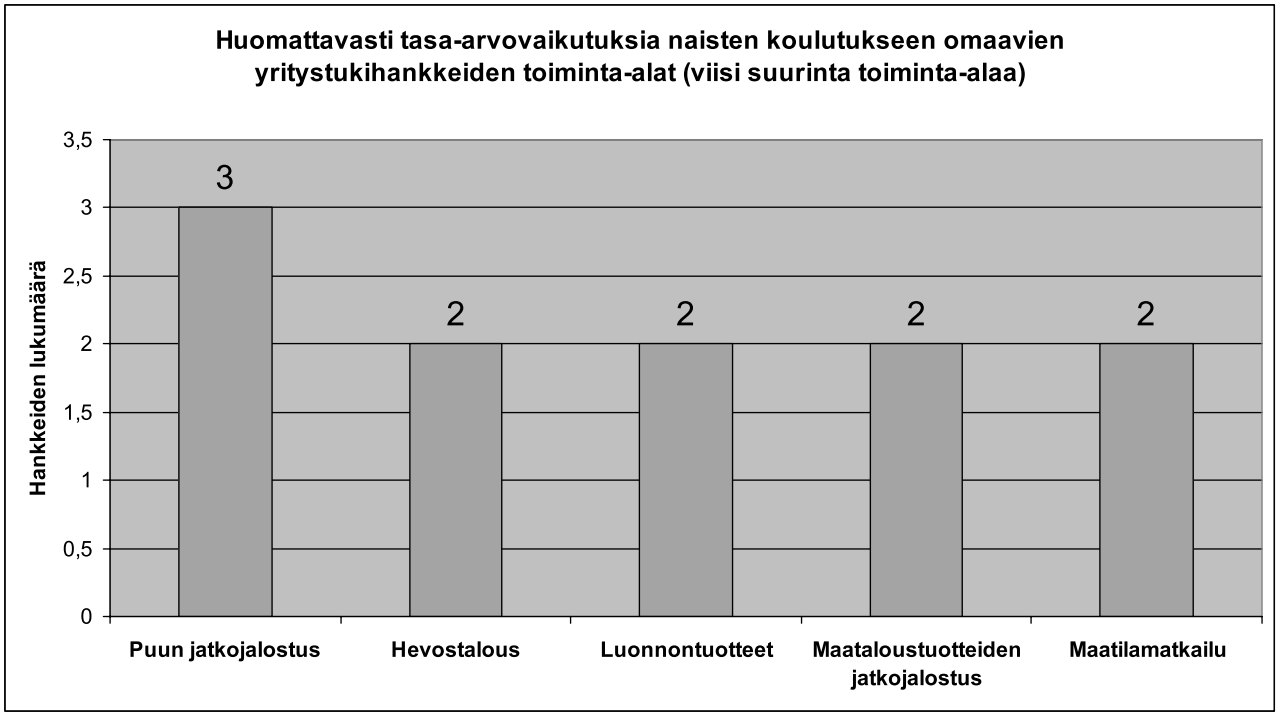

Kuva 30. Huomattavasti tasa-arvovaikutuksia naisten koulutukseen omaavien yritystukihankkeiden lukumäärä toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

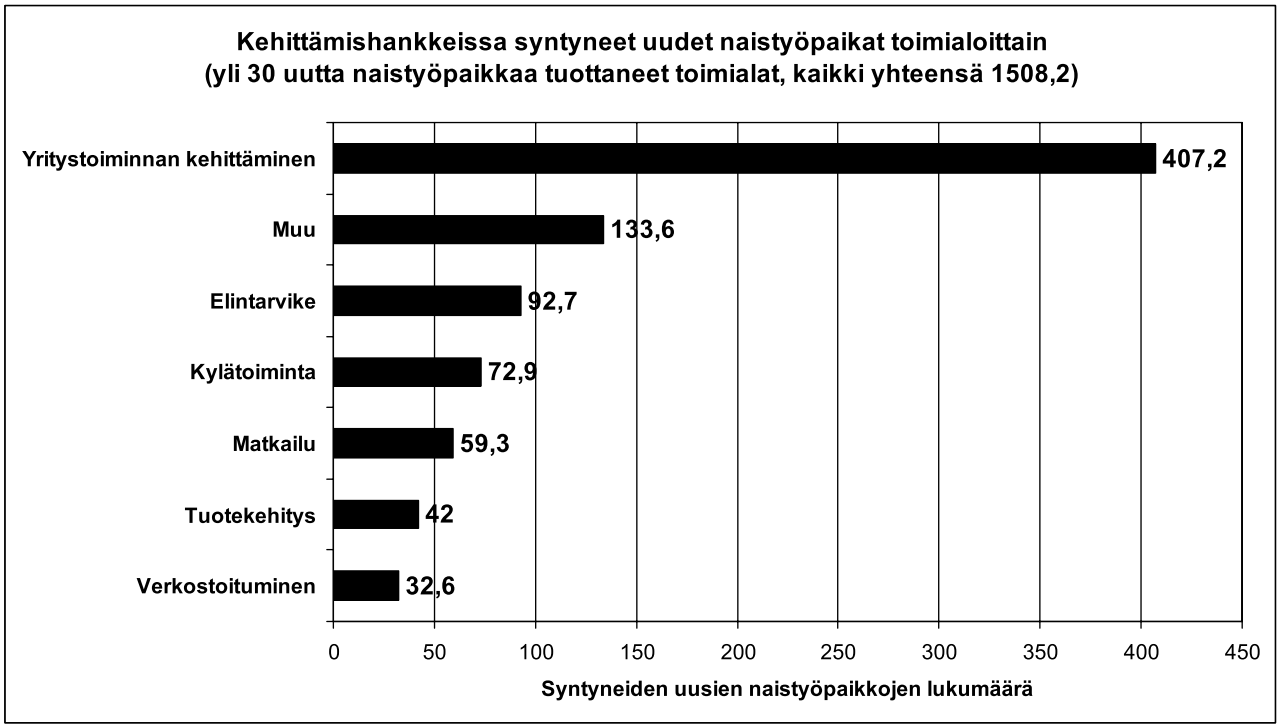

Kuva 31. Kehittämishankkeissa syntyneet uudet naistyöpaikat toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

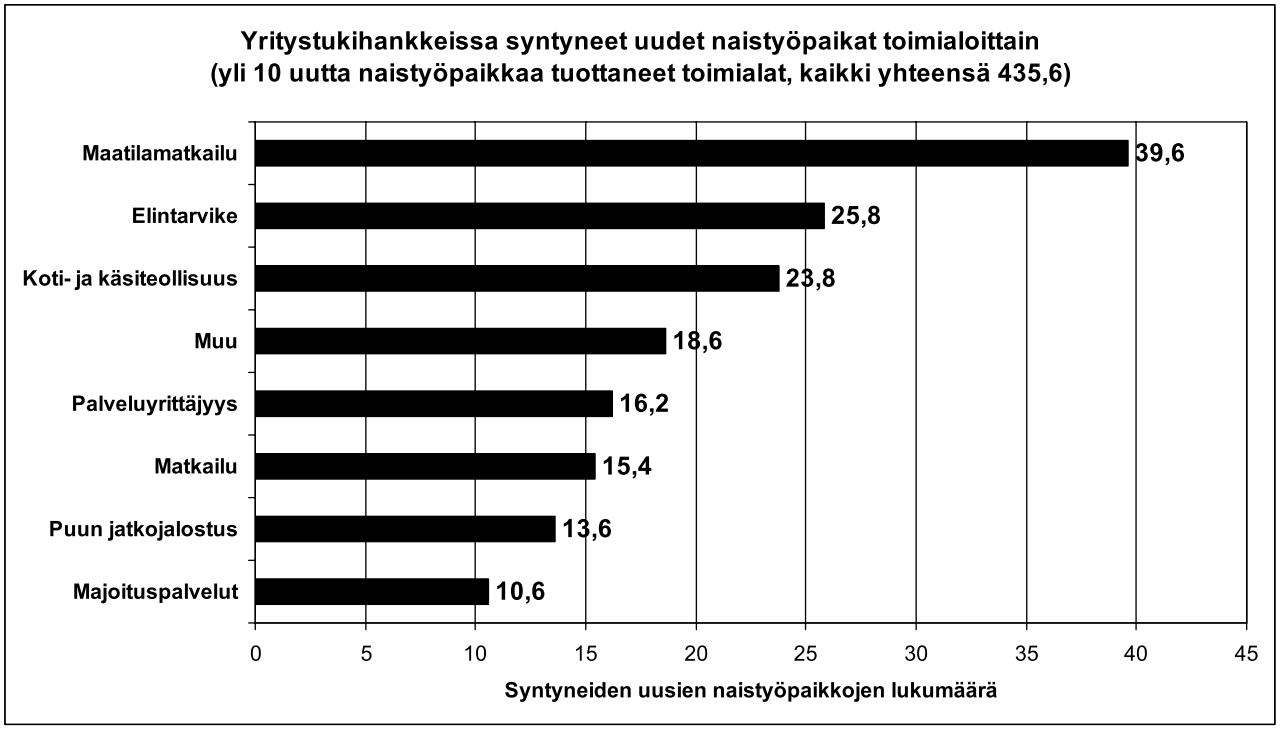

Kuva 32. Yritystukihankkeissa uudistetut naistyöpaikat toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

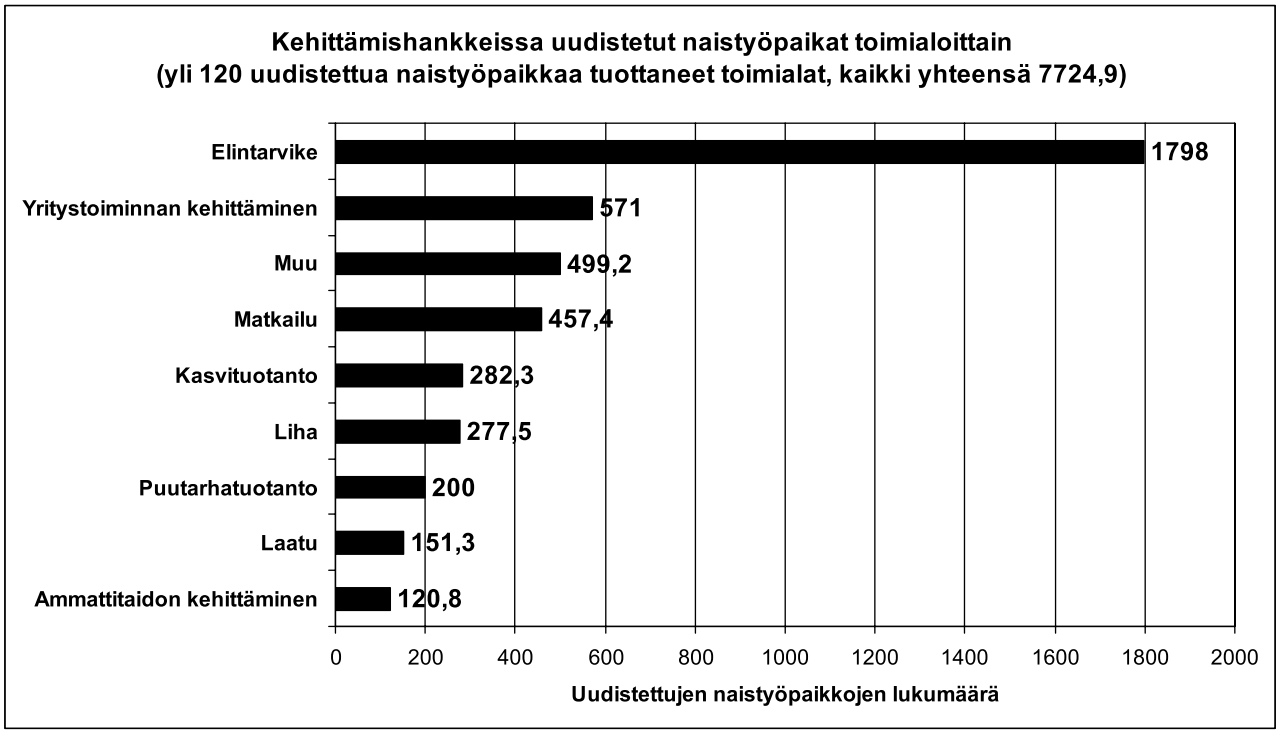

Kuva 33. Kehittämishankkeissa uudistetut naistyöpaikat toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

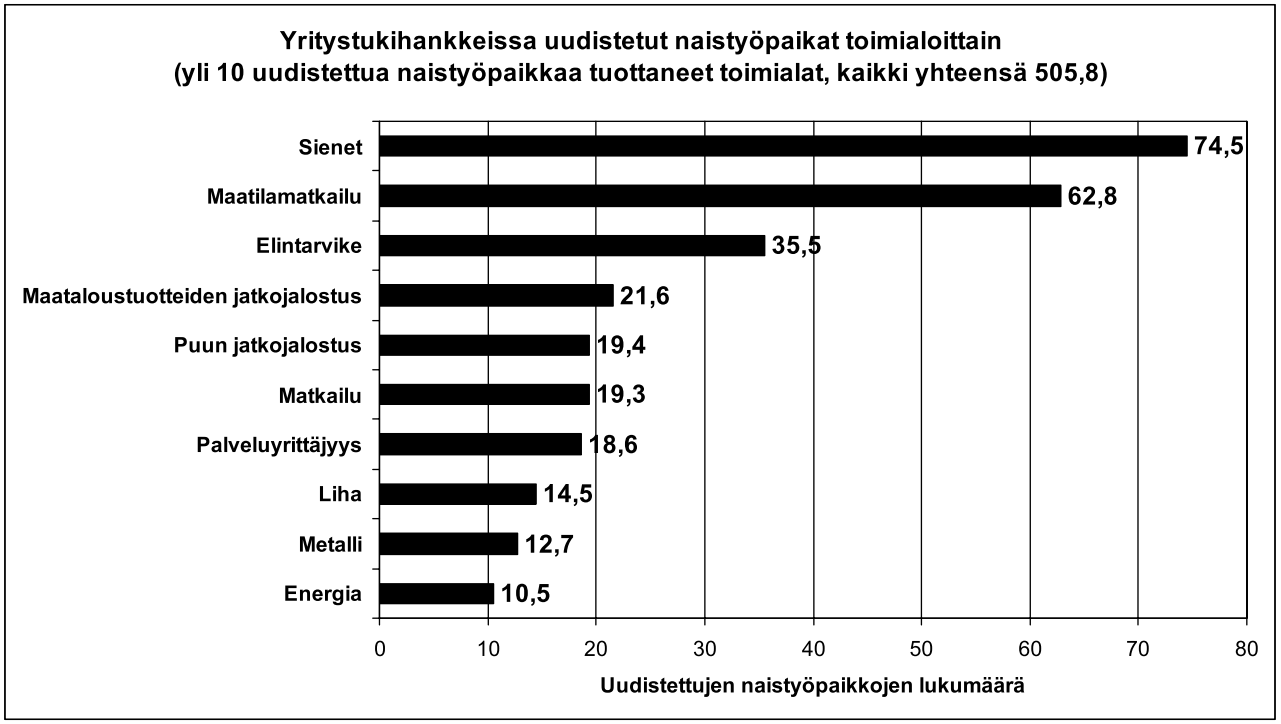

Kuva 34. Yritystukihankkeissa uudistetut naistyöpaikat toimialoittain (lähde: HANKE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

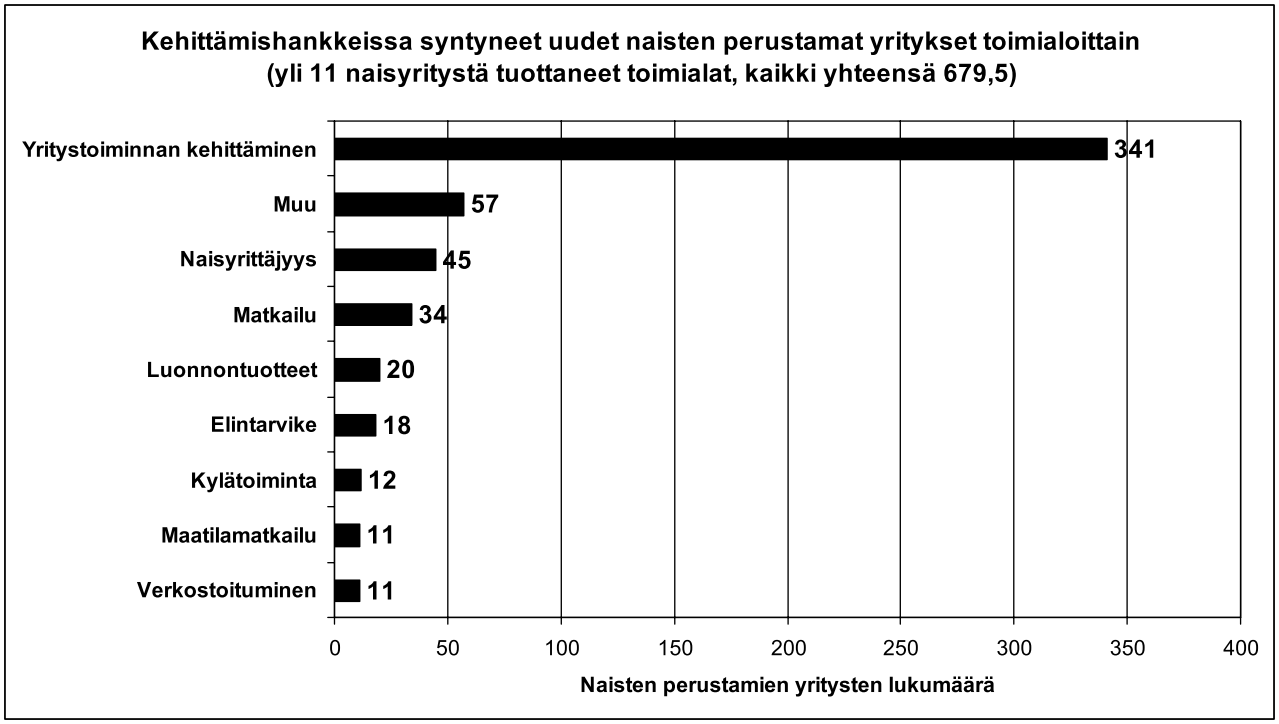

Kuva 35. Kehittämishankkeissa syntyneet uudet naisten perustamat yritykset toimialoittain (lähde: HAN-KE2000 –rekisteri, tilanne 31.12.2003, käynnissä olevat ja loppuneet hankkeet).

Julkaisusarjassa aiemmin ilmestyneitä julkaisuja:

1/2005 Ilmastomuutoksen kansallinen sopeutumisstrategia
ISBN 952-453-200-X

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖ
Hallituskatu 3 A, Helsinki PL 30, 00023 VALTIONEUVOSTO

ISSN 1238-2531
ISBN 952-453-210-7

www.mmm.fi